

Strateginen muotoilu yhteisen ymmärryksen vahvistajana ja vaikuttavuustyön tukijana

Kokemuksia ennakoivasta yhteissuunnittelusta

***Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa**

LAB-ammattikorkeakoulu

Muotoilija YAMK

2.10.2025

Aino Harinen, MLTIYMUAS23S

Tiivistelmä

Tekijä(t) Aino Harinen	Julkaisun laji Opinnäytetyö, YAMK Sivumäärä 85 s. (+ 5 liitettä, 27 s.)	Valmistumisaika 2025
Työn nimi Strateginen muotoilu yhteisen ymmärryksen vahvistajana ja vaikuttavuustyön tukijana - <i>Kokemuksia ennakoivasta yhteissuunnittelusta Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa</i>		
Tutkinto ja koulutusala Kulttuurialan koulutus (ylempi AMK), muotoiluajattelu ja asiakaskokemus		
Tiivistelmä Opinnäytetyö toteutettiin Pelastusopiston ja sisäministeriön vuosina 2024–2025 koordinoimassa <i>Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa</i> , jossa selvitettiin pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin nykytilaa ja tulevaisuusnäkyymiä monimenetelmällisellä selvityksellä sekä tuotettiin suunnitelma pidempikestoiseksi kehittämishankkeelle. Tavoitteena oli selvittää pelastusalan vaikuttavuustyön määritelmät ja menetelmät, tunnistaa siihen liitettyjä kehityshaasteita sekä vahvistaa jaettavaa ymmärrystä vaikuttavuuden ja sen arvioinnin merkityksestä pelastusalan toiminnassa. Vaikuttavuustyöllä tarkoitettiin pelastusalan työn vaikuttavuuden arviointia sekä tulosten hyödyntämistä toiminnan kehittämisessä, suuntaamisessa ja näkyväksi tekemisessä. Hankkeessa hyödynnettiin muotoiluajattelua ja -menetelmiä sekä tiedonkeruussa (nykytila-analyysi, keskustelut, työpajat, benchmarking) että yhteisessä merkityksellisestämisessä ja tulevien suuntaviivojen määrittämisessä (työpajat, verkkopaneeli). Opinnäytetyössä raportoidaan esiselvityshankkeen päähavainnot pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista sekä kokemukset osallistavien muotoilumenetelmien mahdollisuuksista vaikuttavuustyön kehittämisessä. Lisäksi esitetään ideoita pelastusalan tulevaan, entistäkin osallistavampaan ja systemaattisempaan vaikuttavuustyöhön koko alan ja sen yhteistyökumppanien yhteisenä tehtävänä. Esiselvityshankkeen tuloksena syntyi yhteinen määritelmä pelastusalan vaikuttavuudelle ja sen arvioinnille sekä kuvaus vaikuttavuustyön nykytilasta ja koetuista kehittämistarpeista alan keskeisten toimijoiden ja yhteistyökumppanien keskuudessa. Lisäksi hankkeessa saatiin kokemuksia muotoiluajattelun ja -menetelmien hyödyntämisestä pelastusalan yhteiskehittämisessä ja laadittiin suosituksia tulevaan kehittämistyöhön. Opinnäytetyön johtopäätöksenä voidaan todeta, että muotoiluajattelulla on monia mahdollisuuksia pelastusalan ja sen vaikuttavuustyön kehittämisessä. Tahtotila tulevaisuusorientoituneen kehittämisen lisäämiseksi on vahva, mutta pelastusalan vaikuttavuustyöhön tarvitaan myös resursseja sekä niin johdon kuin koko alan sitoutumista osallistavan ja vaikuttavuusperustaisen, jatkuvaan arviointiin perustuvan kulttuurin edistämiseen. Lopulta pelastusalan vaikuttavuuden tarkastelun tulisi olla tulevaisuuteen suuntaavaa, organisaatioiden kaikki tasot poikkileikkaavaa, strategisesti johdettua sekä realistista, innostavaa, helposti hahmottuvaa ja yhteistyöhön kannustavaa.		
Asiasanat pelastusala, vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi, strateginen muotoiluajattelu, ennakointi, tulevaisuusmuotoilu, iteratiivinen yhteiskehittäminen, sensemaking		

Abstract

Author(s) Aino Harinen	Type of Publication Thesis, UAS	Published 2025
	Number of Pages 85 p. (+ 5 appendix, 27p.)	
Title of Publication Strategic Design as a means to strengthen shared understanding and support impact work - Experiences from anticipatory Co-design in the project <i>Measuring the Impact of Rescue Services as part of Welfare Areas</i>		
Degree, Field of Study Education in the field of culture (UAS), Design thinking and customer experience		
Abstract <p>This thesis was carried out as part of the <i>Measuring the Impact of Rescue Services as Part of Welfare Areas</i> preliminary study project, coordinated by the Emergency Services Academy Finland and the Ministry of the Interior in 2024–2025. The project examined the current state and future prospects of impact evaluation in the Finnish rescue sector through a multi-method study and produced a plan for a longer-term development project. The aim was to clarify the definitions and methods of impact work in the rescue sector, identify related development challenges, and strengthen the shared understanding of the significance of impact and its evaluation in rescue service operations. ‘Impact work’ in the project referred to measuring and evaluating the impact of rescue services’ work, as well as utilizing the results in the development, direction, and visibility of operations.</p> <p>The project applied design thinking and methods both in data collection (current state analysis, discussions, workshops, benchmarking), in collective sensemaking and in defining future directions (workshops, online panel). The thesis reports the project’s key findings on the current state and development needs of impact work in the rescue sector, as well as experiences of participatory design methods in developing such work. In addition, it presents ideas for a future approach to impact work that is more participatory, systematic, and undertaken as a joint mission of the sector and its partners.</p> <p>As an outcome of the preliminary study in the project, a shared definition of impact and its evaluation in the rescue sector was established, along with a description of its current state and perceived development needs among key stakeholders and partners. The project also generated experience in applying design thinking and methods in co-creation within the rescue sector, and produced recommendations for future development work. The findings of the thesis suggest that design thinking offers multiple opportunities for advancing the rescue sector and its impact work. While there is a strong aspiration to strengthen future-oriented development, this requires resources as well as commitment from both leadership and the entire sector to promote a participatory and impact-oriented culture based on continuous evaluation. Ultimately, the examination of impact in the rescue sector should be forward-looking, cutting across all organizational levels, strategically managed, and realistic, inspiring, easily comprehensible, and encouraging collaboration.</p>		
Keywords rescue services, measurement and evaluation of impact, strategic design thinking, foreshadowing, future design, iterative co-design, sensemaking		

Sisällys

OSIO I: JOHDATUSTA	1
1 Johdanto.....	2
2 <i>Pelastustoimen vaikuttavuus</i> -esiselvityshanke.....	4
3 Lyhyt katsaus vaikuttavuuden ja vaikuttavuustyön käsitteisiin.....	6
3.1 Vaikutus, vaikuttavuus ja lähikäsitteitä.....	6
3.2 Vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi.....	8
3.2.1 Avauksia vaikuttavuuden mittaamiseen ja arviointiin pelastusalalla	8
3.2.2 Tehokas vaikuttavuuden todentaminen edellyttää osaamista ja resursseja ..	11
OSIO II: TYÖN TAVOITTEET, TARKASTELTAVAT KYSYMYKSET, VIITEKEHYS, AINEISTOT JA MENETELMÄT	13
4 Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkasteltavat kysymykset	14
4.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja lähestymistapa.....	14
4.2 Työskentelyn ja ajattelun pohjana strateginen muotoiluajattelu	15
4.3 Nykytila- ja trendianalyysi: PESTEL-viitekehys ja benchmarking	17
4.4 Sensemaking-ajattelu	18
4.5 Iteratiivinen yhteissuunnittelu ja -kehittäminen työpajoissa	18
4.6 Tulevaisuusorientaatio, ennakointiajattelu ja tulevaisuusmuotoilu	20
4.7 Muutosmuotoilu kulttuurinmuutoksen tukena.....	22
5 Kehittämistyön eteneminen, aineisto ja menetelmät	24
5.1 Esiselvityshankkeen ja opinnäytetyön eteneminen	24
5.2 Aineistot	26
5.3 Menetelmät	27
5.4 Aineistojen analyysi.....	30
OSIO III TULOKSET, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA.....	33
6 Pelastusala muuttuvassa toimintaympäristössä	34
6.1 Pelastusala, pelastustoimi ja niiden tehtävät	34
6.2 Pelastusalan strategiset tavoitteet ja toivottu tulevaisuus	34
6.3 Pelastusalan nykytila	36
6.3.1 Poliittiset tekijät.....	38
6.3.2 Taloudelliset tekijät.....	39
6.3.3 Sosiaaliset tekijät.....	39
6.3.4 Teknologiset tekijät.....	40
6.3.5 Ympäristötekijät	40

6.3.6	Lainsäädännölliset tekijät.....	41
6.4	Pelastusalan trendikartta ja näkymiä tulevaan.....	42
7	Esiselvityshankkeen kertomaa: pelastusalan vaikuttavuustyön nykytila ja kehittämistarpeet	45
7.1	Pelastusalan vaikuttavuustyöhön liittyvät määritelmät ja arvioinnin nykytila	45
7.2	Akuuteimmat kehittämistarpeet	47
7.3	Esiselvityshankkeen yhteenveto kehittämistarpeista ja suositukset	49
8	Osallistavan selvitys- ja kehittämishankkeen päähavainnot	51
8.1	Tahtotila on yhteinen mutta arki ja vähäiset resurssit haastavat	51
8.2	Kehittäminen vaatii yhteistä ymmärrystä, vuorovaikutusta ja sitoutumista	52
8.3	Asiakkaiden ja sidosryhmien kuuleminen olennaista onnistumiselle	53
8.4	Vaikuttavuustyön tueksi kaivataan yhteisiä toimintamalleja ja työkaluja.....	53
8.5	Onnistuminen edellyttää kokeiluja, ennakointia ja muutoksenkykyä	54
8.6	Muilta voi ja kannattaa oppia	55
8.7	Vaikuttavuustyössä jokaisen panos on tärkeä	56
8.8	Kehittämistä tulee jatkaa – momentum on nyt	58
9	Strateginen muotoilu vaikuttavuustyön tukena: havaintoja prosessista	60
9.1	Sensemaking osallistujien yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa	61
9.2	Osallistavat työpajat ja verkkopaneeli tiedonkeruussa ja kehittämisessä	62
9.3	Benchmarking ja yhteistyö kehittämistyön tukena.....	63
9.4	Onnistumisessa olennaista: huomioitavia tekijöitä ja reunaehtoja.....	63
10	Ajatuksia tulevaan: miten hyödyntää muotoilua pelastusalan jatkokehittämisessä tehokkaasti?	66
11	Opinnäytetyön arviointi ja pohdinta	72
	Lähteet	76
	Liitteet.....	86

OSIO I: JOHDATUSTA

1 Johdanto

Pelastusalalla on keskeinen rooli yhteiskunnan turvallisuuden ja hyvinvoinnin ylläpitämisessä. Sen tehtävänä on pelastaa ja suojata ihmishenkiä, omaisuutta ja ympäristöä sekä näin lisätä kokonaisturvallisuutta yhdessä eri toimijoiden kanssa. Tehtävät ovat jatkuvasti muuttuvassa turvallisuus- ja toimintaympäristössä yhä merkittävämpiä, mutta samaan aikaan pelastusalaan kohdistuu säästöpaineita. Julkisirahoitteisen palveluntuottajan rajalliset resurssit olisikin yhä vahvemmin pystyttävä kohdentamaan palveluihin, jotka tuottavat asiakkaille eniten vaikuttavuutta.

Tehokas vaikuttavuuden tavoittelu edellyttää sen arviointia. Vaikuttavuuden arviointi on kriittistä pelastusalan tehokkaan toiminnan ja vaikuttavan palvelutuotannon mahdollistamiseksi ja kehittämiseksi, sillä sen avulla voidaan löytää vaikuttavimmat palvelut ja keskittää resursseja niihin. Myös hyvinvointialueiden ohjauksen tueksi tarvitaan tietoa pelastustoimen palveluiden vaikuttavuudesta. Pelastustoimella on lakisääteinen velvollisuus seurata ja arvioida palveluidensa vaikuttavuutta, ja hyvinvointialueiden tulee verrata omia tietojaan muiden alueiden tietoihin (Laki pelastustoimen järjestämisestä 613/2021). Näin ollen pelastuspalveluiden vaikuttavuuden mittaaminen tulisi yhä vahvemmin kiinnittää osaksi hyvinvointialueen kokonaisvaikuttavuuden mittaamista sosiaali- ja terveystieteiden palveluiden rinnalla.

Ennen vuotta 2024 pelastustoimen vaikuttavuutta, siihen liitetyjä määrittelyjä tai sen arviointia ei ollut kuitenkaan selvitetty kokonaisvaltaisesti niin kattavasti, että vaikuttavuustarkastelua voitaisiin tehdä tai yhteensovittaa hyvinvointialueilla yhdenmukaisesti. Näin pelastustoimessa tunnistettiinkin tarve käynnistää tehokas vaikuttavuusarvioinnin kehittämistyö. Arvioinnin tilannekuvan selvittämiseksi ja jatkoaskelten määrittämiseksi Pelastusopistolla ja sisäministeriössä toteutettiin 1.5.2024–28.2.2025 *Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen osana hyvinvointialueita* -esiselvityshanke.

Tämä opinnäytetyö on toteutettu osana edellä mainittua hanketta. Hankkeen lähtökohdiksi omaksuttiin strateginen muotoiluajattelu ja toteutus vahvasti alan toimijoita ja verkostoja osallistaen. Hanketta suunniteltaessa nähtiin, että vaikuttavuudessa ja sen arviointiosaamisen kehittämisessä on kyse pelastusalan ja sen tulevaisuuden sekä samalla koko yhteiskunnan kannalta niin kriittisestä – ja samaan aikaan tarkkaan säädellystä – ilmiöstä, että mukaan tällaiseen, ensimmäistä kertaa kokonaisvaltaisesti toteutettuun nykytilan tarkasteluun ja tulevien askelmerkkien määrittämiseen katsottiin tarpeelliseksi osallistaa alan ja yhteistyökumppanien edustajia mahdollisimman laajasti, innostavasti ja avoimesti tulevaan suuntautuen. Muotoiluajattelun ja osallistavien työpajojen uskottiin soveltuvan tähän tarkoitukseen jo aiemmista pelastusalan ja lähialojen osallistavista kokeiluista kertyneiden kokemusten perusteella, minkä lisäksi muotoiluajattelun teoria ja aiempi tutkimus indikoivat

menetelmien potentiaalia esimerkiksi ilmiöiden merkityksellistämässä ja jaetun tulevaisuuskuvan rakentamisessa (ks. esim. Dervin 2005; Harinen 2020; Heliskoski 2020; Jovanovic 2019.; Kuure 2020; Maitlis & Christianson 2014; Weick 2009). Yhteisen keskustelun ja kehittämisen menetelmiä hyödynnettiin selvityksessä sekä tiedonkeruumenetelmänä että yhteisen, vaikuttavuusajatteluun kytkeytyvän ymmärryksen vahvistajana, jolloin hankkeen avulla pystyttiin tuottamaan tietoa paitsi pelastusalan vaikuttavuustyöhön, keräämään kokemuksia myös muotoilusta pelastusalan kehittämässä.

Esiselvityshankkeessa tehtiin kartoitus pelastusalan vaikuttavuuden ja sen arvioinnin määrittämistä, menetelmistä, mittareista ja vaikuttavuustiedon hyödyntämisestä sekä annettiin toimenpidesuosituksia vaikuttavuustyön kehittämiseksi. Esiselvityshankkeen tulokset on raportoitu kattavasti hankkeen loppuraportissa (Harinen 2025). Tässä opinnäytetyössä raportoidaan hankkeessa hyödynnetyn osallistavan tiedonkeruun ja yhteiskehittämisen prosessi sekä esitetään alustavia johtopäätöksiä ennakoivan yhteiskehittämisen (esim. Aaltonen, Hytti, Lepistö & Mäkitalo-Keinonen 2016; Kuure 2020) ja sensemaking -ajattelun (esim. Brown, Colville & Pye 2014) hyödyntämisen potentiaalista pelastustoimen vaikuttavuustyön kehittämässä. Lisäksi annetaan suosituksia strategisen muotoiluajattelun menetelmien käyttämiseksi pelastusalan vaikuttavuustyön jatkokehittämisessä.

Raportin ensimmäinen osio johdattelee vaikuttavuustyöhön erityisesti pelastusalan kontekstissa. Johdannon jälkeen edetään *Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaminen osana hyvinvointialueita* -esiselvityshankkeen esittelyyn, minkä jälkeen seuraa lyhyt katsaus vaikuttavuuden ja sen arvioinnin käsitteistöön ja tematiikkaan pelastus- ja lähialoilla. Raportin toisessa osiossa esitellään opinnäytetyön tavoitteet, tarkasteltavat kysymykset, teoreettinen muotoilun viitekehys sekä niin esiselvityshankkeen kuin opinnäytetyön eteneminen, aineistot ja analyysimenetelmät.

Lopulta raportin viimeinen osio kokoaa yhteen tulokset, prosessin aikana syntyneet johtopäätökset sekä pohdinnat opinnäytetyön luotettavuudesta, merkityksestä ja tulevista tutkimus- ja kehittämistarpeista. Luvussa 6 esitellään pelastusalan nykytilaa ja tulevaisuuden näkymiä PESTEL-analyysin ja alalla aiemmin tehdyn ennakointityön valossa. Luku 7 pureutuu pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilaan ja kehittämistarpeisiin esiselvityshankkeen tulosten perusteella, minkä jälkeen luvussa 8 tehdään vielä yhteenveto esiselvityshankkeen päähavainnoista kahdeksan temaattisen kokonaisuuden alle jaoteltuna. Raportin 9. ja 10. luku vastaavat opinnäytetyön aineistolle esitettyihin kysymyksiin: luvussa 9 painotus on siinä, miten hankkeeseen valitut muotoilun menetelmät soveltuvat pelastusalan vaikuttavuustyön tueksi, ja luvussa 10 esitellään ideoita tulevaan pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämiseen. Raportin päättää opinnäytetyön arviointi ja pohdinta luvussa 11.

2 *Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshanke*

Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen osana hyvinvointialueita -esiselvityshankkeen (tästä eteenpäin Pelastustoimen vaikuttavuus -hanke) tavoitteena oli ottaa askel eteenpäin kohti vaikuttavuustietoon pohjaavaa pelastusalan toimintakulttuuria. Hankkeen konkreettisiksi tavoitteiksi määriteltiin pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen nykytilan selvittäminen sekä suunnitelman laatiminen vaikuttavuustyön ja valtakunnallisten mittarien kehittämiseksi.

Vaikka hankesuunnitelmassa tavoitteeksi määriteltiin keskittyä pelastustoimen lakisääteisten palveluiden vaikuttavuustyön tarkasteluun, päätettiin katsantokantaa lopulta laajentaa käsittämään myös muiden pelastusalan organisaatioiden vaikuttavuustyötä. Hankkeen tarkastelu kattaa pääsääntöisesti kautta linjan pelastustoimen viranomaisten lisäksi myös esimerkiksi järjestöt sekä vapaaehtois- ja kansalaisyhteiskunnan toimijat, joten tässäkin raportissa puhutaan pääsääntöisesti pelastusalan vaikuttavuustyöstä pelastustoimen palveluiden vaikuttavuustyön sijaan. Hankkeessa **vaikuttavuustyöllä** tarkoitettiin pelastusalan työn vaikuttavuuden mittaamista ja arviointia sekä tulosten hyödyntämistä toiminnan kehittämisessä, suuntaamisessa ja näkyväksi tekemisessä.

Hankkeessa selvitettiin pelastusalan organisaatiossa ja pelastusosalalla valtakunnallisesti käytössä olevat vaikuttavuuden määritelmät, mittaamiskäytännöt ja -menetelmät. Lisäksi alueilta kartoitettiin vaikuttavuustyön kehittämiseen liittyviä tarpeita, toiveita ja odotuksia. Tietoja kerättiin kevyehköllä kirjallisuuskatsauksella, kyselyllä, avoimissa osallistavissa työpajoissa, verkkopaneelissa ja henkilökohtaisissa tapaamisissa pelastusalan ja vaikuttavuustyön asiantuntijoiden sekä verkostojen kanssa. Hankkeen kaikkia aineistoja käsiteltiin ja tulokset on raportoitu anonymisti. Nykytilan selvityksen perusteella laadittiin suunnitelma pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin pitkäkestoisemmalle kehittämistyölle, jossa vaikuttavuuskriteereitä, -mittareita ja mittaamistapoja on tarkoitus kehittää ja ottaa käyttöön yhteistyössä eri sidos- ja kohderyhmien kanssa.

Vaikuttavuustyön tueksi tarvitaan yhteistä ymmärrystä vaikuttavuuden käsitteestä ja sen arvioinnin merkityksestä pelastusalan toiminnan tukemisessa ja kehittämisessä. Näin esiselvityshankkeen tavoitteena olikin paitsi selvittää nykytila jatkokehittämisen pohjaksi, edistää pelastustoimen vaikuttavuutta myös *lisäämällä siihen liittyvää ymmärrystä*. Lisäksi tavoitteena oli testata ja *kerätä kokemuksia muotoilumenetelmistä pelastusalan kehittämisessä*. Yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa olennaiseksi nähtiin mahdollisimman laajoja joukkoja osallistava, pelastusalan sisäisten ja ulkoisten edustajien kanssa käytävä keskustelu. Käsitteistä keskusteltaessa toimivan viestinnän ja vuorovaikutuksen avulla nähtiin

samalla voitavan vahvistaa yhteistä keskustelua, merkityksellistämistä, luottamusta ja toimivaa yhteistyötä (vrt. Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022).

Hankkeen järjestämisessä kohtaamisissa asiantuntijoilla oli mahdollisuus jakaa hyviä toimintamalleja sekä luoda pohjaa uudelle, systemaattiseen vaikuttavuusperustaiseen johtamiseen perustuvalla ja osallistavalla pelastusalan toimintakulttuurille. Orientaatio oli tulevaisuudessa ja toimintatavat perustuivat eri tahoja osallistavaan ideointiin, suunnitteluun, keskusteluun ja yhteistyöhön. Osallistavan tiedonkeruun menetelminä ja yhteisen ymmärryksen vahvistajina käytettiin pääsääntöisesti yhteissuunnittelua ja -kehittämistä niin keskusteluissa, työpajoissa kuin verkkopaneelissa. Keskustelujen virittäjinä hyödynnettiin visualisointeja, megatrendikortteja ja pelastusalan aiemmissa hankkeissa laadittuja toivottuja tulevaisuuskuvia sekä vaihtoehtoisia skenaarioita (esim. sisäministeriö 2023c). Ajatuksena on ollut myös, että hankkeen kokemuksia muotoilumenetelmien käytöstä pelastustoimen kehittämisessä voidaan hyödyntää tulevassa pelastusalan vaikuttavuustyössä esimerkiksi kehitettäessä siihen yhteisiä konsepteja, toimintamalleja ja mittaristoja.

3 Lyhyt katsaus vaikuttavuuden ja vaikuttavuustyön käsitteisiin

3.1 Vaikutus, vaikuttavuus ja lähikäsitteitä

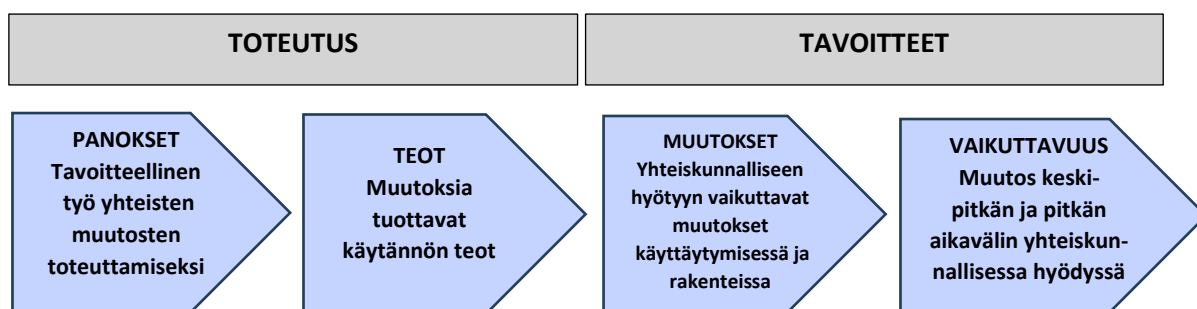
Yleensä toiminnan onnistumista tarkasteltaessa kiinnitetään huomiota tuloksiin, vaikutuksiin ja vaikuttavuuteen. Kuntoutussäätiön (2024) tavoin **tulokset** voidaan nähdä niiksi muutoksiksi, joita kohderyhmässä eli toimintaan osallistuneissa tapahtuu heti tai pian toiminnan jälkeen. **Vaikutukset** voidaan puolestaan määritellä muutoksiksi, jotka liittyvät sekä yksilöihin että isompiin järjestelmiin tai ilmiöön ja jotka ovat tuloksia pidempiaikaisia. **Vaikuttavuudella** tarkoitetaan taas pysyvämpää muutosta koko kohderyhmässä, järjestelmissä tai yhteiskunnassa. Vaikutusten ja vaikuttavuuden käsitteitä käytetään osittain myös päällekkäin.

Vaikuttavuutta on kuitenkin määritelty ja lähestytty eri toimialoilla ja eri yhteyksissä eri tavoin. Yksinkertaisimmillaan se voidaan nähdä onnistuneeksi työksi, jonka avulla päästään tavoiteltuihin tuloksiin. Kuntaliitto on määritellyt vaikuttavuuden ”toiminnalla tai palvelulla tavoitelluiksi ja asiakkaissa aikaan saaduiksi muutoksiksi” ja Kettunen (2017) palvelun aikaan saamiksi, tavoitteiden mukaisiksi tuloksiksi (ks. Rekola 2019). Sosiaali- ja terveydenhuollossa vaikutusten ja vaikuttavuuden käsitteistö on todettu niin ikään kirjavaksi (esim. Aejmelaeus, Pitkänen & Matinheikki 2023; Kokko 2022.). Kokkoa (2022) mukailten yhteenvedon voidaan todeta, että vaikuttavuus tarkoittaa joko a) toiminnan aikaan saamaa, asiakkaan kokemaa hyvinvointiin ja turvallisuuteen liittyvää hyötyä, b) laajasti skaalautuvaa yhteiskunnallista hyötyä tai c) toiminnalla aikaan saatujen vaikutusten suhdetta syntyneisiin kustannuksiin.

Vaikuttavuus on joka tapauksessa vaikutusta laajempi käsite, mikä tekee siitä myös monimutkaisemman mitata ja arvioida. Vaikuttavuuden osatekijöitä voivat olla esimerkiksi hyvä asiakaskokemus tai tehokas prosessista suoriutuminen, mutta yksin nekkään eivät riitä takaamaan palvelun vaikuttavuutta. Toisinaan voidaan olla hyvinkin tehokkaita, mutta jos tehdään asiakkaan kannalta väärä asioita, ei toimintaa voi pitää vaikuttavana. Vaikuttavuus ei pelkisty myöskään esimerkiksi ainoastaan tuottavuuden kaltaisiin ilmiöihin, joten pelkkä määrällisiin indikaattoreihin tai tuloslukuihin keskittyvä tarkastelu ei sen todentamiseksi riitä (esim. Rekola 2019).

Pelastusalalla vaikutuksia ja vaikuttavuutta on hahmotettu esimerkiksi vaikutusketjuajattelun avulla. Tällöin vaikutuksella tarkoitetaan yleensä konkreettista muutosta esimerkiksi yksittäisen asiakkaan toiminnassa tai organisaatioissa ja vaikuttavuudella viitataan taas keskipitkän tai pitkän aikavälin yhteiskunnalliseen hyötyyn. (Esim. Lepistö & Heliskoski 2019.) Kuviossa 1 kuvatussa vaikutusketjuajattelussa ketju koostuu **panoksista** (input), **tuotoksista** (output), **vaikutuksista** (outcome) ja **vaikuttavuudesta** (impact). Lopulta

kokonaisvaltaisessa vaikutusketjuajattelussa vaikuttavuus voidaan nähdä ”tavoitteellisella (yhteis)toiminnalla aikaansaaduksi positiiviseksi yhteiskunnalliseksi muutokseksi ja inhimilliseksi hyvinvoinniksi” (Lepistö & Heliskoski 2019). Näin vaikuttavuuden tunnistaminen, todentaminen ja näkyväksi tekeminen edellyttävät tavoitelähtöisyyttä, vaikutusketjujen tunnistamista, systemaattista ja suunnitelmallista yhteistyötä sekä kumppanuutta mukana olevien tahojen välisen luottamuksen vahvistamiseksi. Se on siis pitkäjänteistä työtä. (Heliskoski 2020; Lepistö & Heliskoski 2019; Rekola 2019; ks. myös Aistrich 2014; Heliskoski, Humala, Kopola, Tonteri & Tykkyläinen 2018.)

Kuvio 1. Vaikutusketjuajattelu I-O-O-I: Input-Output-Outcome-Impact (Heliskoski 2020).

Pelastusalalla vaikuttavuutta on lähestytty myös **suorituskyvyn**, **kyvykkyyksien** ja **toimintakyvyn** käsitteiden kautta. Tällöin tarkastelu kohdistuu pelastustoimen kykyyn suoriutua lakisääteisistä velvoitteistaan. Kyvykkyys kattaa valmiudessa olevat voimavarat, joilla suorituskyky tuotetaan, ja sitä tarkastellaan suhteessa suorituskykyvaatimuksiin. Kyvykkyyden keskeiset osa-alueet ovat 1) henkilöstö ja osaaminen, 2) kalusto, laitteet ja materiaalit, 3) sopimukset ja yhteistyö sekä 4) toimintamallit. Yksilön **toimintakyky** on taas yhdistelmä psyykkisten, fyysisten, kognitiivisten ja sosiaalisten voimavarojen muodostamia kykyjä. Kyvykkyys on usein katsottu organisaation ominaisuudeksi, kun taas toimintakyky liitetään yleensä yksilöön: henkilön toimintakyky muodostaa osan koko organisaation kyvykkyyteen tarvittavista resursseista. palveluntuottajan kyvykkyys tai sen puute vaikuttaa palvelun tarjontaan ja laatuun, eikä palveluja pystytä tuottamaan riittävän laadukkaasti ja kustannustehokkaasti ilman tarvittavia kyvykkyyksiä. (Mankkinen, Haake, Soinen & Nykyri 2022.) Näin suorituskykyvaatimuksia ja niiden täyttymistä organisaatioissa on käytetty myös pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin mittareina. (Harinen 2025.)

Pelastusalalla vaikuttavuus voidaankin yhdistää niin käytännön interventioilla todennettaviin vaikutuksiin kuin pitkän aikavälin yhteiskunnalliseen hyvinvointiin. Se voi liittyä yksilöiden yksittäisistä kokemuksista yhteiskunnan arvoilmastoon – ja melkein mihin tahansa siltä väliltä. Vaikuttavuuteen voidaan yhdistää esimerkiksi palvelujen saatavuus, yhdenvertaisuus, asiakaskokemus ja kustannukset. Kun tarkasteluun otetaan mukaan yksilön näkökulma,

tavoitteet ja odotukset ovat jälleen astetta monimuotoisempia ja saattavat asettua myös ristiriitaan. (Ks. esim. Kokko 2022.)

Vaikuttavuuden tarkasteluun tarvitaan siis pelastusalallakin kokonaisvaltaista, laadullista ja määrällistä tarkastelua sisältävää otetta. Taustaksi vaikuttavuusperusteiseen ajatteluun omaksutaankin yleensä **ilmiölähtöisyys**. Se perustuu toimintojen suunnitteluun yhteiskunnassa vallitsevien tai nousevien ilmiöiden perusteella, vastakohtana suorite- tai organisaatiolähtöiselle tarkastelulle. Yksittäisten ongelmien tai tarpeiden sijaan havainnoidaan kokonaisuuksia, jotka ovat usein monimutkaisia ja joiden ratkaisemiseen tarvitaan yleensä asioiden tarkastelua eri näkökulmista, pilkkomista osiin sekä uudenlaisia toimintamalleja. Ilmiölähtöisen ja vaikuttavuusperusteisen hallinnon tavoitteena on siis pelkän suoritteiden tehostamisen sijaan vaikuttavuuden lisääminen. Toiminnan kannalta olennaisten ilmiöiden tunnistamisen kautta edetään niiden mahdollisten seurausten ja vaikutusten tarkasteluun sekä sen arviointiin, missä määrin organisaatio voi vaikuttaa ilmiöihin joko omalla toiminnallaan tai yhteistyössä toisten kanssa. Lopulta eri tahoja osallistamalla, yhdessä tekemällä ja kehittämällä pyritään tavoittamaan laajempaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta pistemäisten vaikutusten tai yksittäisten vaikutusketjujen sijaan. (Esim. Mäkipää & Aalto-Kallio 2022; Tiirinki, Koivisto & Liukko 2018.) Ilmiölähtöisyys linkittyykin ajattelutapana vahvasti strategiiseen muotoiluajatteluun (esim. Hammarsten 2022), joille molemmille ominaista ovat muun muassa systeeminen ajattelu (esim. Arnold & Wade 2015) ja mahdollisuus tarjota ratkaisuja kompleksisiin, vaikeasti hahmotettaviin ja yhteenkietoutuviin yhteiskunnallisiin kysymyksiin (esim. Raisio, Vartiainen & Puustinen 2018).

Lopulta yhteiskunnallinen vaikuttavuus voidaan Kokon (2022, 48) tavoin nähdä koko julkishallinnon toiminnan päämääräksi. Vaikuttavuuden arviointi on kuitenkin haasteellista, mikä on tunnistettu myös pelastusalalla. Yksinkertaista oikotietä onnistuneeseen vaikuttavuuden mittaamiseen ei ole, ja uusia mittareita ja pitkäjänteistä mittaamis- ja arviointityötä kaivataan laajalti. (Ks. esim. Harinen 2018; Lepistö & Heliskoski 2019; Pedak, Mankkinen & Koltola 2016; Rekola 2019; Rekola, Itkonen & Saine-Kottonen 2017.)

3.2 Vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi

3.2.1 Avauksia vaikuttavuuden mittaamiseen ja arviointiin pelastusalalla

Pelastusala tuottaa lukuisia hyötyjä asiakkaille ja yhteiskunnalle. Hyödyt on kuitenkin pystyttävä todentamaan ja osoittamaan eri ryhmille säännöllisesti. Kansalaiset, päättäjät ja muut pelastustoimen kohde- ja sidosryhmät haluavat tietää, että yhteiskunnan turvallisuuden panostetaan tarkoituksenmukaisesti. Pelastusalan on pystyttävä osoittamaan, että se tekee oikeita asioita ja käyttää toimintaansa myönnetyt resurssit tehokkaasti ja

tarkoituksenmukaisesti toimintaympäristö, lainsäädäntö, strategiset tavoitteet ja asiakkaiden moninaistuvat tarpeet huomioiden. Yhtaikaa lisääntyvien taloudellisten haasteiden kanssa tarpeet ja odotukset pelastusalan työtä kohtaan kasvavat. Työhön tarvittut resurssit on pystyttävä perustelemaan, mihin vaikuttavuuden arviointi tarjoaa hyvän välineen. Vaikuttavuuden todentaminen ja näkyväksi tekeminen lisäävät myös toiminnan avoimuutta ja luotettavuutta sekä tukevat pelastusalan työhyvinvointia ja kokemusta merkityksellisestä työstä.

Vaikuttavuuden mittaaminen nähdään usein hankalaksi tai lähes mahdottomaksi. Muuttuvassa toimintaympäristössä se on kuitenkin ensiarvoisen tärkeää, jopa välttämätöntä – ja osana hyvinvointialueita toimivalle pelastustoimelle myös lakisääteinen velvoite. Vaikuttavassa työssä olennaista on asiakkaan ja toimintaympäristön tarpeisiin vastaaminen, mihin tarvitaan paitsi toteuman systemaattista seurantaa, myös ajantasaista ja jatkuvasti päivittyvää asiakasymmärrystä ja kattavaa tietoa toimintaympäristöstä uhkineen, riskeineen ja mahdollisuuksineen.

Etenkin viime aikoina paitsi pelastusalan toimijat, myös eri sidos- ja kohderyhmät ovat alkaneet peräänkuuluttaa pelastustoimelta uudenlaista, systemaattiseen tiedon hyödyntämiseen ja vaikuttavuusperustaiseen johtamiseen perustuvaa toimintakulttuuria. On toivottu vahvaa informaatio-ohjauksen prosessia, ajantasaiseen tilannekuvaan ja toimintaympäristön muutosilmiöiden havainnointiin, varautumiseen ja reagointiin perustuvia toimintamalleja sekä uusia avauksia vaikuttavuuden arviointiin, mittaamiseen ja toiminnan kehittämiseen. Vaikuttavuudesta ja siihen liittyvästä tiedolla johtamisesta keskustellaan aktiivisesti, ja ne nousevat esiin niin politiikkaohjelmissa kuin rahoitushauissa. Pelastustoimen vaikuttavuutta onkin tarkasteltu erilaisissa tutkimus- ja kehittämishankkeissa, toimenpideohjelmissa ja työryhmien työssä. Tietoa tehtävistä suoriutumisesta ja pelastusalan taloudellisesta tilanteesta kerätään niin ikään systemaattisesti. Alan vaikuttavuustarkastelu näyttäytyy kuitenkin edelleen pirstaleisena, organisaatioittain ja toimenpiteittäin kirjavana ja pitkälti esimerkiksi kontekstiin ja resursseihin sidonnaisena ilmiönä. (Harinen 2025.)

Puolitaival, Kippo ja Koivisto (2021) toteavat *Asiakas keskiöön* -hankkeen loppuraportissa, että palveluiden arvioinnissa on olennaista löytää vastaus siihen, kuinka jokin toimenpide saa aikaan toivotun muutoksen. Lopulta arvioinnin tavoitteena on palveluiden tuloksellisuuden ja laadun parantaminen asiakaslähtöisesti. Myös Kokko (2022) viittaa vaikuttavuustarkastelun yhteydessä asiakkaiden odotusten ja arvojen huomioimiseen ja muistuttaa samalla, että arviointi tulee tehdä aina suhteessa asetettuihin tavoitteisiin. Vaikuttavuuden arviointi edellyttää myös ymmärrystä siitä, mitä vaikuttavuudella kulloisessakin organisaatiossa tai kontekstissa tarkoitetaan.

Kokko (2022) jakaa vaikuttavuustarkastelun lyhyemmän aikavälin vaikutusten ja pidemmän aikavälin yhteiskunnallisen vaikuttavuuden arviointiin. Usein toimintaa arvioitaessa nousee esiin kysymys siitä, mihin arviointi itse asiassa kohdistuu. Keskittyykö tarkastelu lyhyemmän aikavälin vaikutuksiin, vai saadaanko tilanteesta tietoa laajemmasta ja pidemmän aikavälin vaikuttavuudesta? Mittaamista ja arviointia monimutkaistaakin myös se, että jo käsitteet itsessään ymmärretään ja määritellään eri tavoin. Rekolan (2019) mukaan seuraavassa tavoitteiden saavuttamista olisikin tärkeää erottaa lopulliset tavoitteet välillisistä tavoitteista. Välillisten tavoitteiden, joita voidaan kutsua myös vaikutustavoitteiksi, saavuttamisen voidaan hänen mukaansa olettaa vievän kohti laajempaa vaikuttavuustavoitetta.

Samoilla linjoilla vaikutusten ja vaikuttavuuden suhteesta ovat myös muun muassa Lepistö ja Heliskoski (2019). He toteavat, että vaikutuksia mittaamalla pyritään löytämään yleensä suhteellisen nopeasti havaittavia konkreettisia muutoksia, kuten muutosta kohderyhmien tiedoissa, taidoissa tai toiminnassa. Myös yhteiskunnallinen vaikuttavuus todennetaan seuraamalla konkreettisia muutoksia, mutta se tehdään yhteiskunnallisesta viitekehyksestä ja usein vaikutuksia pidemmällä aikavälillä. Laajaa yhteiskunnallista vaikuttavuutta voidaan odottaa saavutettavan yleensä 3–5 vuoden aikajänteellä. (Ks. myös Aistrich 2014; Heliskoski, Humala, Kopola, Tonteri & Tykkyläinen 2018.) Kokonaisvaltaisessa vaikuttavuustarkastelussa olennaiseksi on nähty myös toimintaympäristön muutosten ennakoiva huomiointi, eri tahojen osallistaminen ja yhdessä tekeminen (esim. Mäkipää & Aalto-Kallio 2022).

Vaikuttavuutta mitattaessa kiinnitetään siis huomiota toiminnan aiheuttamiin muutoksiin, tuotoksiin ja vaikutuksiin. Mittaamisesta tulee arviointia, kun mittaustuloksia verrataan asetettuihin tavoitteisiin ja tarkastellaan niitä suhteessa ilmiöön ja toimintaympäristöön sekä muodostetaan niiden pohjalta johtopäätöksiä toiminnan onnistumisesta (esim. Juholin 2024). Kokko (2022, 49) toteaa, että arvioitaessa vaikuttavuutta voidaan keskittyä selkeästi määrällisesti indikoitaviin tuloksiin tai muutoksiin tai arvioida ilmiöitä myös yksittäisen ihmisen kokemusten tai hänen niille antamansa arvon perusteella. Eri yhteiskunnissa ja yksilöillä tavoitteet ja odotukset ovat erilaisia, mikä tekee vaikuttavuuden tarkastelun jälleen asetta monimutkaisemmaksi.

Yksi keino arvioida kuntien toiminnan vaikutuksia ja vaikuttavuutta voisivat Parosen, Mäki-Oppaan ja Lammintakasen (2022) mukaan olla kuntien vuosittaiset arviointiraportit. Pelastustoimessa samaa voisi soveltaa hyvinvointialueiden vuosittaisiin selvityksiin pelastustoimen palveluiden toteumasta ja talouden tilasta. Sisäministeriö ja Aluehallintovirasto hyödyntävät kyseisiä hyvinvointialueiden selvityksiä vuosittain tuottamissaan selvityksissä ja asiantuntija-arvioissa, jotka puolestaan antavat tietoa pelastustoimen palveluiden ja talouden tilasta suhteellisen pitkältä aikaväliltä sekä esittävät kehittämissuosituksia ja

mahdollistavat näin palveluiden kehittämisen kohdennetusti. Muuttuvassa toimintaympäristössä vaikuttavuusperustainen johtaminen edellyttääkin myös pelastusalalta pitkäjänteistä seuranta- ja tietojen vertailua raportointijaksojen välillä. (Leinonen 2024; ks. myös Sisäministeriön asetus hyvinvointialueen seuranta- ja arviointivelvollisuudesta sekä aluehallintoviraston asiantuntija-arviosta 21.12.2022/1213.)

Vaikuttavuuden mittaaminen voidaan lopulta pelastusalallakin nähdä haastavaksi useista syistä. Hätätilanteiden ennakoimattomuus ja vaihtelevuus vaikeuttaa standardoitujen mittarien kehittämistä, minkä lisäksi pitkälti ajantasaisiin suunnitelmiin sekä valmiuteen ja varalooloon perustuvan järjestelmän vaikuttavuuden todentaminen voi tuntua haastavalta. Syyseuraussuhteiden todentaminen ja pelastusalan työn osuuden erottaminen tilanteissa vaikuttavista muista ilmiöistä on usein liki mahdotonta. Yhtä kaikki julkisrahoitteisten palveluiden vaikuttavuutta on pystyttävä todentamaan, joten sen arviointiin on nähty välttämättömäksi löytää sopivia keinoja.

3.2.2 Tehokas vaikuttavuuden todentaminen edellyttää osaamista ja resursseja

Kokonaisvaltaisen ja systemaattisen, arviointiin perustuvan vaikuttavuustyön tärkeys on tunnistettu ja tunnustettu eri toimialoilla. Esimerkiksi Parosen, Mäki-oppaan ja Lammintakanen (2022) mukaan vaikuttavuuden arviointi on välttämätöntä esimerkiksi palveluiden turvallisuuden ja yhdenvertaisuuden näkökulmasta, mikä edellyttää arvioinnilta myös kokonaisvaltaista, organisaatorajat ylittävää otetta. Lopulta vaikuttavuusperustaisessa johtamisessa toimintaa johdetaan, kehitetään ja seurataan vaikuttavuustiedon perusteella, jolloin päätöksenteko perustuu luotettaviin ja validoituihin indikaattoreihin, joita seurataan systemaattisesti.

Luotettavuuden varmistaminen ei ole kuitenkaan helppoa: pelastustoimessa voi olla hankala erottaa, johtuiko tavoiteltu muutos pelastusalan työstä vai jostain muusta, kuten muutoksista olosuhteissa tai asiakkaan toiminnassa. Johdolla ei myöskään aina ole välttämättä mahdollisuutta, resursseja tai osaamista vaikuttavuustiedolla johtamiseen. Edellytyksenä onnistumiselle onkin, että organisaatiossa otetaan käyttöön vaikuttavuustyön mahdollistavat prosessit ja rakenteet, jotka auttavat koko henkilöstöä omaksumaan vaikuttavuustyön osaksi kaikkea tekemistään. Vaikuttavuuden arvioinnissa ei myöskään riitä, että keskitytään mittaamaan tavoitteiden saavuttamista, sillä lopputulokseen voi liittyä erilaisia odottamattomia seurauksia. Vaikka yleisimmin vaikuttavuus on totuttu määrittelemään tavoitteiden, siis haluttujen vaikutusten saavuttamiseksi, tulisi tarkastelussa huomioida aina myös mahdollisia ei-toivottuja, odottamattomia tai haitallisiakin vaikutuksia. (Paronen, Mäki-Opas & Lammintakanen 2022; Puolitaival, Kippo & Koivisto 2021.)

Paronen, Mäki-Opas ja Lammintakanen (2022) huomauttavat vielä, että kontrolloitujen asetelmien käyttöön voi etenkin julkisten palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa liittyä eettisiä haasteita. Vaikuttavuuden arviointia haastavat myös monialaiset ja monimutkaiset verkostot: vaikuttava toiminta tehdään todeksi verkostoissa, joissa työskentelyä leimaavat usein kompleksisuus ja ilmiöiden yhteenkietoutuneisuus (esim. Hanén 2017; Puustinen 2017). Lisäksi vaikuttavuus todentuu usein pitkällä aikavälillä. Tehokas vaikuttavuustyö vaatiikin paitsi yhteistä ymmärrystä ja arviointiosaamista, myös resursointia ja pitkäjänteistä yhteistä tekemistä. Ennakoivan ja ennakkoluulottoman muotoiluajattelun sekä muun muassa erilaisen osallistavien työpajojen voidaankin nähdä tarjoavan uusia mahdollisuuksia pelastusalan vaikuttavuustyöhön ja sen edelleen kehittämiseen, mikä on ollut lähtökohtana myös tälle tutkimukselliselle kehittämishankkeelle ja siinä tarkasteltaville kysymyksille.

OSIO II: TYÖN TAVOITTEET, TARKASTELTAVAT KYSYMYKSET, VIITEKE- HYS, AINEISTOT JA MENETELMÄT

4 Opinnäytetyön tavoitteet ja tarkasteltavat kysymykset

4.1 Opinnäytetyön tavoitteet ja lähestymistapa

Tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen tavoitteena on ollut testata erilaisia muotoilumenetelmiä *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen osallistavassa tiedonkeruussa sekä vaikuttavuuteen ja sen mittaamiseen liittyvän yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa. Opinnäytetyössä raportoidaan esiselvityshankkeen aikainen osallistavan tiedonkeruun ja merkityksenannon prosessi sekä esiselvityshankkeen päätulokset, minkä lisäksi tehdään johtopäätöksiä osallistavien ja tulevaisuusorientoituneiden muotoilumenetelmien soveltumisesta pelastusalan vaikuttavuustarkastelun kehittämiseen sekä alan sisäisen ja ulkoisen yhteistyön ja luottamuksen vahvistamiseen. Lopulta annetaan suosituksia muotoilumenetelmien hyödyntämiseksi tulevassa pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin ja mittaamisen kehittämistyössä.

Tutkimuksellisessa kehittämishankkeessa tarkasteltavat ja aineistolle esitettävät kysymykset ovat seuraavat:

1. Miten sensemaking-muotoiluajattelu sopii hyödynnettäväksi pelastus- ja sen lähialojen asiantuntijoiden kohtaamisissa, joiden tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä vaikuttavuuden käsitteistä ja sen arvioinnin merkityksestä pelastusalalla?
2. Miten osallistavat työpajat ja muotoilumenetelmiä hyödyntävä fasilitoitu verkkokeskustelu soveltuvat tiedon keräämiseen pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista?
3. Miten benchmarkingia voidaan hyödyntää pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilan ja kehittämistarpeiden selvittämisessä sekä vaikuttavuustyöhön liittyvän yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa?
4. Mitkä tekijät ovat onnistumisen kannalta olennaisia ja mitä tulee huomioida, kun pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämisessä hyödynnetään osallistavia muotoilumenetelmiä?
5. Miten pelastusalan vaikuttavuustarkastelussa ja sen kehittämisessä voitaisiin jatkossa hyödyntää osallistavia muotoilumenetelmiä mahdollisimman tehokkaasti?

4.2 Työskentelyn ja ajattelun pohjana strateginen muotoiluajattelu

Esiselvityshankkeen tiedonkeruu ja yhteistyö perustuivat **strategiseen muotoiluajatteluun**, jonka tavoitteena on edistää yhteisen arvon luomista tuomalla eritaustaiset ihmiset yhteisen kehittämisen äärelle. Parhaimmillaan strateginen muotoilu yhdistää ihmisiä, tietoa, prosesseja ja rakenteita jonkin osallistujia yhdistävän ilmiön, toiminnon, tuotteen tai palvelun kehittämiseksi – strategisesti ja tulevaisuuteen orientoituen. (Jovanovic 2019.)

Strateginen muotoiluajattelu voidaan nähdä ajattelutapana, työskentelytapana tai työkaluna. Sille ominaisia piirteitä ovat luovuus, ihmisläheisyys, visuaalisuus, konkreettisuus, monialaisuus ja monimuotoisuus sekä kokeileva kehittäminen ja kokemuksellisuus. Muotoilu pohjaa systeemiseen ajatteluun, millä tarkoitetaan kykyä tunnistaa systeemejä, ymmärtää niiden toimintaa ja ennustaa niiden käyttäytymistä sekä muuttaa niitä halutun vaikutuksen aikaansaamiseksi. Systeemiajattelu kiinnittää huomiota kokonaisuuksiin sekä ihmisen ja asioiden välisiin suhteisiin. Olennaista on ymmärtää ilmiöiden välisiä keskinäisriippuvuuksia ja toimintalogiikoita. (Koskelo 2019.)

Muotoilun prosessi etenee iteratiivisesti eri vaiheiden kautta, pyrkimyksenään jatkuvasti syventää niin tietoa, ymmärrystä kuin osaamista. Muotoiluajattelulle on ominaista myös ratkaisukeskeisyys: eri tahoja osallistamalla tavoitellaan ratkaisuja usein monimutkaisiin ongelmiin. Yleensä muotoiluajattelua voidaan hyödyntää sekä yhteisön ulkopuolisten että sisäisten tarpeiden ja haasteiden ratkomiseen. Olennaista muotoiluajattelussa on, että keskiöön asettuu sisäinen tai ulkoinen asiakas tai käyttäjä – siis ihminen. Onnistumisen edellytyksiä ovatkin empaattinen orientaatio ihmiseen sekä mahdollisimman syvä ymmärrys inhimillisistä tarpeista, toiveista, haasteista ja mahdollisuuksista. (Koskelo 2019.)

Muotoilussa katsotaan myös peräpeilin sijaan mieluummin tulevaan: fokus on tulevaisuudessa ja toiminnan kehittämisessä vastaamaan entistä paremmin tuleviin haasteisiin. Muotoilu pyrkii usein myös kyseenalaistamaan totuttuja toimintamalleja ja orientoitumaan uteliaasti ympäristöön. (Kälviäinen 2024.)

Muotoiluajattelua soveltavassa yhteisessä tekemisessä ja vuorovaikutuksessa vuorottelevat divergentit ja konvergentit vaiheet, joita toistetaan joustavasti tilanteen ja tavoitteiden mukaan. Iteratiivisen muotoiluprosessin vaiheita kuvataan kuviossa 2. Yleensä prosessi alkaa esiyymmärryksen keräämisestä (research), jolloin voidaan hyödyntää esimerkiksi kirjallisuutta, haastatteluja, havainnointia, kenttäpäiväkirjoja tai verkkokeskustelujen havainnointia. Analysointivaiheessa (analyse) saatua tietoa tulkitaan, analysoidaan ja tiivistetään niin, että löydetään akuuteimmat kysymykset, joihin prosessin aikana pyritään saavuttamaan ratkaisuja. Ideointivaiheessa (ideate) olennaista on eri ääniä kuuleva, osallistava ja avoin

ideoiden synnyttäminen: tavoitteena on muotoilla yhdessä mahdollisimman useita erilaisia vaihtoehtoisia ratkaisuja käsillä olevan ongelman tai haasteen ratkaisemiseksi. Ideoista voidaan tuottaa testattaviksi prototyyppejä, joita esitellään ja testataan yhdessä käyttäjien ja sidosryhmien kanssa niitä edelleen palautteen mukaan kehittäen. Lopulta käyttöönottovaiheessa (implement) pilotoitu, paranneltu ja palautteiden mukaan tuotettu ratkaisu lanseerataan käyttäjille. Prosessi ei kuitenkaan yleensä pääty lanseeraukseen, vaan ihannetapauksessa tuotetta, palvelua tai ilmiötä kehitetään myös käyttöönoton jälkeen jatkuvasti, yhdessä olennaisten ryhmien kanssa. Muotoiluprosessin vaiheet eivät välttämättä myöskään seuraa toisiaan lineaarisesti, vaan niiden välillä voidaan siirtyä joustavasti tilanteen ja tavoitteiden edellyttämällä tavalla. (Muotoiluprosessin vaiheista ks. esim. Tuulaniemi 2011.)

Kuvio 2. Iteratiivinen muotoiluprosessi tutkimuksen/taustaymmärryksen keräämisen ja analyysin kautta ideointiin ja toteutukseen (kuva Kälviäinen 2024¹).

Yleensä strategista muotoilua hyödyntävän kehittämisen tavoitteena on saada työhön laaja-alaista näkemystä ja sitoutumista kutsumalla mukaan eri ryhmiä, joilla on erilaisia tulokulmia yhteisen tavoitteen saavuttamiseen (Kälviäinen 2024). Näin onnistuminen on pitkälti kiinni monialaisten tiimien yhteistyön toimivuudesta (Jovanovic 2024). Myös *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tavoitteena oli innostaa mukaan ihmisiä, joilla olisi erilaisia tulokulmia tarkasteltavaan ilmiöön. Näin pyrittiin sekä saamaan kattavasti tietoa tarkasteltavasta ilmiöstä että vahvistamaan siihen liittyvää yhteistä ymmärrystä. Samalla yhteissuunnittelu ja -kehittäminen toimi vaikuttavuustyöhön osallistuville pelastusalan asiantuntijoille ajurina uudenlaisten toimintatapojen omaksumiseen (ks. esim. Rogers 2003).

¹ Kuvio julkaisemattomasta, Moodlessa jaetusta kurssimateriaalista LAB-ammattikorkeakoulun opintojaksolta *Strateginen muotoilu, systemiset ratkaisut ja co-design*, kevät 2024.

Muotoiluajattelu oli samanaikaisesti paitsi esiselvityshankkeen tiedonkeruun menetelmä, myös tämän opinnäytetyön kohde: käytettäessä *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tiedonkeruussa muotoilumenetelmiä tavoitteena oli tuottaa samalla tietoa siitä, kuinka hyvin lähestymistapa ylipäättään soveltuu pelastusalan kehittämiseen, mitkä tekijät onnistumiseen vaikuttavat ja miten lähestymistapaa voitaisiin mahdollisesti jatkossa hyödyntää pelastusosalalla entistäkin tehokkaammin.

4.3 Nykytila- ja trendianalyysi: PESTEL-viitekehys ja benchmarking

Strategista muotoiluajattelua seuraten myös *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen työskentelyn pohjana olivat pelastustoimen strategiset tavoitteet (sisäministeriö 2023b; sisäministeriö 2025). Lisäksi työskentelyssä nojattiin aiemmassa pelastusalan vaikuttavuustyössä tuotettujen raporttien (esim. Lepistö & Heliskoski 2019; Lepistö 2025; Mankkinen, Haake, Soini & Nykyri 2022; sisäministeriö 2023a; 2023b) sekä sisäministeriön ennakoitavuudessa (2023c) tunnistettujen skenaarioiden ja toivotun tulevaisuuskuvasen 2035 sisältämiin ajatuksiin. Pelastusalan nykytila- ja trendianalyyseihin tueksi perehdyttiin erilaisiin pelastusalan nykytilaa ja siihen vaikuttavia muutostrendejä tarkasteleviin selvityksiin ja kirjoituksiin (esim. Puustinen & Kekki 2022; Seppänen 2022). Esiymmärryksen syventämiseksi käytiin lisäksi lukuisia keskusteluja pelastusalan ja lähialojen organisaatioissa vaikuttavuus- ja ennakoitavuutta tehneiden kanssa.

Nykytila- ja trendianalyysit tuotettiin PESTEL-viitekehyksessä (esim. Dufva 2022) tarkastelemalla pelastusalan nykytilaa ja siihen vaikuttavia trendejä seuraavien tekijöiden näkökulmasta:

1. Poliittiset tekijät (P)
2. Ekonomiset / taloudelliset tekijät (E)
3. Sosiaaliset tekijät (S)
4. Teknologiset tekijät (T)
5. Ympäristötekijät (E)
6. Lainsäädännölliset tekijät (L).

Olennessa roolissa esiyymmärryksen keräämisessä olivat alan asiantuntijoiden konsultoinnin lisäksi keskustelut pelastusalan ulkopuolisten vaikuttavuusasiantuntijoiden kanssa.

Benchmarkingia onkin pidetty toimivana menetelmänä erilaisissa kehittämishankkeissa ja -toimenpiteissä (esim. Cassell, Nadin & Older Grey 2001). Englanninkielinen benchmarking-termi on yleisesti käytössä Suomessakin, mutta samaan asiaan voidaan viitata myös esimerkiksi termeillä *esikuva-analyysi* tai *vertailuanalyysi*. Yleensä kyse on oman toiminnan vertaamisesta toisten toimintaan, ihanteellisimmillaan pyrkimyksenä löytää vertailukohtaksi paras mahdollinen vastaava käytäntö. Tavoitteena on oppia toisilta sekä kyseenalaistaa

omia totuttuja malleja, jolloin benchmarking toimii myös organisaatiolle jatkuvana peilinä omien toimintamallien kriittiseenkin tarkasteluun. Samalla voidaan tunnistaa kehityskohteita ja oppia parhaista toimintamalleista oman toiminnan tehostamiseksi. (Esim. <https://yrytyksen-perustaminen.net>.)

4.4 Sensemaking-ajattelu

Sensemaking-ajattelu on yksi strategisen muotoilun lähestymistavoista. Sitä voidaan hyödyntää prosesseissa, joissa tavoitteena on merkitysten rakentaminen ja yhteisen ymmärryksen vahvistaminen eritaustaisten ihmisten näkökulmista, toiveista ja tarpeista käsin (Maitlis & Christianson 2014). Yksinkertaisimmillaan sensemaking voidaan muotoilun viitekehyksessä määritellä yhteisölliseksi merkityksellistämiseksi tai merkityksenannon prosessiksi, jossa yhteisellä, ennakkoluulottomalla ja avoimella keskustelulla pyritään muodostamaan tarkasteltavasta ilmiöstä yhteistä näkemystä. Keskustelun kautta ilmiöön avautuu uusia näkökulmia, minkä avulla voidaan taas tunnistaa niin kehityskohteita kuin hyviä toimintamalleja edelleen jalostettaviksi ja jaettaviksi.

Muotoilussa hyödynnetään sensemaking-tekniikoita, kun tavoitteena on ymmärtää käyttäjien tai osallistujien kokemuksia ja näkemyksiä kehitettävästä kohteesta sekä luoda niiden pohjalta käyttäjille tai käsiteltävän ilmiön kannalta merkityksellisiä ratkaisuja. Ihmiset antavat sensemaking-prosessissa kokemuksilleen merkityksiä, ja niistä yhdessä keskustelemalla voidaan luoda edelleen uusia merkityksiä ja kokemuksia. Lopulta yhteisen, argumentteihin perustuvan keskustelun kautta on mahdollisuus vahvistaa jaettua ymmärrystä tuomalla esiin eri näkökulmia ja saattamalla niitä yhteen. (Esim. Dervin 2005; Weick 2009.)

Strategiseen sensemaking-muotoiluun liittyy olennaisesti myös luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen sekä turvallisuudentunteen vahvistaminen osallistujien kesken. Koska *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen yhtenä tavoitteena oli vahvistaa pelustusalan yhteistä tekemistä ja osallistujien välistä luottamusta, sensemaking -muotoiluajattelu nähtiin hankkeen tiedonkeruussa ja yhteiskehittämisessä tarkoituksenmukaiseksi.

4.5 Iteratiivinen yhteissuunnittelu ja -kehittäminen työpajoissa

Muotoilu hyödyntää usein erilaisia toiminnallisia ja osallistavia menetelmiä. Ajatuksena on, että tuomalla eritaustaiset ihmiset yhteen voidaan keskustelun ja yhteisen tekemisen kautta luoda uutta ja jakaa monenlaista ymmärrystä, tietoa ja osaamista – ja näin tuottaa yhteistä arvoa kehittämistyöhön. (Esim. Holmlid 2009; Holmlid, Mattelmäki, Visser, Vaajakallio 2015; Kuure 2020; Sandberg 2023; Suokas 2023). Usein hyödynnetty toimintatapa järjestää yhteissuunnittelua ovat erilaiset osallistavat **työpajat**, joissa ilmiöitä konkretisoidaan,

visualisoidaan ja merkityksellisestä yhdessä. Tavoitteena on löytää mahdollisimman konkreettisia ratkaisuja usein monimutkaisiin ongelmiin (esim. Kälviäinen 2024).

Työpajoja on pidetty muotoilussa tehokkaana tapana muun muassa ideoiden keräämiseen, ongelmien ratkaisemiseen ja uusien konseptien kehittämiseen. Työpajat tarjoavat osallistavan ja vuorovaikutteisen ympäristön, jossa eri taustoista tulevat ihmiset voivat yhdessä saada aikaan uudenlaisia ratkaisuja. Yleensä tavoitteena on saada työpajatyöskentelyyn mahdollisimman laaja-alaista näkemystä kutsumalla mukaan sekä sisäisiä että ulkoisia kohde- ja sidosryhmiä. Tärkeäksi nähdään kollektiivinen omistajuus ja yhteinen vastuu, ei vain eri tahojen asiantuntemuksen yhdistäminen. (Ks. myös Jovanovic 2019.)

Työpajoissa yhdistyvät muotoilulle ominaiset osallistaminen, luovuus ja innovaatiot sekä käyttäjälähtöisyys, nopeat kehityssyklit, yhteishenki ja sitoutuminen. Divergentit ja konvergentit vaiheet seuraavat yleensä toisiaan ja luovat askel askeleelta syvempää ymmärrystä kehitettävästä ilmiöstä. Yhteinen työskentely ja vuorovaikutus sekä eri sidosryhmien osallistaminen työpajoissa voi johtaa parempiin ja kestävämpiin ratkaisuihin, uusiin ideoihin ja innovatiivisiin kokeiluihin käyttäjälähtöisesti. Työpajat voivat myös tehostaa kehittämistä, kun ideat saadaan työpajoissa tai välittömästi niiden jälkeen testattua ja saatettua edelleen kehitettäväksi. Työpajat voivat niin ikään parantaa yhteishenkeä ja sitoutumista kehitysprojektiin, kun osallistajat huomaavat olennaisen roolinsa osana prosessia. (Suokas 2024.)

Muotoilussa fokus on ihmisissä ja heidän kokemuksissaan, joten usein työpajoissakin on tavoitteena saavuttaa syvällistä ymmärrystä ihmisistä, heidän tarpeistaan ja toiveistaan. Tekemisen fokus kääntyy ihmisiin ja osallistujiin, koska heistä muodostuu lopulta koko työpajan konteksti ja toiminta. Työpajat onkin nähty potentiaalisina paitsi toiminnan ja viestinnän tukemiseen, myös arvokkaina itsessään. Osallistujien mahdollisuus vaikuttaa ja tulla kuululiksi voidaan nähdä myös itseisarvona, joka tukee osallistujien itseymmärrystä ja kokemusta vaikuttavuudesta sekä sitä kautta lisää myös sitoutumista asiaan. Työpajat voidaankin ymmärtää lopulta hyvinkin laajana ilmiönä, johon liittyy monia yhteiskunnallisiakin kysymyksiä ja kysymyksiä siitä, miten muotoilua ylipäättään voitaisiin hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti. (Kuure 2020.)

Työpajan toteutus voi sisältää esimerkiksi seuraavia vaiheita:

- Tavoitteiden asettaminen ja osallistujien valinta, mahdolliset ennakkotehtävät.
- Aloitus: Johdanto työpajaan, tavoitteiden selventäminen ja osallistujien motivointi.
- Ideointi: Aivoriihi, erilaisten ajatusten kerääminen ja visualisointi.
- Ideoiden priorisointi ja kehittäminen: Parhaiden ideoiden valitseminen testattaviksi, priorisointujen ja täsmennettyjen ideoiden testaaminen käytännössä, lanseerauksen valmistelu.
- Arviointi ja jatkotoimenpiteet: Työpajan tulosten arviointi ja jatkosta sopiminen.

Työpajojen kesto ja sisältö voivat kuitenkin vaihdella ja tavoitteet voivat olla moninaisia. Työpajat vaativat suunnittelua ja toimintatapojen harkitsemista aina tavoitteiden, osallistujien sekä tilanteessa vallitsevien taloudellisten ja muiden reunaehtojen mukaisesti.

4.6 Tulevaisuusorientaatio, ennakointiajattelu ja tulevaisuusmuotoilu

Vaikuttavuudella tarkoitetaan yleensä tavoiteltua *muutosta* kohderyhmien asenteissa, ajatuksissa, arvoissa tai käyttäytymisessä, joten vaikuttavuuden saavuttaminen edellyttää selkeitä tavoitteita ja jaettua ymmärrystä tavoitteista, niiden saavuttamisen merkityksestä sekä tavoitteiden toteuman seurannasta. Orientaation on oltava tulevaisuudessa. Lopulta vaikuttavuustyön tueksi tuotetut yhteiset mittarit ja mallit arviointiin mahdollistavat toiminnan pitkäjänteisen ja systemaattisen kehittämisen, dynaamisesti ajassa eläen ja tulevaan katsoen.

On myös selvää, että kiihtyvällä tahdilla muuttuvassa toimintaympäristössä tarvitaan yhä vahvempaa tiedolla johtamista, toiminnan systemaattista arviointia ja jatkuvaa kehittämistä. Tärkeiksi kyvyiksi tulevat myös vaihtoehtoisten tulevaisuuksien ajattelu ja niihin varautuminen. **Ennakointiajattelu** onkin nykyisessä turvallisuus- ja viestintäympäristössä olennaista myös turvallisuustoimijoille, joten sen tarve korostuu pelastusalallakin (ks. myös Puustinen 2024a).

Tulevaisuusorientoineen yhteisen työskentelyn voidaankin olettaa tarjoavan lukuisia mahdollisuuksia myös pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämiseen. **Tulevaisuusmuotoilusta** voidaan puhua, kun tarkasteluun yhdistetään muotoilua, tulevaisuusajattelua ja strategista tuloksiin keskittyvää (liiketoiminta-)ajattelua. Tulevaisuusmuotoilu on tavoitteellista, mutta perinteiseen ennakointiajatteluun verrattuna se lisää siihen muotoilulle ominaista osallistamista ja tekee tulevaisuusajattelusta ihmiskeskeistä, kokemuksellista ja konkreettista. Kun tulevaisuutta muotoillaan yhdessä ja aktiivisessa vuorovaikutuksessa, ajatteluun yhdistyvät muotoilusta tutut ihmislähtöisyys, empaattisuus ja osallisuus, jolloin keskiöön asettuvat ihmisten kokemukset, toiveet ja tarpeet. Visualisoimalla ja ketterästi kokeilemalla trendit ja heikot signaalit voidaan kääntää varhaisessa vaiheessa näkyviksi tulevaisuuksien ratkaisuiksi. (Koskelo 2019.)

Tulevaisuusmuotoilun avulla voidaan tukea kehittämistä, päätöksentekoa ja yhteistä ymmärrystä erityisesti tulevista haasteista ja niihin vastaamisesta. Tulevaisuusmuotoilu huomioi nykyisten kohderyhmien ja niiden ymmärryksen lisäksi toimintaympäristössä vaikuttavat muutosajurit sekä auttaa muotoilemaan tulevaisuutta yhdessä tärkeiden kohde- ja sidosryhmien kanssa. Prosessissa tulevaisuutta tarkastellaan tulevaisuusajattelun menetelmillä ja käännetään tulevaisuustietoa helposti hahmotettavaan muotoon vaihtoehtoisiksi tulevaisuuksiksi ja mahdollisuuksiksi. Lopulta tunnistetut mahdollisuudet muotoillaan

konkreettisiksi ja visuaalisiksi ratkaisuksi käyttäjälähtöisillä muotoilumenetelmillä. Visualisoitua tulevaisuuskuva on helpompi lähestyä ja viedä ratkaisuja edelleen testattaviksi ja hyödynnettäviksi. (Koskelo 2019.)

Tulevaisuusorientoituneessa yhteiskehittämisessä ihmiset siis ikään kuin kutsutaan mukaan halutun tulevaisuuden tekemiseen. Onnistuminen edellyttää osallisuutta: yhteiskehittämistä, yhteistä työtä ja oppimista, siis yhteistä kyvykkyyttä muutosten toteuttamiseen (vrt. Lepistö & Heliskoski 2019). Prosessissa on tärkeää kuulla, kuunnella ja osallistaa eri tahoja mukaan muutokseen.

Yksi tehokkaaksi todettu tapa ennakointiin ja yhteiskunnallisten kehitysvaihtoehtojen arviointiin ovat skenaariomenetelmät. Skenaarioiden on todettu muun muassa tehostavan työskentelyä ja rohkaisevan osallistujia, valmistavan yllätyksiin ja tukevan epäjatkuvuuksien havaitsemista. Skenaariotyössä tutkitaan nykyhetkeä ja etsitään siitä vallitsevia virtauksia ja heikkoja signaaleja. Tutkitun tiedon ja saatujen havaintojen perusteella laaditaan vaihtoehtoisia tulevaisuuskuvia eli skenaarioita, jotka auttavat hahmottamaan mahdollisia tulevaisuuksia ja suuntaamaan toimintaa niiden valossa. Skenaariot eivät ole ennustuksia vaan työkaluja, joiden avulla voi hahmottaa ilmiöiden välisiä suhteita, nähdä kriittisiä muutostekijöitä ja ideoida toimintamalleja. Konkreettisia askelia tarjoava skenaario voi auttaa päätöksentekoa, ongelmanratkaisua ja strategian työstämistä ympäröiviä haasteita ja vaatimuksia vastaavaksi. Samalla voidaan kyseenalaistaa vakiintuneita uskomuksia ja tunnistaa myös mahdollisuuksia, jotka olisivat saattaneet muutoin jäädä huomaamatta. Skenaariotyöskentelyn avulla voidaan lisäksi arvioida tehtyjä valintoja sekä valittujen strategioiden ja toimintamallien toimivuutta muuttuneissa olosuhteissa. (Rubin 2024.)

Lopulta tulevaisuustyöskentelyn – kuten vaikuttavuustarkastelunkin – ydintä on sen tunnistaminen, minkä tarvitsee muuttua. Tämäkin onnistuu parhaiten yhteistyössä. Osallistavilla ja empaattisilla muotoilumenetelmillä keskiössä pysyy ihminen, jolloin kehittäminen perustuu hänen tarpeidensa ymmärtämiseen. Lisäksi huomioidaan toimintaympäristön trendit, heikot signaalit ja mahdolliset villit kortit. Visualisoimalla ja ketterillä kokeiluilla vahvistetaan jaettava ymmärrystä tulevista haasteista ja mahdollisuuksista sekä muotoillaan haasteisiin konkreettisia ratkaisuja. (Koskelo 2019.)

Kuten sisäministeriökin (2023c) ennakointiraportissaan toteaa, ”halutun tulevaisuuden toteutumisen todennäköisyyttä lisätään käytännön valinnoilla, sillä tulevaisuus on seurausta niistä päätöksistä ja valinnoista, joita teemme tänään.” Jatkuva muutos pakottaakin toimijat suuntaamaan katseen tulevaisuuteen, ennakoimaan ja ottamaan tulevaisuutta haltuun. Lopulta ennakointiajattelun vahvistaminen ja vaihtoehtoisten tulevaisuuksien pohtiminen

vahvistavat kykyä pärjätä muuttuvassa maailmassa ja rakentaa haluttua tulevaisuutta. (Koskelo 2019.)

4.7 Muutosmuotoilu kulttuurinmuutoksen tukena

Koska vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi on pelastustoimessa vasta alussa, alalla voidaan nähdä olevan tarvetta jonkinasteiselle kulttuurinmuutokselle. Tehokkaan muutoksen apuna voidaan hyödyntää **muutosmuotoilua**, jolloin muotoilua ei nähdä ainoastaan esimerkiksi esteettisen arvon luomisena vaan keinona edistää uudenlaista toimintakulttuuria (Hoedemaekers 2016).

Muutosmuotoilu yhdistää systeemiseen ajatteluun tulevaisuusorientaatiota sekä liittyy prosessiin erilaisia ennakkoinnin ja muotoilun teorioita ja työkaluja. Näin sen on katsottu soveltuvan tilanteisiin, joissa tavoitteena on aikaansaada pysyvää muutosta osallistujissa tai kartoittaa ja ratkaista monimutkaisia viheliäisiä ongelmia. Strategiatyössä muutosmuotoilu voi toimia osallistavana ja innostavana toimintatapana sitouttaen ja innostaen mukaan niitä, jotka strategian toteutukseen osallistuvat. Näin strategia voidaan tehdä todeksi jo sitä laadittaessa ja muutosmuotoilulla tukea sen käytäntöön saattamista edelleen. (Hario 2023.)

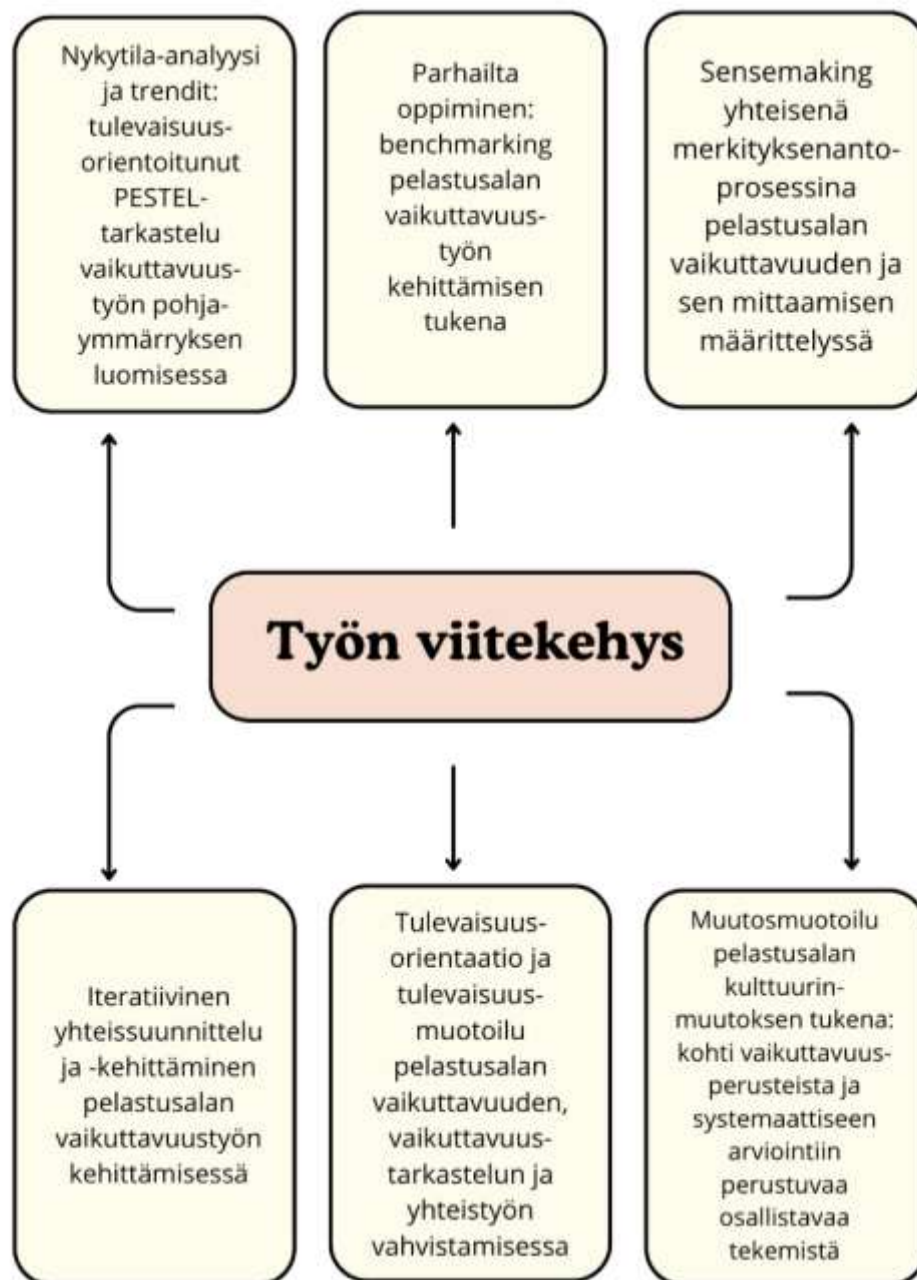
Muutosmuotoilun periaatteita ovat kokonaisvaltaisuus, ihmiskeskeisyys, aktiivinen viestintä, yhteinen tekeminen, iteratiivisuus ja syklisyys. Menetelminä toimivat muotoilusta tutut menetelmät joustavasti soveltaen. Prosessi etenee muutettavaan asiaan liittyvän syvän ymmärryksen hankkimisesta ratkaisujen ideointiin ja implementointiin. Tärkeää on monialainen yhteistyö ja aidosti osallistavat menetelmät: mukaan on tarkoituksenmukaista saada mahdollisimman monipuolista asiantuntemusta ratkaistavaan ongelmaan liittyen, kuten kokeumusasiantuntijat ja sisäiset muutosagentit. (Hario 2023; Mäkinen 2024; Propellipäät 2020; Rogers 2023.)

Muutosmuotoilussa muotoilu toimii keinona edistää toivottua muutosta. Muotoiluprosessissa muutos ja muutoksen johtaminen voidaan toteuttaa hallitusti, onnistuneesti ja eri tahoja kuunnellen ja osallistaen. (Esim. Hario 2023; Mäkinen 2024; Propellipäät 2020.) Muutosmuotoilun avulla voidaan myös lisätä yhteistä ymmärrystä ja yhteistyötä sekä vahvistaa avoimuutta ja luottamusta osallistujien kesken. Samalla voidaan antaa esimerkkiä muutosmuotoilusta osallistujille tulevaa varten.

Muutosmuotoilu sopii erityisen hyvin tilanteisiin, joissa tavoitteena on saavuttaa pysyvä muutos asenteissa, kulttuurissa ja toimintatavoissa. Se pohjaa ajatukseen, että uuden toiminnon käyttöönotto helpottuu, jos suunnitteluvaiheen johtamisessa pystytään yhdessä eri ryhmien kanssa kirkastamaan sen suhteellinen hyöty, yhteensopivuus, kokeiltavuus, näkyvyys ja käytettävyys (vrt. Rogers 2003). Näin muutosmuotoilun keinoin voitaisiin kenties

tukea pelastusalaakin uuden toimintakulttuurin omaksumisessa sekä auttaa näin pelastus-
alaa, sen yhteistyökumppaneita ja kohderyhmiä pärjäämään erilaisissa vaihtoehtoisissa tu-
levaisuuskuvissa entistäkin paremmin.

Edellisissä luvuissa esitelty, tämän tutkimuksellisen kehittämishankkeen teoreettinen viite-
kehys esitetään alla vielä kootusti kuviossa 3. Lisäksi koko työn perustana taustalla on stra-
teginen muotoiluajattelu, joka yhdistää kaikki työn teoreettiset ja menetelmälliset tulokulmat.

Kuvio 3. Tutkimuksellisen kehittämishankkeen / opinnäytetyön teoreettinen viitekehys.

5 Kehittämistyön eteneminen, aineisto ja menetelmät

5.1 Esiselvityshankkeen ja opinnäytetyön eteneminen

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshanke perustui osallistamiselle, asiakaskeskeisyydelle ja tulevaisuusorientaatiolle. Hanke osallistui sekä pelastusalan sisäiseen keskusteluun että muotoilun ja vaikuttavuuden keskusteluihin. Se rajautuu tiettyyn toimialaan, organisaatioihin ja asiantuntijoihin, mutta sen on ollut tarkoitus tuottaa tietoa vaikuttavuudesta sekä sen mittaamisesta ja arvioinnista pelastusosalalla myös laajemmin sovellettavaksi.

Koko esiselvityshankkeen ajan pelastusalan vaikuttavuutta tarkasteltiin yhteydessä ympäristöönsä, ja hankkeen aineisto kerättiin useilla laadullisilla ja määrällisillä metodeilla. Kvantitatiivisia ja kvalitatiivisia lähestymistapoja käytettiin rinnakkain, jotta saataisiin mahdollisimman laajasti näkemystä ja pystyttäisiin varmistamaan eri menetelmillä saadun tiedon todenmukaisuus (Alasuutari 2005, 16).

Opinnäytetyön tavoitteena on ollut tuottaa tietoa paitsi pelastusalan tulevaan kehittämiseen, myös muotoilun teoriassa ja käytännössä hyödynnettäväksi. Sekä *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa että tässä muotoiluajattelun opinnäytetyössä yhdistyvätkin useat teoreettiset perinteet ja näkökulmat. Tavoitteena on ollut sekä kuvailla että ymmärtää tarkasteltavaa ilmiötä. Lopulta tulokset ja johtopäätökset ovat muodostuneet aineiston ja työn toteuttajan välisessä vuorovaikutuksessa. (Vrt. Moring 1998, 229, 238–243.)

Selvityksessä lähdettiin liikkeelle pelastusosalalla jo aiemmin usein hyödynnetystä vaikutusketjuajattelusta (ks. luku 3.1) ja jo tehdystä ennakointi- ja vaikuttavuustyöstä. Osallistavan yhteiskehittämisen tueksi laadittiin lyhyt kuvaus pelastustoimen tehtävistä, nykytilasta ja alaan vaikuttavista muutosajureista PESTEL-viitekehystä soveltaen. Lisäksi toteutettiin kevyt kirjallisuuskatsaus pelastusalan vaikuttavuustarkastelusta.

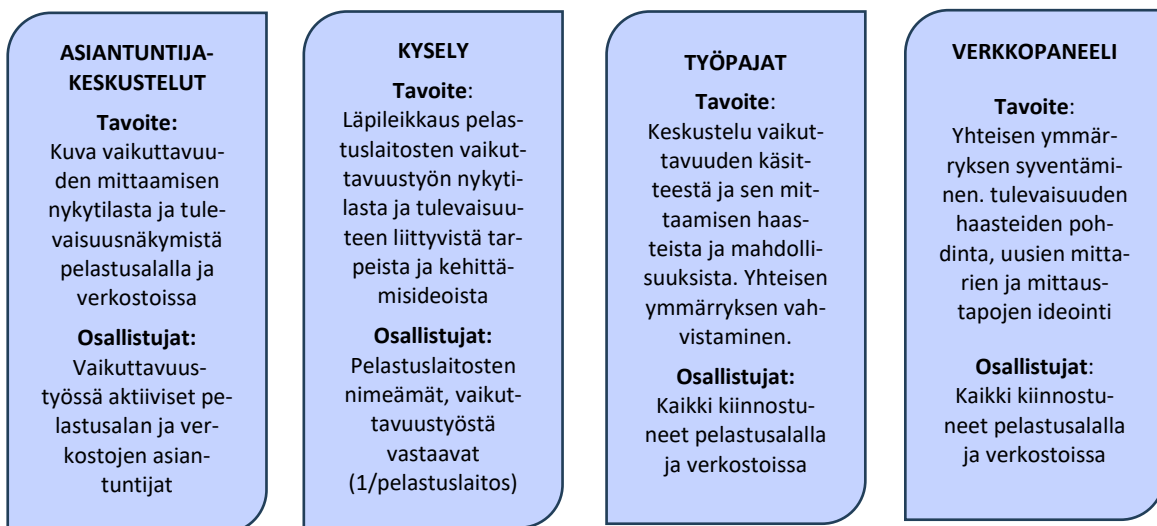
Henkilökohtaisiin tapaamisiin kutsuttiin asiantuntijoita pelastusosalalta ja sen verkostoista. Kesän 2024 aikana järjestettiin valtionhallinnossa vaikuttavuustyöhön osallistuneille etäyhteydellä kaksi keskustelutapaamista, joihin osallistui yhteensä kymmenen henkilöä. Lisäksi esiyymmärryksen kartuttamisvaiheessa tavattiin muun muassa pelastusalan ja lähialojen järjestöjen edustajia, yliopiston tutkijoita ja hyvinvointialueiden edustajia. Hanketta esiteltiin ja teemoista käytiin keskustelua pelastustoimen johdon kanssa syksyllä 2024, ja marraskuussa 2024 kutsuttiin sisäasiainhallinnossa ja muissa turvallisuusviranomaisissa vaikuttavuustyöhön osallistuneita työpajaan Helsinkiin. Palaverien, työpajojen ja esittelyjen lisäksi keskusteluja käytiin muun muassa vaikuttavuustutkijoiden sekä pelastus- ja turvallisuusalan asiantuntijoiden kanssa hankkeen järjestämässä *Pelastustoimen vaikuttavuus* -

teemasessiossa, joka järjestettiin valtakunnallisilla Pelastustoimen tutkimus- ja kehittämissäpäivillä kesäkuussa 2024. Teemasessioon osallistui 34 henkilöä eri organisaatioista.

Osallistavaa tiedonkeruuta taustoittavalla kyselyllä kartoitettiin syksyllä 2024 pelastusalalla tunnistettuja vaikuttavuustavoitteita, nykyisiä menetelmiä ja mittareita sekä tulevaisuuteen kohdistuvia kehittämissajatuksia, odotuksia ja tarpeita. Esiymmärrystä kartoittaneen osion tuloksena tuotettiin kuvaus pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin nykytilasta. Lisäksi benchmarkattiin paitsi hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalouden kokemuksia ja käytäntöjä, myös aiemmin pelastusalalla vähemmän hyödynnettyjä kumppaneita.

Erityisesti kehittämistarpeisiin liittyvää keskustelua jatkettiin hankkeen osallistavissa työpajoissa ja verkkopaneelissa. Jaettua ymmärrystä vaikuttavuudesta ja sen mittaamisen ja arvioinnin merkityksestä vahvistettiin työpajoissa ja paneeleissa tulevaisuuteen katsovalla yhteissuunnittelulla. Työpajoissa käytiin keskustelua muun muassa siitä, mitä vaikuttavuus ja sen mittaaminen pelastusalalla tarkoittavat ja miten vaikuttavuustarkastelua tulisi tai voisi jatkossa kehittää. Lopulta hankkeen päätteeksi toteutetun verkkopaneelin tavoitteena oli edelleen syventää jo kertynyttä tietoa sekä vahvistaa vaikuttavuustarkasteluun liittyvää yhteistä ymmärrystä.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen eteneminen ja eri vaiheisiin liittyvät tavoitteet kuvataan kuviossa 4.

Kuvio 4. Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen vaiheet ja niihin liittyvät tavoitteet.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen rinnalla kulki koko ajan myös tässä raportoitu opinnäytetyöprosessi. Opinnäytetyöhanke sai tukea esiselvityshankkeesta, mutta samalla se edisti myös esiselvityksen etenemistä. Muotoilun opintojen edetessä opinnäytetyön tekijän ymmärrys menetelmistä ja niiden mahdollisuuksista pelastusalankin

kehittämisessä täsmentyi ja syventyi, mikä vaikutti osaltaan hankkeen menetelmä- ja muihin käytännön valintoihin.

5.2 Aineistot

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen aineisto esitellään taulukossa 1.

TAULUKKO 1. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -hankkeen esiselvityksen aineisto.

KIRJALLISUUSKATSAUS JA KYSELY	ASiantuntijakeskustelut	AVOIMET TYÖPAJAT JA ASiantuntijapaneeli
<p>Pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden arviointiin liittyvät tutkimus- ja kehittämishankkeet sekä toimenpiteet (toteutuneet, käynnissä olevat, suunnitelmat)</p> <p>> julkaistut materiaalit</p>	<p>Keskustelut ohjaavien ministeriöiden edustajien, vaikuttavuustutkijoiden sekä pelastusalan ja yhteistyötahojen vaikuttavuustyön asiantuntijoiden ja työhön eri tavoin osallistuneiden kanssa</p> <p>> benchmarking ja näkemysten kerääminen</p> <p>> havainnointi ja muistiinpanot</p>	<p>Avoimet, osallistavat tulevaisuustyöpajat (havainnointi, tallenteet, muistiinpanot ja Padlet-alustan kirjaukset)</p> <p>1. Pelastusalan viestinnän vaikuttavuuden mittaaminen</p> <p>2. Onnettomuuksien ehkäisytyön vaikuttavuuden mittaaminen</p> <p>3. Pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuuden mittaaminen</p> <p>1) pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden ja sen arvioinnin käsitteet</p> <p>2) pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden nykyiset mittaamiskäytännöt ja mittarit</p> <p>3) pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen tulevaisuuden näkymät.</p>
<p>Pelastusalan vaikuttavuuden arviointiin liittyvät ohjeistukset, raportit ja muut asiakirjat</p> <p>> ns. "harmaa kirjallisuus"</p>	<p>Turvallisuusviranomaisten benchmarking-työpaja vaikuttavuuden mittaamisesta</p> <p>> vaikuttavuustyön nykytila ja siihen liittyvät kehittämistarpeet eri turvallisuusviranomaisissa</p> <p>> havainnointi ja muistiinpanot</p>	<p>Avoin verkkopaneeli pelastusalan ja sidosryhmien edustajille (havainnointi, muistiinpanot ja Padlet-alustan kirjaukset)</p> <p>1) pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen nykytila</p> <p>2) pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen tulevaisuus</p> <p>3) pelastusalan ymmärrys vaikuttavuuden käsitteen ja sen arvioinnin sisällöstä, pelastusalan vaikuttavuustavoitteista sekä ideat valtakunnallisiksi pelastusalan vaikuttavuusmittareiksi.</p>
<p>Kysely hyvinvointialueille (21 vastaanottajaa):</p> <p>1) pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden arvioinnin nykyiset toimintamallit ja menetelmät</p> <p>2) pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden arviointiin liitetyt kehittämistarpeet ja toiveet.</p>		

Opinnäytetyössä kiinnostus liittyy etenkin hankkeen osallistavaan tiedonkeruuseen ja merkityksenantoprosessiin, joille esiselvityshankkeen alkuvaiheen kysely ja kirjallisuuskatsaus loivat kuitenkin arvokasta pohjatietoa.

Kirjallisuuskatsauksen aineistoina hyödynnettiin pelastustoimen strategisia asiakirjoja, ajankohtaisia selvityksiä ja tutkimuksia pelastusalan nykytilasta ja kehittämishaasteista (esim. Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022) sekä olemassa olevia pelastus- ja lähialojen vaikuttavuuden arviointiin liittyviä dokumentteja, kuten vaikuttavuustyöstä julkaistuja hanke- ja tutkimusraportteja ja toimenpideohjelmia (esim. Huuskonen 2017; Lepistö & Heliskoski 2019; Naumanen, Ketola, Puustinen, Tervo, Virtanen & Kokki 2019). Aineistoina toimivat myös vaikuttavuuteen ja sen tarkasteluun liittyvät, eri työryhmien ja toimijoiden työpaperit, ohjeistukset ja muut ei-julkaistut aineistot sekä eri vaikuttavuushankkeiden, työryhmien ja ohjelmien verkkosivut.

Esiselvityshankkeen aikainen muotoilumenetelmien prosessi dokumentoitiin tallentamalla työpajojen keskustelut erillisiin tiedostoihin sekä kirjaamalla työpajoissa ja verkkopaneelissa esiin nousseet näkemykset suoraan sähköiselle Padlet-alustalle. Työpajatalenteet, työpajojen ja asiantuntijakeskustelujen muistiinpanot sekä työpajojen ja verkkopaneelin kirjalliset tuotokset tallennettiin ja niitä käsiteltiin koko ajan tietoturvallisuus huomioiden.

Opinnäytetyön fokus on erityisesti muotoilumenetelmien testaamisessa ja niiden potentiaalin tarkastelussa pelastusalan kehittämisessä. Näin ollen yhden tärkeän aineistoryhmän opinnäytetyölle muodostavat myös työpajoista kerätyt palautteet ja muu osallistujilta hankkeen aikana saatu, menetelmiin ja toimintatapoihin liittyvä palaute.

5.3 Menetelmät

Nykytilan selvittämiseksi tutustuttiin pelastusalalla ja sen lähialoilla tehtyyn vaikuttavuustyöhön ja tutkimuksiin. Lisäksi hankkeen alkuvaiheessa perehdyttiin yleiseen vaikuttavuustutkimuksen kirjallisuuteen, aiheesta tuotettuihin opinnäytetöihin ja muihin vastaaviin raportteihin tai selvityksiin. Syksyllä 2024 toteutettiin pelastuslaitoksille kysely, joka laadittiin hankkeen ensimmäisten kuukauden aikana käytyjen asiantuntijakeskustelujen ja edellä mainitun kevyehkön kirjallisuuskatsauksen perusteella. Kysely rajattiin koskemaan vain lakisääteisiä ydinpalveluita, kun taas eri palveluita leikkaavat toiminnot (kuten HR, johtaminen, viestintä, yleishallinto) jätettiin tarkastelun ulkopuolelle. Kysely pilotoitiin pelastusalan vaikuttavuus-asiiantuntijoiden joukossa ennen lähettämistä ja toteutettiin sisäministeriön ohjauksessa ajalla 23.8.–16.9.2024. Kyselyn vastausprosentiksi saatiin 86%.

Kyselyn jälkeen käynnistyneisiin, hankkeen osallistaviin tiedonkeruumenetelmiin kuuluviin työpajoihin ja verkkopaneeliin jaettiin kutsua hankkeen verkkosivulla ja somessa sekä

laajalla sähköpostijakelulla pelastusosalalle ja verkostoille. Kaikki työpajat ja paneeli toteutettiin anonymisti ja niissä noudatettiin turvallisemman tilan periaatteita. Jokaiseen työpajaan sisällytettiin myös vapaaehtoinen ennakkomateriaali ja ennakkoon pohdittavia kysymyksiä. Työpajojen toteutussuunnitelmat ja rakenteet on kuvattu tarkemmin liitteissä 1a–1b.

Lopulta työpajat toteutuivat seuraavasti:

1. Pelastusalan viestinnän vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi, hybriditoteutus 12.9.2024: 15 osallistujaa paikan päällä, 9 etäyhteydellä (ilmoittautuneita 30)
2. Onnettomuuksien ehkäisytöiden vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi, etätoteutus 7.10.2024: 19 osallistujaa (ilmoittautuneita 34)
3. Pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi, etätoteutus 21.10.2024: 13 osallistujaa (ilmoittautuneita 29)

Paneeli toteutettiin kolmen kierroksen verkkokeskusteluna, jonka ensimmäinen kierros oli avoinna 18.–29.11.2024, toinen 3.–13.12.2024 ja kolmas 16.12.2024–10.1.2025. Ensimmäisellä kierroksella oltiin kiinnostuneita erityisesti pelastusalan palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen nykytilasta, toisella taas tulevaisuusnäkyistä. Kolmannella kierroksella vahvistettiin yhteistä ymmärrystä vaikuttavuustyön käsitteistä ja pelastusalan vaikuttavuustavoitteista sekä visioitiin mahdollisia valtakunnallisia vaikuttavuusmittareita niin onnettomuuksien ehkäisyyn, pelastustoimintaan kuin varautumiseen ja väestönsuojeluun.

Paneeli toteutettiin laatimalla alustalle keskustelun virittelijäksi hankkeen siihen mennessä toteutettujen keskustelujen, kirjallisuuskatsauksen ja työpajojen havaintojen perusteella muodostettuja väittämiä pelastustoimen vaikuttavuuden arvioinnista, joihin osallistujilta pyydettiin perusteltuja kannanottoja. Lisäksi osallistujia pyydettiin ottamaan kantaa toisten keskusteluun osallistuneiden näkemyksiin ja argumentteihin. Verkkopaneelin kutsukirje on liitteessä 2a. Paneelin ohjeistus sekä väittämät jokaiselle kierrokselle ovat liitteessä 2b.

Padletin verkkokeskustelualustoille vietiin myös keskustelua virittämään visuaalisia elementtejä ja pohdintatehtäviä. Padlet linkitettiin Sitran verkkosivustolle (www.sitra.fi) ja megatrendikortteihin (<https://www.sitra.fi/megatrendikortit/>), joihin osallistujia kehoitettiin tutustumaan ennen vastaamista tulevaisuuden kehittämishaasteita koskeviin kysymyksiin.

Paneeliin osallistui sen ensimmäisen kierroksen aikana kahdeksan nimimerkkiä, toisella kierroksella kuusi nimimerkkiä ja kolmannella kierroksella yksi nimimerkki. Keskustelu oli aktiivista ja näkemyksiä saatiin vielä hankkeen loppuajalle ja etenkin tulevaa kehittämistyötä koskevan suunnitelman aineistoksi. Hankkeen päätöstilaisuudessa järjestettiin paneelin divergentin ideoinnin perusteella lyhyt konvergoiva äänestys, jossa osallistujilla oli mahdollisuus äänestää paneelissa ja muissa hankkeen keskusteluissa esiin nousseista vaikuttavuuden määritelmistä, vaikuttavuustavoitteista ja mittari-ideoista mielestään osuvimmat.

Tavoitteena oli tiivistää moninaisesta ideoiden ja näkemysten joukosta osallistujien näkökulmasta sopivimmat. Äänestyksen tulos julkaistiin päätöstilaisuudessa ja siitä viestittiin hankkeen sosiaalisen median kanavissa ja verkkosivulla myös tilaisuuden jälkeen.

Alan sisäistä keskustelua ja benchmarkingia ulkopuolisten tahojen kanssa käytiin koko hankkeen ajan myös muun muassa sähköpostitse ja satunnaisissa kohtaamisissa. Keskusteluissa kartoitettiin näkemyksiä vaikuttavuudesta ja sen mittaamisesta sekä saatiin oppia hyvistä käytännöistä niin pelastusalan sisältä kuin ulkopuolelta. Hankkeen syksyllä 2024 järjestämään benchmarking-työpajaan kutsuttiin osallistujia sisäministeriöstä ja muista turvallisuusviranomaisista.

Asiantuntijakeskusteluja varten laadittiin väljätkö runko, millä haluttiin varmistaa, että kaikki hankkeen tavoitteiden kannalta olennaiset teemat tulisivat käsitellyiksi. Lopulta kohtaamiset etenivät kuitenkin hyvin vapaamuotoisesti keskustellen. Kohtaamisissa keskusteltiin vaikuttavuuden käsitteestä sekä sen mittaamisen ja arvioinnin merkityksestä pelastusalalla. Tavoitteena oli saada näkemyksiä nykytilasta ja eväitä tulevaan kehittämistyöhön. Vaikuttavuuden käsitteistöä tarkasteltiin myös vaikuttavuuden parissa toimivien tutkijoiden kanssa.

Siinä missä pelastusalan sisäisiin asiantuntija- ja ulkoisiin benchmarking-keskusteluihin päätettiin kutsua vaikuttavuustyön parissa toimineita ja toimivia asiantuntijoita sekä pelastusalalta että hankkeen ja pelastustoimen kannalta olennaisista sidosryhmistä, hankkeen osallistaviin työpajoihin ja verkkopaneeliin jaettiin avointa kutsua kaikille kiinnostuneille. Kuitenkin senkin voidaan olettaa tavoittaneen pääsääntöisesti pelastusalan ja sen lähimpien verkostojen asiantuntijoita. Harkinnanvaraiseen otantaan päädytäänkin yleensä silloin, kun halutaan kuvata alan käytännön arkea realistisesti. Tällöin on yleensä nähty hyödyllisimmäksi keskustella siitä arjessa päivittäin mukana elävien ja sitä rakentavien henkilöiden kanssa (Eskola & Suoranta 2014, 18).

Esiselvityshankkeessa voidaankin nähdä yhtymäkohtia myös toiminta- ja kehittämistutkimukseen (ks. esim. Heikkinen 2007; Pernaa 2017), jolla pyritään kehittämään kohteena olevaa organisaatiota vaikuttamalla sen toimintatapoihin. Toimintatutkimuksellisissa hankkeissa kohde- ja sidosryhmät osallistuvat kehittämiseen sekä tuottavat sille tuloksia tai ajatuksia, ja työn pohjalta syntyy paitsi käytännössä hyödynnettäviä toimintatapoja ja työkaluja, myös uutta teoriaa. Samalla tutkimuksellinen kehittämishanke osallistuu organisaatiokulttuurin kehittämiseen ja edesauttaa jatkossa kehitettävien työkalujen jalkautumista.

Kaikissa hankkeen tapahtumissa tehtiin myös etnografista havainnointia (Eskola & Suoranta 2014, 103–110). Havainnoinnissa keskeisiä periaatteita olivat esimerkiksi fasilitaattorin osallisuus, hankkeen ajallinen pitkäkestoisuus sekä fasilitaattorin jatkuva reflektio myös eettisyyden näkökulmasta (vrt. Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto 2019). Etnografian on

katsottu soveltuvan tarkastelemaan etenkin ilmiöitä, joita ei ole aiemmin suuremmissa määrin tarkasteltu (esim. Hammersley & Atkinson 2007). Tässä työssä etnografista havainnointia toteutettiin nk. mikro- tai minietnografian periaattein (Pink & Morgan 2013). Tällöin hanke toteutuu yleensä perinteiseen etnografiseen tutkimukseen verrattuna lyhyemmässä ajassa rajatumpaan joukkoon kohdistettuna. Tavoitteena on saada yleensä yksittäistapaukseen tai -tapauksiin liittyvää syvällistä tietoa mutta samalla saavuttaa myös laajempaa näkemystä kyseisestä ilmiöstä.

Keskusteluihin, työpajoihin ja verkkopaneeliin kutsutuille ilmoitettiin kutsun yhteydessä, että hankkeen osallistavan tiedonkeruun kokemukset muotoilumenetelmistä raportoidaan LAB-ammattikorkeakoulun YAMK-tutkinnon opinnäytetyössä. Samalla luvattiin, että vaikka sekä varsinaisen esiselvityksen että prosessien aikaisten muotoilumenetelmiin liittyvien havaintojen tulokset julkaistaan erilaisissa raporteissa ja viestintätuotteissa, tiedonkeruuseen vapaaehtoisesti osallistuneiden anonymiteetti varmistetaan kaikissa tulosten julkistamisen vaiheissa. Esiselvityshankkeeseen laadittiin kaksi erillistä tietosuojaselostetta: toinen selvityksen tiedonkeruuseen ja toinen hankkeen tapahtumiin osallistuville. Tietosuojaselosteet julkaistiin hankkeen verkkosivulla (pelastusopisto.fi/pelastustoimenvaikuttavuus.fi) ja linkitettiin niin selvityksen toteuttaneen projektipäällikön sähköpostin allekirjoitustiedostoon kuin hankkeen tapahtumien kutsukirjeisiin. Tietosuojaselosteet ovat liitteissä 3a ja 3b.

5.4 Aineistojen analyysi

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa hyödynnettiin monipuolisesti sekä laadullisia että määrällisiä aineistoja ja niiden analysointimenetelmiä. Tavoitteena oli saavuttaa monimenetelmäisyyden avulla mahdollisimman kattavasti tietoa tarkasteltavasta ilmiöstä. Esiselvityshankkeen aineistojen analyysimenetelmät esitellään kuviossa 5, ja jokainen menetelmä on selitetty tarkemmin esiselvityshankkeen loppuraportissa (Harinen 2025). Opin- näytetyössä analyysi keskittyi laadulliseen tarkasteluun. Mukana oli kuitenkin myös määrällistä otetta esimerkiksi työpajoista ja hankkeesta saadun palautteen lukemisessa.

Kuvio 5. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen aineistojen analyysi (menetelmistä esim. Alasuutari 2005; Eskola & Suoranta 2014.; Hirsjärvi & Hurme 2014; Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2024; Kylmäkoski & Rainó 2021.)

Määrällistä eli kvantitatiivista tarkastelua käytetään yleensä, kun tavoitteena on saada tietoa selvityksen kohteena olevasta ilmiöstä laaja-alaisesti ja selittää sitä (ks. esim. Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2024, 210). Laadullinen eli kvalitatiivinen ote soveltuu taas selvityksiin, joiden tavoitteena on ymmärtää ilmiötä syvällisemmin. Kvantitatiivinen ja kvalitatiivinen ote täydentävät kuitenkin yleensä toisiaan, ja niitä onkin vaikea erottaa toisistaan selvärajaisesti. Yleensä lähestymistapoja käytetään rinnakkain, jotta saataisiin mahdollisimman laajasti näkemyksiä ja varmistettaisiin tiedon todenmukaisuus. Yhteiskuntatieteiden menetelmiä tarkastellut Pertti Alasuutarikin (2005) käsittelee määrällistä ja laadullista tarkastelua jatkumona. Hänen mukaansa menetelmiä yhdistämällä aineistosta tulee monipuolinen: määrällinen aineisto kuvaa tarkasteltavaa ilmiötä sellaisena kuin se on ja laadullisen aineiston avulla päästään kiinni niihin tulkintoihin ja merkityksiin, joita toimijat tarkasteltavasta kohteesta ovat tehneet ja tekevät.

Esiselvityshankkeen asiantuntija- ja benchmarking-keskustelut toteutettiin yksittäisiä kohtaamisia, konferenssitapaamisia ja turvallisuusviranomaisten benchmarking-työpajaa lukuun ottamatta Teamsilla. Projektipäällikkö vastasi itsenäisesti työpajojen ja verkkopaneelin suunnittelusta, toteutuksesta ja fasilitoinnista. Keskusteluista ja työpajoista laadittiin karkeat muistiinpanot raportointia varten heti niiden jälkeen kirjaamalla esiin nousseet huomiot ylös teemakohtaisesti. Työpajojen tallenteet ja niistä tekoälyn tuottamat litteroinnit käytiin karkealla tasolla läpi kirjaamalla niistä nousevat päähavainnot ylös niin ikään teemakohtaisesti. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2014, 141–142.) Työpajojen ja asiantuntijakohtaamisten keskusteluaineistosta poimittiin hankkeen kannalta kiinnostavista teemoista esiin nousseita mainintoja, minkä jälkeen maininnat jaettiin nykytilaa kuvaaviksi vahvuuksiksi ja heikkouksiksi sekä kehittämistarpeita kuvaaviksi haasteiksi ja mahdollisuuksiksi. Näin keskusteluihin osallistuneiden esiin nostamat seikat saatiin tiivistettyä laadullisen sisällönanalyysin avulla

kokonaisuudeksi, joka kuvaa hankkeeseen osallistuneiden näkemyksiä pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja tulevaisuusnäkymistä. Samalla tehtiin tulkintoja henkilöiden ilmiöille antamista merkityksistä sekä heidän niihin liittämistään käsityksistä. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2014, 135–137, 145.)

Lopulta aineistosta nostettiin esiin yhteenvetona piirteitä, jotka olivat yhteisiä useimmille keskusteluihin osallistuneista, millä saatiin luotua yleiskuvaa aineistosta esiin nousevista näkemyksistä ja kokemuksista kokonaisuudessaan (vrt. Eskola & Suoranta 2014, 140). Analyysi keskittyi siis pääasiassa luokitteluun ja kuvailuun. Tällaisessa deskriptiivisen tason analyysissä tavoitteena on lähinnä etsiä aineistosta samankaltaisuuksia ja yhtäläisyyksiä, kun taas uudemmassa, syvemmälle menevässä analyysissä huomio kiinnittyisi myös aineiston eroihin ja moninaisuuteen. (Eskola & Suoranta 2014, 140; Hirsjärvi & Hurme 2014, 108, 145–150, 172–176.)

Opinnäytetyötä varten kerättiin koko prosessin ajan havaintoja muotoilumenetelmien käytöstä esiselvityshankkeen tiedonkeruussa ja yhteisessä käsitteiden merkityksellistämisessä. Analyysivaiheessa muistiinpanoja, työpajatallenteita sekä verkkopaneelin ja työpaikkojen kirjallista dokumentaatiota tarkasteltiin pääosin laadullisesti tulkintoja tehden ja aineiston kanssa keskustellen. Lisäksi havaintoja peilattiin muotoilun aiempaan tutkimukseen ja käytäntöön pääasiassa verkkomateriaalin ja kirjallisuuden avulla. Lopulta tulkinnat syntyivät vuorovaikutuksessa opinnäytetyön tekijän, aineiston, valitun viitekehyksen ja sen käsitteistön sekä aiemman tutkimuksen ja käytännön kanssa. (Vrt. Moring 1998, 229, 238–243.)

OSIO III TULOKSET, JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

6 Pelastusala muuttuvassa toimintaympäristössä

6.1 Pelastusala, pelastustoimi ja niiden tehtävät

Pelastusalalla tarkoitetaan yleensä pelastustoimintaan, onnettomuuksien ehkäisyyn, vaaratilanteista varoittamiseen sekä varautumiseen ja väestönsuojeluun osallistuvia viranomaisia² sekä edellä mainittujen piirissä toimivia järjestöjä ja muita organisaatioita (kuten Hätäkeskuslaitos ja sopimuspalokunnat). *Pelastustoimella* viitataan taas toimintaan, joka kattaa pelastusviranomaisten ydintehtävät. Suomessa pelastustoimen tehtäviä hoitaa 21 alueellista pelastuslaitosta, jotka osana hyvinvointialueiden organisaatiota ehkäisevät onnettomuuksia ja ylläpitävät turvallisuutta yhteistyössä muiden viranomaisten, yhteisöjen ja asukkaiden kanssa. Tavoitteena on, että kansalaiset kykenisivät ehkäisemään onnettomuuksia sekä varautuisivat rajoittamaan ja torjumaan onnettomuuksista aiheutuvia vahinkoja ja seurauksia (www.pelastustoimi.fi).

Pelastustoimen ydinpalvelut voidaan karkeasti jakaa kolmeen ydinluokkaan: 1. onnettomuuksien ehkäisy, 2. pelastustoiminta sekä 3. varautuminen ja väestönsuojelu. Tärkeitä ovat myös erilaiset palveluja leikkaavat ydintoiminnot, kuten johtaminen, hallinto, viestintä sekä tutkimus, kehittäminen ja innovaatiotoiminta (TKI). Pelastuslaitos voi hoitaa alueellaan myös ensivaste- ja ensihoitotehtäviä.

6.2 Pelastusalan strategiset tavoitteet ja toivottu tulevaisuus

Sisäasiainhallinnon ja pelastusalan visiona on mahdollistaa turvallinen ja kriisinkestävä Suomi, yhteistyössä ja kaikissa oloissa. Pelastustoimen vuonna 2012 (sisäministeriö 2012, 14) laaditun vision mukaan vuonna 2025 Suomessa on ”hyvä turvallisuuskulttuuri ja Euroopan tehokkain pelastustoimi”. Vuonna 2016 uusitun pelastustoimen strategian mukainen visio vuodelle 2026 on ”Turvallinen ja kriisinkestävä Suomi – yhteistyössä” (sisäministeriö 2016).

Pelastustoimen valtakunnalliset tavoitteet yhdistettiin hyvinvointialueiden valtakunnallisiin tavoitteisiin kesällä 2025. Hyvinvointialueiden valtakunnalliset strategiset tavoitteet 2025–2029 muodostuvat hyvinvointialueiden toimintaa koskevista tavoitteista ja toimintaedellytyksiä koskevista tavoitteista.

² Näitä ovat muun muassa sisäministeriö, pelastuslaitokset, pelastusalan oppilaitokset ja aluehallintovirastot, minkä lisäksi pelastusalaan kuuluviksi lasketaan usein myös Hätäkeskuslaitos, sopimuspalokunnat, pelastusalan järjestöt ja Palosuojelurahasto.

Toimintaa koskevat tavoitteet ovat:

1. Hyvinvointialueen on edistettävä ja varmistettava alueensa väestön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta kaikissa tilanteissa.
2. Hyvinvointialueen on varmistettava sosiaali- ja terveydenhuollon ja pelastustoimen kyky järjestää palvelut yhdenvertaisesti, laadukkaasti ja kustannusvaikuttavasti sekä toimintaympäristön riskejä ja uhkia vastaavasti.
3. Hyvinvointialueen järjestämisvastuulla olevien sosiaali- ja terveydenhuollon sekä pelastustoimen palvelujen tulee olla taloudellisesti kestäviä, laadukkaita ja kustannusvaikuttavia.
4. Investointien tulee parantaa toiminnan kustannusvaikuttavuutta ja edistää alueellista yhteistyötä.
5. Toiminnassa, ohjauksessa ja johtamisessa tulee painottaa vaikuttavuusperustaisuutta.
6. Hyvinvointialueen toiminnan ja talouden uudistamista on jatkettava kunnianhimoisesti.

Toimintaedellytyksiä koskevat tavoitteet ovat:

1. Hyvinvointialueiden henkilöstön tulee olla osaavaa ja hyvinvointialueiden tehtäviin riittävää. Henkilöstön hyvinvoinnista on huolehdittava.
2. Toimialojen veto- ja pitovoimaisuudesta on huolehdittava.
3. Hyvinvointialueiden toiminnan paikallisen, alueellisen ja valtakunnallisen johtamisen, suunnittelun, toteutuksen ja kehittämisen tulee perustua tietoon.
4. Digitalisaatiota edistetään hyvinvointialueiden kaikilla toimialoilla.
5. Hyvinvointialue toimii yhteistyössä lakisääteisten velvoitteiden toteuttamiseksi ja tavoitteiden saavuttamiseksi.
6. Hyvinvointialueen tehtäviä tulee hoitaa paikallisesti, alueellisesti ja valtakunnallisesti ihmisten välisellä hyvällä yhteistyöllä.

(Sisäministeriö 2025.)

Pelastuslaitosten tärkein oman organisaation toimintaa linjaava strateginen asiakirja on palvelutasopäätös. Se on keskeinen asiakirja, joka ohjaa pelastuslaitoksen toimintaa, strategista suunnittelua ja vuosittaisia suunnitelmia ja perustuu sekä pelastuslakiin (379/2011) että sisäministeriön asetukseen pelastustoimen palvelutasopäätöksestä (1225/2022). Palvelutasopäätöksessä selvitetään alueen uhkat ja riskit, asetetaan tavoitteet ja määritellään tarvittavat voimavarat, minkä lisäksi siinä voidaan määritellä kehittämisen painopisteitä ja mittareita, joilla seurataan tavoitteiden saavuttamista. Palvelutasopäätöstä valmistellaan hyvinvointialueen eri toimielimissä eri sidosryhmiä prosessin aikana kuullen. Lopulta hyvinvointialueen aluevaltuuston hyväksymä palvelutasopäätös toimitetaan aluehallintovirastolle ja otetaan käyttöön alueiden pelastuslaitoksilla. Lain mukaan (Laki pelastustoimen järjestämisestä 613/2021) hyvinvointialueen tulee myös arvioida palvelutasopäätöksen toteutusta ja seurata sen vaikutuksia.

Eri pelastusalan toimenpideohjelmassa on linjattu niin ikään esimerkiksi onnettomuuksien ehkäisyn valtakunnallisia tavoitteita (esim. Lepistö & Heliskoski 2019; Lepistö 2025; ks. myös Erholtz & Mannila 2022). Myös muun muassa sisäministeriön hallinnonalan konsernistrategia (sisäministeriö 2023a) sekä pelastustoimen suorituskykyvaatimukset (Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022) toimivat pohjana pelastusalan työlle ja sen vaikuttavuuden tarkastelulle.

Sisäasiainhallinnon toivottu tulevaisuuskuva vuoteen 2035 on ”Turvallinen, oikeudenmukainen ja osallistava yhteiskunta kaikissa oloissa”. Sisäministeriön skenaarioraportin mukaan se tarkoittaa muun muassa, että vuonna 2035 Suomi on maailman turvallisimaa maa. Tavoitteena on, että ”turvallisuuden tuntee ja kokee jokainen Suomessa oleva henkilö huolimatta siitä, kuinka pitkään tai mistä syystä hän Suomessa oleskelee”. Lisäksi raportissa todetaan, että ihmisiä tulee ”yhdistää luottamus tulevaisuuteen, yhteiskuntaan ja ympärillä oleviin muihin ihmisiin, ja he tekevät työtä sen eteen, että niin on myös jatkossa”. Raportti toteaa kuitenkin, että ”jo nykytilan ylläpitäminen tulee olemaan kova tavoite eteenpäin menemisestä puhumattakaan”. (Sisäministeriö 2023c.)

6.3 Pelastusalan nykytila

Pelastusalaa haastavat monet yhteiskunnan kompleksiset ilmiöt sään ääri-ilmiöistä hybridivaikuttamiseen. Myös konkreettinen sotilaallisen hyökkäyksen uhka on tullut entistä vahvemmin esiin viimeaikaisissa keskusteluissa myös pelastustoimen osalta. Jatkuva epävarmuus, monimutkaiset vaikuttavuusketjut sekä syy-seuraussuhteiden hankala hahmottaminen ovat todellisuutta.

Kaiken kaikkiaan lukuisat talouteen, geopolitiikkaan, kansainvälisiin muuttoliikkeisiin, kaupungistumiseen ja Euroopan unionin yhtenäisyyteen ja kehittymiseen liittyvät kysymykset ovat viime aikoina keskusteluttaneet niin pelastusalalla kuin koko yhteiskunnassa (esim. Sisäministeriö 2023c, 7–8). Kansainvälisten suhteiden hoitaminen vaatii jatkuvasti enemmän panoksia ja hereillä oloa, sillä maailman poliittinen tilanne on jatkuvassa muutoksessa. Kiinan, Venäjän, Yhdysvaltain ja Lähi-idän kehitys, sosiaalisen median ja muun viestintäympäristön nopea muutos, huoli ympäristön kantokyvystä ja ilmastonmuutoksen mukanaan tuomat lieveilmiöt sekä erilaiset sisäisen turvallisuuden haasteet tulevat osaksi pelastusalan toimintakenttää yhä kiihtyvällä tahdilla. Pelkkä nykytilan ymmärrys ei enää riitä, vaan myös kyky tunnistaa erilaisia piileviä ilmiöitä tulee yhä tärkeämmäksi.

Pelastusalan toimintaympäristön analyysissä on samanaikaisesti huomioitava sekä pelastustoiminnan, varautumisen, onnettomuuksien ehkäisyn että kansainvälisen (pelastus)toiminnan näkökulmat. Lisäksi toimintaympäristön muutoksia voidaan tarkastella erikseen niin

globaalilla, Euroopan Unionin, kansallisella, alueellisella, paikallisella kuin yksilötasolla, jotka ovat toisiinsa nähden keskinäisriippuvassa suhteessa (Puustinen & Kekki 2020, 14). Näiden lisäksi pelastusalan sisäiset ja ulkoiset asiakkuudet ovat moninaisia ja ulottuvat yksittäisestä kansalaisesta pelastusalan organisaatioihin ja poliittisiin instituutioihin. Kenttä on siis laaja, ja periaatteessa pelastusalan kohde- ja sidosryhmiin, asiakkaisiin ja yhteistyökumppaneihin kuuluvatkin lopulta kaikki yhteiskunnan jäsenet.

Toimintaympäristö on jatkuvasti muuttuva ja kompleksinen. Kompleksisuudella tarkoitetaan kokonaisuuden ja sen eri osien välistä, dynaamisesta ja epälineaarista vuorovaikutuksesta muodostuvaa ennakoimatonta ja kontrolloimatonta jatkuvaa yhteenkietoutumista, siis erilaisten yhteisvaikutusten kasautumista ennakoimattomalla ja yllättävällä tavalla (Puustinen & Hanén 2018, 12). Näin voidaan kohdata myös erilaisia systeemiä riskejä eli ennakoimattomia tapahtumakulkuja, jotka syntyvät, kun missä tahansa organisaatiossa tai systeemissä oleva sisäänrakennettu riskipotentiaali realisoituu ja heijastuu eri systeemien toimintaan. Systeemistä riskiä ei katsota itsessään riskiksi, jolloin sitä ei seurata tai pyritä hallitsemaan, mutta sillä voi olla erilaisten piilevien tai kumuloituvien ominaisuuksiensa kautta kielteisiä vaikutuksia systeemien toimintaan. (Puustinen & Kekki 2020, 21.)

Sisäisen turvallisuuden toimijana pelastusalaan kohdistuu myös yhä suurempia viestinnällisiä odotuksia, ja muuttuva mediaympäristö onkin olennainen osa pelastusalan strategista toimintaympäristöä (Seppänen 2020). Lopulta kaikki pelastusalaan linkittyvät muutosilmiöt edellyttävät alan ammattilaisilta uudenlaista osaamista. Samalla asiantuntijoilta tarvitaan yhä vahvempaa panosta tutkitun tiedon tuottamiseen ja hyödyntämiseen.

Yksi keino jäsentää toimintaympäristöä ja sen muutoksia on tarkastella sitä PESTEL-viitekehyksen ja megatrendien valossa. Megatrendeillä tarkoitetaan yleisiä kehityssuuntia tai laajoja muutosten kaaria, jotka tapahtuvat maailmanlaajuisesti ja joilla odotetaan olevan suuria ja pitkäaikaisia vaikutuksia yhteiskunnissa. Esimerkiksi Suomen itsenäisyyden juhlarahasto SITRA listaa vuoden 2024 megatrendeiksi seuraavat: 1. Luonnon kantokyky murenee, 2. Hyvinvoinnin haasteet kasvavat, 3. Demokratian kamppailu kovenee, 4. Kilpailu digivallasta kiihtyy ja 5. Talouden perusta rakoilee. (Dufva 2024.) Oleellista on hahmottaa kehityssuuntien välisiä kytköksiä, jännitteitä ja vaikutuksia sekä niiden liittymistä laajempaan kokonaisuuteen. Sitrankin megatrendit koostuvat useista päällekkäisistä ilmiöistä ja tekijöistä. Keskeistä on myös hahmottaa toimet, joilla erilaisten kehityssuuntien ja tulevaisuuden toteutumiseen pyritään vaikuttamaan. (Puustinen & Kekki 2020, 23.)

PESTEL-analyysissä muutosajurit jaetaan poliittisiin, ekonomisiin, sosiaalisiin, teknologisiin, ympäristöön liittyviin sekä lainsäädännöllisiin tekijöihin. Koska pelastusalaan linkittyvät muutosajurit ja trendit ovat moninaisia ja näyttäytyvät eri tasoilla (yksilö, paikallinen,

alueellinen, kansallinen, kansainvälinen) erilaisina, niitä syntyy nopeasti suuri määrä. Niitä onkin pyritty tässä myös yhdistelemään ja tiivistämään, ja ne esitetään yhteenvetona kaikkien tasojen näkökulmasta. Kuten Puustinen ja Kekkikin (2020, 48) toteavat, jatkossa tulevaisuuden haasteeksi pelastustoimessa nousseekin, kuinka liikutaan kansallisen tason strategisista tavoitteista ja tunnistetuista trendeistä pelastuslaitostason arjen ratkaisuihin. Lisäksi eri paikoissa tuotettu tieto vaikuttaa olevan vielä hajallaan, joten kattavan kokonaiskuvan muodostaminen pelastusalan toimintaympäristöstä on hankalaa. Systemaattista tiedolla johtamista, vaikuttavuuden arviointia ja arvioivaa sekä jatkuvasti toimintaa kehittävää kulttuuria tarvitaan siis enemmän kuin koskaan.

6.3.1 Poliittiset tekijät

Kuten Puustinen ja Kekki toteavat, poliittisista tekijöistä pelastusalalla korostuvat muuttuvat valtasuhteet ja epävakaa globaali turvallisuusympäristö, demokratian murros sekä erilaiset kansalliset uudistushankkeet. Globaalista turvallisuusympäristöstä nousevat muun muassa sotilaalliset konfliktit, terrorismi, hybrdivaikuttaminen sekä kansainväliset muuttoliikkeet. Demokratian murrukseen kytkeytyvät esimerkiksi ääriliikkeiden ja ideologioiden nousu, suoran kansalaisosallistumisen lisääntyminen, sosiaalinen media demokriatipotentialle ja lieveilmiöineen sekä uhka yhteiskunnallisen luottamuksen rapautumisesta. Pelastusalalla on käynnissä myös useita hallinnollisia ja rakenteellisia muutoksia, jotka linkittyvät alan valtakunnalliseen kehittämiseen. (Puustinen & Kekki 2020.)

Väestön ikääntyminen ja julkisen talouden tila asettavat suomalaisen terveydenhuollon ja hyvinvointiyhteiskunnan monien haasteiden eteen. Terveydenhuollon kriittinen tilanne vaikuttaa olennaisesti hyvinvointialueilla toimivien pelastusalan organisaatioiden toimintaedellytyksiin sekä niihin kohdistuviin osaamisvaateisiin ja kehittämisen mahdollisuuksiin.

Yksi sisäisen turvallisuuden suurimmista haasteista on vastakkainasettelun lisääntyminen. Polarisaatio on lisääntynyt Suomessa sekä perinteisen vasemmisto–oikeisto-jaon mukaisesti että niin sanottujen liberaalien ja arvokonservatiivien välillä. Osan nuorista arvomaailma tuntuu koventuneen, ja etenkin pojilla siirtymä kohti konservatiivisia ja oikeistolaisia asenteita on ainakin valtakunnallisen uutisoinnin mukaan (esim. Yle 17.2.2024) voimistunut. Myöskään aikaisemmin vahvaksi tunnistettua luottamusta yhteiskunnallisia instituutioita, mediaa, poliittista päätöksentekoa tai tutkimusta kohtaan ei voi pitää enää itsestäänselvytyksenä. Kansalaiset yhtäältä kritisoivat päätöksentekijöitä entistä herkemmin, mutta ovat toisaalta valmiita myös puolustamaan radikaalejakin poliittisia näkemyksiä heidän rinnallaan yhä vahvemmin. On kuitenkin selvää, että yhteiskunnallista keskustelua tarvitaan ja myös vastakkaisia äänenpainoja on tärkeä kuulla. Sananvapaus on demokratian

edellytys, josta Suomessa halutaan pitää kiinni jatkossakin – ei kuitenkaan ihmisarvon, yhdenvertaisuuden tai muiden perustuslaillisten oikeuksien kustannuksella.

6.3.2 Taloudelliset tekijät

Taloudellista ulottuvuutta kuvaavia pelastusalaan vaikuttavia ilmiöitä ovat erityisesti julkisen talouden heikkeneminen, kansalaisten taloudellisen eriarvoisuuden lisääntyminen ja maailmantalouteen liittyvät epävarmuudet. Näistä globaali taantuma näkyy myös esimerkiksi pelastustoimen kansainvälisen ja EU-rahoituksen epävarmuutena. (Puustinen & Kekki 2020.)

Suomen julkisen talouden heikkeneminen heijastuu suoraan pelastusalan resurssien riittävyyteen ja yhteistyöverkoston toimintaan (vrt. Puustinen & Kekki 2020). Esimerkiksi muutosten neuvottelut ovat viime vuosina alkaneet olla entistä useammalle pelastuslaitoksellekin arkipäivää – samalla kun puhe vuosi vuodelta kasvavasta osaajapulasta jatkuu kiivaana (esim. Suomen Pelastusalan Ammattilaiset SPAL 2025). Alan kehittämiseen osallistuvat, erityisesti hanketoimijat joutuvat etsimään uusia rahoitusinstrumentteja esimerkiksi yritysyhteistyöstä tai kolmannen sektorin toimijoilta. Lisäksi pelastusalan ammattilaiset joutunevat jatkossa perustelemaan myös olemassaoloaan ja saamiaan resursseja yhä enemmän.

Paitsi haasteita, uusi taloudellinen toimintaympäristö tarjoaa pelastusalan toimintaan myös mahdollisuuksia. Taloudellisten haasteiden kohtaamiseen tarvitaan laajaa tietoperustaa, minkä perusteella pelastusalan tarpeita on helpompi perustella eri intressiryhmille. Lisäksi tietoon perustuva resurssienjakoon liittyvä päätöksenteko edistää tarkoituksenmukaisia päätöksiä ja auttaa pelastusalaa selviytymään tehtävistään. Verkostot ja kumppanuudet avaavat uusia näköaloja, ja osallistava yhteinen keskustelu ja kehittäminen voivat tukea pelastusalaa muotoilemaan ja tehostamaan toimintaa entistäkin paremmin niin nykyisiin kuin tuleviin haasteisiin vastaavaksi.

6.3.3 Sosiaaliset tekijät

Sosiaalisista ilmiöistä pelastusalaa koskettavat etenkin sosiaalisen ja yhteiskunnallisen eriarvoisuuden kasvu, väestön monimuotoistuminen ja vanheneminen, kaupungistuminen sekä työmarkkinoiden muutokset. Lisääntyvä eriarvoisuus näyttäytyy esimerkiksi turvallisuusongelmien ja onnettomuuksien keskittymisenä tietyille alueille ja tiettyihin väestöryhmiin. Väestön monimuotoistuessa esimerkiksi riski onnettomuuksiin kasvaa, mikä nostaa esiin uusia pelastusalaan kohdistuvia palvelutarpeita. Kaupungistumisen myötä rakentaminen ja asuminen tiivistyvät, korkearakentaminen lisääntyy, haja-asutusalueet tyhjenevät ja loma-asuminen sekä etätyöskentely haja-asutusalueilla lisääntyvät. (Puustinen & Kekki 2020.)

Väestön ikääntyessä ja monimuotoistuessa suomalaisen terveydenhuollon kantokyky heikenee. Kiertotalous muuttaa kulutuskäyttäytymistä, hybridi media viestintäympäristöä ja työmarkkinoiden muutokset ihmisten elinolosuhteita. Vapaa-ajan merkitys korostuu urajattelun kustannuksella, ja työelämässä korkean palkan tai urakehityksen sijaan korostuvat esimerkiksi työn jatkuvuus sekä merkityksellisyyden kokemus ja arvopohjaan samastuminen. Vastuullisuus koetaan tärkeäksi ja sitä edellytetään yhteiskunnan eri toimijoilta yhä vahvemmin. Myös pelastusalan organisaatioiden vastuullisuutta kohtaan asetetaan uudenlaisia vaatimuksia, mikä on pääosin julkisen rahoituksen varassa toimivalla ja kasvavan osaajapulan kanssa kamppailevalla pelastusalalla olennaista myös työnantajakuvan, kansalaisten luottamuksen ja legitimitetin vahvistamisen näkökulmasta.

6.3.4 Teknologiset tekijät

Teknologian nopea kehitys tuo pelastusalalle uudenlaisia mahdollisuuksia kehittää niin pelastustoimintaa, onnettomuuksien ehkäisyä, varautumista ja väestönsuojelua kuin TKI-toimintaa. Esimerkiksi älyteknologia, uudet materiaalit ja uudenlaiset liikennemuodot tuovat mahdollisuuksien lisäksi mukanaan myös riskejä ja lieveilmiöitä. Teknologinen kehitys heijastuu pelastusalaan erityisesti yhteiskunnan kriittisen infrastruktuurin toimintavarmuuden kautta. (Puustinen & Kekki 2020.)

Pelastusalalla tarvitaan yhä vahvempaa osaamista niin teknologisten haasteiden tunnistamiseen, niihin liittyvään lainsäädäntöön kuin uuden tekniikan tarjoamiin mahdollisuuksiin. Teknologiarippuvainen yhteiskunta on pelastusalan näkökulmasta jatkuva riskitekijä (Puustinen & Kekki 2020). Uusien keinojen käyttöönotto ja hyödyntäminen vaativat jatkuvaa osaamisen kehittämistä, kokeilukulttuuria, rohkeutta ja kokemuksista oppimista. Lisäksi tarvitaan monialaista, monipuolista ja aktiivista pelastusalan tutkimusta ja kehittämistä.

Myös tekoäly tarjoaa pelastusalalle lukuisia mahdollisuuksia toiminnan tehostamiseen. Siihen liittyy kuitenkin lukuisia reunaehtoja, jotka vaativat tarkempaa tarkastelua ja kriittistäkin suhtautumista. Koneoppimista ja algoritmipohjaista analyysia kohtaan asetetaan yhtä kaikki runsaasti odotuksia myös pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämisessä. Aika näyttää, mitä kaikkea koneoppimisen innovaatiot pelastusalallakin lähivuosina mahdollistavat.

6.3.5 Ympäristötekijät

Ympäristöön liittyvistä yhteiskunnan muutosilmiöistä erilaiset sään ääri-ilmiöt, luonnonkatastrofit sekä ympäristövastuun korostuminen vaikuttavat suoraan pelastusalan toimintaedellytyksiin, tehtävämääriin ja onnettomuusprofiileihin (Puustinen & Kekki 2020). Esimerkiksi maastopaloihin ja tulviin varautumiseen ja reagoimiseen liittyvää tutkimusta ja kehittämistä

tehdään pelastusalalla jo verrattain runsaasti niin kansallisesti kuin kansainvälisesti, ja teemaan liittyvän TKI-toiminnan tarve tulee jatkossa lisääntymään entisestään.

Ympäristövastuun korostuminen sekä luonnonvarojen niukkuus vaikuttavat esimerkiksi pelastus- ja sammutusmenetelmien kehitykseen, jonka tueksi tarvitaan vahvaa tutkittua tietoa ja kehittämistä. Ympäristöön liittyvän regulaation lisääntyminen sekä kansallisella että EU-tasolla tulee lisäämään pelastusalan vastuuta suoritua ympäristövelvoitteistaan ja noudattaa siihen liittyviä lakeja. (Puustinen & Kekki 2020.) Hiilijalanjälkeen ja -kädenjälkeen kiinnitetään yhä vahvempaa huomiota, ja niin yrityksiltä kuin julkishallinnon organisaatioilta vaaditaan ympäristönäkökulmien huomioimista. Kestävä kehitys voidaankin nähdä pelastusalan toiminnassa lopulta kilpailueduksi ja arvotekijäksi, joka vaikuttaa paitsi alan toimintaedellytyksiin yleensä, myös sen veto- ja pitovoimaan.

6.3.6 Lainsäädännölliset tekijät

Pelastusalaan vaikuttavat monet kansainvälisen lainsäädäntöjärjestelmän muutokset, jotka näyttäytyvät selkeimmin EU:n pelastuspalvelumekanismien kautta. Erilaiset kansallisen lainsäädännön muutokset ovat niin ikään säännöllisiä, ja ne vaativatkin pelastusalan toimijoilta jatkuvaa hereillä oloa, ennakointia ja reagointia. Esimerkiksi pelastuslakiin, työaikalainsäädäntöön, yhdenvertaisuuslakiin, tietosuojaan ja -turvaan, ajokortti- ja liikennelainsäädäntöön sekä yleisötapahtumien turvallisuusmääräyksiin ja rikoslakiin viimeaikaiset tai suunnitellut muutokset vaativat huomiointia. (Puustinen & Kekki 2020.)

Viranomaisiin, toimittajiin ja tutkijoihin kohdistuvan vihapuheen ja maalittamisen mahdollinen kriminalisointi puhuttaa, mutta ainakaan toistaiseksi asia ei ole vielä edennyt päätöksentekoon asti. Teemaa on kuitenkin käsitelty mediassa runsaasti, ja esiin on nostettu myös päättäjien välisiä näkemuseroja koskien sen rangaistavuutta (esim. Yle 4.7.2023, Iltalehti 3.8.2023; Iltalehti 10.8.2023). Pelastusalan ja ensihoidon työturvallisuuden parantamiseen tähtäävä rikoslain uudistus on niin ikään etenemässä päätöksentekoon syksyn 2025 aikana. Lukuisten viimeaikaisten selvitystenkin (esim. Selander, Olin & Laitinen 2025) mukaan pelastajia ja ensihoitajia kohtaan kohdistuvat väkivallanteot ja niiden uhka ovat lisääntyneet, ja myös Petteri Orpon hallitusohjelman (Valtioneuvosto 2023) mukaisesti rikoslakia on uudistettava niin, että väkivallasta ensihoitohenkilöstöä kohtaan tai sillä uhkaamisesta seuraava rangaistus vastaisi virkamiehen väkivaltaisesta vastustamisesta seuraavia rangaistuksia. Oikeusministeriö onkin helmikuussa 2025 lähettänyt lausunnoille lakiehdotuksen, jonka mukaan poliisi- tai hälytystoiminnan vaikeuttaminen sekä haittaaminen säädetään erikseen rangaistavaksi ja rangaistukset tämän kaltaisissa rikoksissa kiristyisivät. Hallituksen esitys laista on annettu kesäkuussa 2025 ja lain on tarkoitus tulla voimaan vuoden 2026 alussa. (Esim. Valtioneuvosto 2025.)

6.4 Pelastusalan trendikartta ja näkymiä tulevaan

Pelastusalan PESTEL-analyysin perusteella syntyy kuva useista muutosajureista ja trendeistä, jotka vaikuttavat jo nyt ja jatkossa yhä vahvemmin koko pelastusalaan. Esimerkiksi teknologian nopea kehitys, ilmastonmuutos ja luonnon kantokyvyn heikkeneminen, kansainvälisen yhteistyön jatkuvasti muuttuva maailma ja lisääntyvät geopoliittiset riskit, resurssien optimoinnin pakko, henkilöstön työturvallisuuden ja -hyvinvoinnin haasteet sekä hybridin mediaympäristön muutokset ovat niitä ilmiöitä, joihin pelastusalalla on kiinnitettävä jatkossa huomiota entistäkin vahvemmin. Tulevaisuudessa pelastusalan toiminnassa voidaan keskittyä entistä enemmän uusien teknologisten ratkaisujen, kuten tekoälyn, robotiikan ja kauko-ohjattavien tai autonomisten laitteiden kehittämiseen. Esimerkiksi dronien käyttö hätätilanteissa ja simulaatio-ohjelmistojen kehitys voivat tarjota alalle paljon mahdollisuuksia mutta lisätä samalla myös osaamis-, resurssi- ja kehittämistarpeita. Ilmastonmuutos tuo mukanaan äärimmäisiä sääilmiöitä, tulvia, metsäpaloja ja muita luonnonkatastrofeja, mikä puolestaan voi johtaa tarpeeseen kehittää uusia varoitusjärjestelmiä, evakuointistrategioita ja sopeutumistoimenpiteitä. (Esim. Puustinen & Kekki 2020.)

Tulevaisuudessa pelastusalan toiminta voi myös painottua entistä enemmän kansainväliseen yhteistyöhön ja tiedonvaihtoon sekä poikkeustilanteisiin ja muun muassa väestönsuojeluun varautumiseen. Yhteiset standardit, parhaiden käytäntöjen jakaminen ja teknologisten innovaatioiden leviäminen eri maiden välillä voivat parantaa valmiutta ja tehokkuutta hätätilanteissa. Resurssien optimointi ja yhteistyö tullevat yhä tärkeämmiksi: yhdessä voidaan kehittää parempia tapoja resurssien, kuten ihmisten, kaluston ja materiaalien, käyttöön hätätilanteissa. Myös reaaliaikainen tilannekuvan hallinta ja resurssienhallintajärjestelmien kehitys voivat auttaa tehostamaan pelastustoimintaa. (Puustinen & Kekki 2020.)

Viestintäympäristö muuttuu niin ikään kiihtyvällä tahdilla. Viestinnän merkitys kasvaa yhteiskunnassa jatkuvasti ja heijastuu näin luonnollisesti myös pelastusalan toimintaan, ja nopeampainen hybridi mediaympäristö samalla paitsi haastaa, tarjoaa myös monia mahdollisuuksia niin onnettomuuksien ehkäisyyn kuin pelastustoimintaan ja poikkeustilanteisiin varautumiseen. Nopea tiedonvälitys ja kansalaisten osallistaminen hätätilanteisiin voivat olla keskeisiä tekijöitä onnistuneen toiminnan kannalta, joten pelastusalan viestinnän kehittämisen tueksi tarvitaan entistä enemmän tutkittua tietoa ja yhteistä kehittämistyötä. (Puustinen & Kekki 2020; Seppänen 2020.)

Tiivistetty yhteenveto pelastusalaan linkittyvistä muutosilmiöistä on kuvattu kuviossa 6, jossa on hyödynnetty etenkin Puustisen ja Kekin (2020) pelastustoimen ja siviilivalmiuden toimintaympäristöanalyysia mutta myös muita pelastusalan ja sen verkostojen julkaisematomia aineistoja. Vastaavasti Puustinen ja Kekki ovat keränneet analyysiinsa tietoja eri

toimijoiden tuottamista raporteista³. Kuviossa esitetyt ilmiöt ovat vain muutamia esimerkkejä niistä tekijöistä, jotka vaikuttavat pelastusalalla voimakkaasti jo nyt ja tulevat todennäköisesti edelleen vaikuttamaan sen kehitykseen ratkaisevasti. Lopulta kehitys riippuu kuitenkin monista muuttuvista tekijöistä, jotka ovat myös toisiinsa nähden keskinäisriippuvaisia.

Kuvio 6. Pelastusalan trendikartta 2025.

Lopulta myös pelastusalan veto- ja pitovoimatekijöiden vahvistaminen tulee olemaan yksi pelastusalan tulevaisuuden kohtalonkysymyksistä. Pelastusalan työn lukuisat fyysiset ja psykososiaalisen kuormitustekijät haastavat jaksamista ja ammattilaisten alalla pysymistä eläkeikään saakka, joten ammattilaisten työturvallisuuteen, työkyvyn ylläpitämiseen ja työssä jaksamiseen tulee jatkossa kiinnittää entistäkin vahvempaa huomiota. Myös Petteri

³ Puustisen ja Kekin (2020) toimintaympäristöanalyysi toteutettiin osana Pelastustoimen ja siviilivalmiuden suorituskykyhanketta vuonna 2020. Tutkijat ovat keränneet analyysiinsa tunnistettuja pelastusalaan vaikuttavia muutostekijöitä muun muassa seuraavista asiakirjoista: Sisäisen turvallisuuden strategia 2017, Sisäministeriön tulevaisuus katsaus 2018, Sisäisen turvallisuuden tila 2019, Valtioneuvoston muutostekijät 2019, Pelastustoimen megatrendit 2016, Pelastustoimen toimintaympäristön kuvaus 2017 ja Pelastustoimi 2019 -kysely.

Orpon hallitusohjelma (Valtioneuvosto 2023) ottaa kantaa pelastusalan työturvallisuuden ja -hyvinvoinnin vahvistamiseen ja esittää alan työturvallisuusosaamisen vahvistamiseksi sekä yksittäisiä toimenpiteitä että erillistä hanketoimintaa.

Muutosilmiöihin liittyy samaan aikaan sekä uhkia että mahdollisuuksia. Ne asettavat vaahteita osaamiselle, kalustolle sekä pelastusalan koulutukselle ja tutkimukselle. Jokainen niistä voidaan kuitenkin nähdä myös mahdollisuutena kehittää toimintaa ja vastata haasteisiin yhä paremmin. Muutosten keskellä yhteistyö korostuu entisestään kaikessa pelastusalan toiminnassa. Niukkenevien resurssien ja osaajapulan kanssa kamppaileva pelastusala ei voi selvitä tehtävistään ilman yhteistä tahtoa, tekemistä ja jatkuvaa kehittämistä. Tämä edellyttää tietoon perustuvaa toimintakulttuuria sekä ajassa elävää, ennakoivaa ja ketterää vaikuttavuusarviointia ja siihen perustuvaa toiminnan jatkuvaa kehittämistä. Muotoiluajattelun näkökulmasta kehittäminen on parhaimmillaan ennakkoluulotonta, avointa, erilaisia menetelmiä hyödyntävää, osallistavaa sekä eri näkökulmia yhteen tuovaa, yhteen hiileen puhaltavaa ja pitkäjänteistä yhteistä tekemistä.

7 Esiselvityshankkeen kertomaa: pelastusalan vaikuttavuustyön nykytila ja kehittämistarpeet⁴

7.1 Pelastusalan vaikuttavuustyöhön liittyvät määritelmät ja arvioinnin nykytila

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeeseen osallistuneiden määritelmässä pelastusalan vaikuttavuudesta näkyvät useat vaikutusketjuajattelun (ks. luku 3.1) sekä sosiaali- ja terveydenhuollon vaikuttavuustyössä hyödynnettyjen määritelmien sisältämät piirteet. Synteesinä osallistujien näkemyksistä ja keskusteluista hankkeessa luotiin määritelmä pelastusalan vaikuttavuudelle, joka tiivistyi lopulta *strategisia tavoitteita tukevaksi ja velvoitteiden vaatimaksi tekemiseksi ja/tai pelastusalan työllä aikaan saaduksi yhteiskunnalliseksi vaikuttavuudeksi*. Vaikuttavuuteen johtava toiminta nähtiin toiminnaksi, jonka avulla olemassa olevilla resursseilla suoriuduttaisiin mahdollisimman tehokkaasti määrätyistä velvoitteista, tuettaisiin strategisten (vaikuttavuus)tavoitteiden saavuttamista, vastattaisiin toimintaympäristön tarpeisiin ja lisättäisiin näin yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta yhdessä muiden kanssa. Vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin katsottiin olevan työllä aikaan saatujen pidempikestoisten (yhteiskunnallisten) vaikutusten vertaamista vaikuttavuustavoitteisiin, alan ja organisaatioiden strategioihin, säädösperustaan sekä toimintaympäristön tarpeisiin. Toimintatavat pyritään puolestaan sovittamaan määriteltyihin vaikuttavuustavoitteisiin vastaaviksi. Lopulta toteuman arviointiin käytetään erilaisia vaikuttavuusmittareita.

Yksinkertaisimmillaan pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnissa nähdään siis olevan kyse siitä, että tarkastellaan toiminnan tuloksia ja verrataan niitä asetettuihin (vaikuttavuus)tavoitteisiin. Yhteisiä vaikuttavuustavoitteita on määritelty ja mittareita niiden toteutumisen arviointiin ideoitu niin organisaatiossa kuin eri toimintaohjelmien ja strategia-asiakirjojen laadinnan yhteydessä. Vaikuttavuuden nähdään löytyvän vaikutusketjuja tunnistamalla ja erittelemällä, jolloin etsitään vastauksia siihen, millaisin toimenpitein toivottuihin tuloksiin päästään ja millaisia konkreettisia muutoksista tai vaikutuksista muodostuvia ketjuja prosessista on mahdollista tunnistaa. Lisäksi mittaamisessa nähtäisiin tärkeäksi tunnistaa mahdollisia syy-seuraussuhteita pelastusalan toiminnan ja tapahtuneiden muutosten välillä sekä sen erottamista, millaisista vaikutuksista syntyy pidemmällä aikavälillä toivottu yhteiskunnallinen vaikuttavuus. Kustannusvaikuttavuutta tarkastellessa huomiota kiinnitetään puolestaan siihen, millaista hyötyä tai arvoa saaduilla resursseilla saadaan aikaiseksi.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen tulosten perusteella vaikuttavuuden mittaaminen nähdään pelastusalalla haasteelliseksi. Lisäksi todetaan, että pelastusalan

⁴ Suurin osa tämän luvun teksteistä on lainattu *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen loppuraportista (tekijä sama kuin opinnäytetyössä: Harinen 2025). Luettavuuden parantamiseksi jokaista viittausta ko. raporttiin ei ole merkattu ao. tekstiin erikseen.

vaikuttavuutta arvioidaan alueilla eri tavoin ja erilaisin resurssein. Pääasiassa tarkastellaan tuotoksia, mutta arviointia tehdään jonkin verran myös panosten, vaikutusten ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden näkökulmasta sekä suhteessa toiminnan aiheuttamiin kustannuksiin⁵. Pisimmällä vaikuttavuustyö on pelastustoimen lakisääteisissä palveluissa onnettomuuksien ehkäisytyössä, ja eniten kehitettävää nähdään varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuustarkastelussa. Erityisen haasteelliseksi nähdään toiminnan pitkäaikaisen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentaminen, sillä esimerkiksi pelkät omaa toimintaa kuvaavat mittarit eivät yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tarkastelussa riitä. Tämä tukee muun muassa Lepistön ja Heliskosken (2019) esittämää ajatusta siitä, että toiminnan vaikutukset voidaan usein havaita parin vuoden aikajänteellä ja ylemmän tason vaikuttavuustavoitteet yleensä aikaisintaan noin viiden vuoden aikajänteellä.

Esiselvityshankkeeseen osallistuneet näkevät pelastusalan vaikuttavuuden seurannassa olennaiseksi toiminnalle yhteisesti asetetut vaikuttavuustavoitteet. Tavoitteita määriteltäessä olennaiseksi nähdään niiden ilmiöiden löytäminen, joihin toiminnalla pyritään vaikuttamaan tai joihin omalla toiminnalla ylipäätään voidaan vaikuttaa. Lisäksi tärkeäksi nähdään eri ryhmien odotusten ja tarpeiden tunnistaminen. Tunnistetut pelastusalan vaikuttavuustavoitteet voidaan edelleen jakaa vaikutustavoitteiksi, joilla tarkoitetaan lyhyemmän aikavälin muutoksia esimerkiksi ihmisten asenteissa ja käyttäytymisessä. Lopulta tärkeäksi nähdään löytää ne konkreettiset toimenpiteet, joilla valittuja tavoitteita voidaan edistää. Lisäksi tulee tunnistaa systeemissä kokonaisuudessa vaikuttavat tärkeät toimijat, jotka voivat vaikuttaa tavoitteiden saavuttamiseen joko niitä edistävästi tai estävästi.

Esiselvityshankkeessa huomattiin kuitenkin, että vaikuttavuustavoitteiden määrittelyä ei välttämättä katsota tarpeelliseksi tehdä organisaatioissa erikseen, sillä sellaisiksi on jo omaksuttu alan strategisissa asiakirjoissa määritellyt, lakisääteisiin tehtäviin liittyvät sekä toimintaympäristö- ja riskianalyysojen pohjalta laaditut valtakunnalliset tavoitteet. Lopulta esiselvityshankkeen tulokset tukevat siitä huolimatta jo aiemminkin (esim. Leinonen 2024) esitettyä ajatusta siitä, että pelastusalan vaikuttavuuden arviointia kehittäessä tarkasteluun kannattaisi ottaa sekä valtakunnallinen että alueellinen, alueen tai organisaation omat vaikuttavuustavoitteet sisältävä taso.

Pelastusalan vahvuus on sen verkostoissa ja yhteisessä kehittämisessä, mikä huomattiin myös *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa. Pelastusalalla on jo vuosien ajan totuttu tekemään aktiivista yhteistyötä: esimerkiksi alun perin omaehtoisen

⁵ Palvelutuotannon toteumaa tarkastellaan pelastusalalla yhtä kaikki jo melko monipuolisesti niin määrällisten kuin laadullisten indikaattorien avulla. Yleisimmin tarkastelu kohdistuu tuotoksiin, kuten toimenpiteisiin, suoritteisiin ja palvelukykyyn. Panoksista tarkastellaan esimerkiksi henkilöresursseja ja käytettyjä euroja, ja vaikutusten osalta pyritään saamaan tietoa yksittäisten toimenpiteiden aiheuttamista konkreettisista ja mitattavista muutoksista esimerkiksi onnettomuusmäärissä, turvallisuusasenteissa tai luottamuksessa. (Harinen 2025.)

pelastuslaitosten välisen yhteisen kehittämisen tueksi vuonna 2008 perustettu, nykyisin Hyvinvointialueyhtiö Hyvil Oy:n alaisuudessa toimiva pelastuslaitosten kumppanuusverkosto on toiminut tehokkaasti pelastusalan yhteistyön, keskustelun, luottamuksen ja yhteiskunnallisen näkyvyyden vahvistamisessa (Hyvil Oy / Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto 2025; Lepistö 2017). Alalla tehdään paljon hankkeita, minkä lisäksi työn tueksi on perustettu yhteisiä verkostorakenteita muun muassa viestinnän, koulutuksen ja työturvallisuuden kehittämiseksi. Esiselvityshankkeen kartoituksissa huomattiin, että niin ikään vaikuttavuuteen ja sen arvioinnin tehostamiseen tähtääviä toimenpiteitä ja hankkeita on toteutettu ja toteutetaan pelastusalalla runsaasti. Erillisrahoitteisissa ja yksittäisissä hankkeissa kehitetyt toiminnot uhkaavat kuitenkin unohtua hankkeiden päätyttyä, minkä lisäksi hankkeiden välinen koordinaatio on nähty haasteelliseksi. Näin ollen yksi *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tavoitteista olikin myös pohjan luominen systemaattisemmalle, pysyvämmälle ja valtakunnalliselle vaikuttavuustarkastelulle.

Esiselvityshankkeessa toistui niin ikään jo aiemmin pelastusalalla tehty tietojohtamiseen liittyvä havainto: vaikuttavuusarvioinninkin pohjaksi soveltuvan tiedon keruu on pelastusalalla kattavaa ja monipuolista, mutta tieto on osittain sirpaleista ja sijaitsee hajanaisesti eri järjestelmissä. Tämän katsotaan heikentävän tietojen luotettavuutta ja valtakunnallista vertailua. (Ks. esim. Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022.)

7.2 Akuuteimmat kehittämistarpeet

Ajankohtaisiksi vaikuttavuustyön kehittämishaasteiksi *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa nähtiin paitsi alueiden oman vaikuttavuustyön parantaminen, myös valtakunnallisesti yhteisten toimintatapojen, kriteerien ja mittareiden määrittäminen sekä kansallisen koordinaation ja ohjauksen vahvistaminen. Lisäksi hankkeeseen osallistuneet näkivät, että yhteinen vaikuttavuustietovaranto ja tiedonhallintajärjestelmä edistäisivät tiedon yhdenmukaista ja luotettavaa keruuta sekä sen tehokasta käyttöä. Niiden kehittämiseen toivotaan edelleen paitsi yksittäisiä kehittämishankkeita ja -toimenpiteitä, myös kansallista panostamista ja valtakunnallista yhteistyötä.

Lopulta alueilla ja organisaatioissa nähdään tarvetta sekä valtakunnallisesti tunnistetuille yhteisille vaikuttavuustavoitteille, -kriteereille, -menetelmille ja -mittareille että alueiden riskeihin ja asiakastarpeisiin sovitetuille toimintamalleille ja mittareille. Esiselvityshankkeen tulokset tukevatkin Rekolan (2019) ehdotusta, että pelastusalalla voisi olla tarpeen rakentaa kokonaisvaltaista vaikuttavuusarvioinnin viitekehystä, jossa kehityksen suuntaa tai trendejä osoittava useammista mittareista koostuva mittaristo voisi tavoittaa vaikuttavuutta yhtä spesifiä mittaria paremmin.

Organisaatioissa tärkeimpinä vaikuttavuustyön kehittämiskohteina tunnistettiin arviointiosaamisen, toimintamallien ja yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamisen vahvistaminen sekä resursoinnin varmistaminen. Valtakunnallisesti pelastusalan arviointiin kaivattaisiin systemaattisuutta ja yhdenmukaisuutta, yhteistä tavoitteiden määrittelyä sekä luotettavia, palveluiden toteumaa ja toteuman yhteyttä ympäröivään maailmaan ja toimintaympäristön muutoksiin tarkastelevia yhteisiä mittareita. Valtakunnallisten tietojärjestelmien kehittäminen ja käyttöönotto sekä vaikuttavuustyöhön resursointi ja sitoutuminen nähtiin onnistuneessa tiedon keruussa ja hyödyntämisessä tärkeiksi. Valvovilta viranomaisilta toivottaisiin vahvempaa vaikuttavuustyön ohjausta, kuten yhteisen arviointikehyksen rakentamista, kriteerien ja mittarien määrittelyä sekä toimintamallin käyttöönottoa, seurantaa ja kehittämistä pelastusalan organisaatioiden kanssa. Paljon odotuksia asetettiin myös koneoppimiselle ja tekoälyn hyödyntämiselle: uudenlaiset algoritmeihin perustuvat mittaamismenetelmät toivotettaisiin pelastusalan vaikuttavuustyöhön tervetulleiksi.

Lopulta esiselvityshankkeeseen osallistuneet asiantuntijat vaikuttaisivat olleen yhtä mieltä siitä, että vaikuttavuuden tarkastelu on pelastusalalle kriittistä. Vaikuttavuuden mittaaminen ja arviointi nähdään tärkeäksi niin toiminnan kehittämisen ja suuntaamisen, alan yhteiskunnallisen arvon näkyväksi tekemisen, arvostuksen lisäämisen kuin alan olemassaolon oikeutuksen näkökulmasta. Pelastusalalta toivotaankin entistä parempaa ja tietoon perustuvaa kykyä todentaa, mitata ja tehdä työn vaikuttavuutta näkyväksi eri palveluiden ja toimintojen näkökulmasta. Esiselvityshankkeen loppuraportissa todetaan vielä, että jatkossa vaikuttavuuden arviointi olisi tärkeä saada osaksi kaikkien pelastusalan organisaatioiden johtamista ja tekemistä sekä linkittää se jokaisen työhön. Pelastusalan vaikuttavuudesta ja sen arvioinnista olisi tarpeen myös viestiä monikanavaisesti ja tehokkaasti.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeeseen osallistuneet näkevät niin ikään, että jollain aikavälillä tavoitteena tulisi olla saada vaikuttavuus mukaan kaikkeen alan ohjaukseen ja yhteensovittaa myös säädöksiä ja rahoitusta paremmin vaikuttavuustyön tarpeisiin. Lisäksi tuotiin esiin, että vaikuttavuusnäkökulma tulisi saada mukaan entistä vahvemmin alan koulutukseen ja tutkimukseen, minkä lisäksi tulisi edistää yhteistyötä alan ulkopuolisten tutkimusta tuottavien tahojen kanssa. Vaikuttavuustyöstä kaivattiin tukea myös pelastusalan yhteiskunnallisen arvon osoittamiseen ja alan arvostuksen lisäämiseen. Jatkossa pelastusalalla nähtäisiin tarvittavan myös vahvempaa kustannusvaikuttavuustarkastelua, sillä niukat julkiset resurssit sekä hyvinvointialueuudistuksen tavoitteet ja vaikuttavuusperusteinen ohjaus sitä edellyttävät. Myös pelastustoimen investointien tarkoituksenmukainen ohjaus edellyttäisi pohjaksi laadukasta ja luotettavaa vaikuttavuustietoa. (Vrt. Hätinén & Määttäälä 2022; ks. myös Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022.)

Systemaattinen arviointiin perustuva toimintakulttuuri tuntuisi esiselvityshankkeenkin perusteella yhtä kaikki olevan pelastustoimessa vielä suhteellisen alussa, minkä lisäksi kokonaisvaltaiseen tiedolla johtamiseen tarvittava yhteinen tietoperusta ja toimintaa koordinoiva taho puuttuvat. Kuitenkin vain tietoperustainen toiminta mahdollistaa tehokkaan ohjauksen ja toiminnan kehittämisen, joten systemaattiseen arviointiin perustuva toimintamalli pitäisi vakiinnuttaa pelastusalallekin mahdollisimman pian. Toimenpiteiden vaikutusten seuraaminen edellyttää, että niitä pystytään mittaamaan luotettavasti, mikä edellyttää sitoutumista yhteiseen tekemiseen ja sovittuihin toimintatapoihin. Kuten esimerkiksi Aejmelaeus, Pitkänen ja Matinheikkikin (2023) ovat todenneet, ”ilman vaikuttavuustietoa ei pystytä tunnistamaan ja valitsemaan tekoja tai varmistumaan niiden seurauksista”, jolloin tarvitaan ”entistä enemmän tietoa, joka ohjaa tekoja”. Koska pelastusalan nykytila ja tulevaisuus tehdään yhdessä sekä pelastusalan toimijoiden että eri sidos- ja kohderyhmien kanssa, yhteiseen keskusteluun pelastusalan vaikuttavista palveluista ja vaikuttavuuden arvioinnista nähtäisiin tärkeäksi saada sekä pelastusalan avaintoimijoita että pelastusalan asiakkaita ja näkökulmia muilta toimialoilta tuovia yhteistyökumppaneita.

7.3 Esiselvityshankkeen yhteenveto kehittämistarpeista ja suositukset

Yhteenveto *Pelastustoimen vaikuttavuus* -hankkeessa tunnistetuista keskeisistä pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämistarpeista esitetään kuviossa 7. Niitä avataan tarkemmin hankkeen loppuraportissa (Harinen 2025).

Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeessa tunnistetut keskeiset kehittämistarpeet

- osaamisen lisääminen a) vaikuttavuuden arviointiin b) ennakointiin c) asiakas- ja sidosryhmäymmärryksen lisäämiseen d) yhteiskunnallisen vaikuttavuuden todentamiseen
- vaikuttavuuden ja vaikuttavuustyöhön liittyvien määritelmien yhdenmukaistaminen
- tärkeimpien pelastusalan valtakunnallisten vaikuttavuustavoitteiden määrittäminen
- valtakunnallisten menetelmien ja mittareiden määrittäminen, raportoinnin yhdenmukaistaminen
- organisaatioiden omien, alueiden riski- ja toimintaympäristöanalyysiin perustuvien luotettavien ja laadukkaiden mittaristojen tuottaminen
- vaikuttavuustietopohjan ja tiedonhallintajärjestelmien kehittäminen ja käyttöönotto
- asiakkaiden ja sidosryhmien osallistaminen palveluiden suunnitteluun, toteutukseen ja arviointiin sekä vaikuttavuustyön kehittämiseen
- kansallisen vaikuttavuustyön ohjauksen ja tuen vahvistaminen, rahoituksen ja lainsäädännön kehittäminen
- vaikuttavuustyön yhteensovittaminen ja yhteistyö tavoitteiden asettamisessa, toimenpiteiden linjaamisessa ja tulosten arvioinnissa yhteiskunnan muiden turvallisuustoimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa
- näkyvä, yhtenäinen ja monikanavainen viestintä alan vaikuttavuudesta ja vaikuttavuustyöstä
- koko alan sitoutuminen ilmiölähtöiseen, tieto- ja vaikuttavuusperustaiseen johtamiseen ja toimintaan.

Kuvio 7. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -hankkeessa tunnistetut keskeiset kehittämistarpeet.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen toimenpidesuosituksien alan vaikuttavuustyön kehittämiseksi esitetään kuviossa 8.

- ✓ Vahvistetaan yhteistä ymmärrystä vaikuttavuudesta ja sen arvioinnin merkityksestä. Käynnistetään vaikuttavuusperustaisen johtamis-, toiminta- ja ohjausmallin juurruttaminen alalle ja sen organisaatioihin.
- ✓ Määritellään yhteisesti hyväksytyt valtakunnalliset vaikuttavuustavoitteet: a) pelastusalalle kokonaisuutena, b) erikseen kullekin pelastustoimen lakisääteiselle palvelulle, c) palveluja poikkileikkaaville toiminnoille, kuten johtaminen, henkilöstön kehittäminen, tutkimus ja kehittäminen sekä viestintä. Huomioidaan tavoitteiden määrittelyssä hyvinvointialueiden yhteiset sekä sosiaali- ja terveystoimeen ja muille turvallisuusviranomaisille mahdollisesti määritellyt vaikuttavuustavoitteet.
- ✓ Tuotetaan valtakunnallinen arviointikehikko: laaditaan yhtenäiset kriteerit, menetelmät ja tarkoituksenmukaiset, laadukkaat, luotettavat ja vertailun mahdollistavat mittarit tärkeimpien tavoitteiden toteuman seuraamiseksi.
- ✓ Kehitetään tiedolla johtamista vaikuttavuustyötä tukevaksi. Rakennetaan kansallisesti johdettu ja koordinoitu tietopohja sekä toimivat järjestelmät tietojen keräämiseen, hyödyntämiseen ja hallintoihin. Kartoitetaan ja hyödynnetään tietopohjan rakentamisessa olemassa olevia vaikuttavuustyöhön soveltuvia alan sisäisiä ja ulkoisia tietolähteitä tarkoituksenmukaisesti.
- ✓ Tuetaan organisaatioita alueiden tarpeisiin perustuvan arviointimallin (ml. tavoitteet, toimenpiteet ja mittarit) luomisessa ja käyttöönotossa. Tarjotaan koulutusta ja materiaalia sekä kannustetaan vaikuttavuusperustaiseen johtamiseen ja toimintaan.
- ✓ Lisätään asiakas- ja sidosryhmäymmärrystä osallistamalla tärkeitä ryhmiä palveluiden suunnitteluun ja kehittämiseen valtakunnallisesti. Tuetaan organisaatioita asiakas- ja sidosryhmäymmärryksen vahvistamisessa alueilla.
- ✓ Päivitetään tavoitteita ja mittausmenetelmiä toimintaympäristön muutosten mukana. Osallistetaan kohde- ja sidosryhmiä vaikuttavuustyön kehittämiseen. Hyödynnetään digitalisaatiota tarkoituksenmukaisesti asiakasymmärryksen vahvistamisessa ja vaikuttavuusarvioinnin kehittämisessä. Tehdään ketteriä kokeiluja ja opitaan niistä. Pyritään automatisoimaan vaikuttavuuden arviointia mahdollisuuksien mukaan.
- ✓ Jaetaan hyviä vaikuttavuustyön käytäntöjä organisaatioiden kesken. Tunnistetaan tärkeitä yhteistyökumppaneita ja jaetaan oppeja myös toimi- ja hallinnonalojen välillä.
- ✓ Yhteensovitetään pelastusalan vaikuttavuuden arviointia sosiaali- ja terveyspalveluiden sekä muiden turvallisuustoimijoiden vaikuttavuuden arviointiin mahdollisuuksien mukaan. Työssä huomioidaan mahdolliset toimialakohtaiset erot niin toimintaympäristöissä, tavoitteissa kuin toiminnoissa ja tavoitteissa.
- ✓ Lisätään vaikuttavuuteen ja sen arviointiin liittyvää tutkimusta ja selvityksiä alan sisällä sekä yhteistyössä esimerkiksi korkeakoulujen ja tutkimuslaitosten kanssa. Tuetaan organisaatioita alueiden omien selvitysten suunnittelussa ja toteutuksessa.
- ✓ Sisällytetään vaikuttavuusajattelua vahvemmin alan tutkinto- ja täydennyskoulutukseen.
- ✓ Viestitään pelastusalan vaikuttavuusarvioinnin tuloksista ja vaikuttavuustyöstä tehokkaasti, saavutettavasti ja monikanavaisesti.

Kuvio 8. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen toimenpidesuosituksien pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämiseksi (Harinen 2025).

8 Osallistavan selvitys- ja kehittämishankkeen päähavainnot

Tässä luvussa tehdään vielä yhteenveto *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen päähavainnoista pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilaan, kehittämistarpeisiin ja määrittelyihin liittyen. Tulokset on teemoiteltu ja koottu laadullisen sisällönanalyysin kautta aineistoista nousseiden pääteemojen mukaisesti alalukuihin 8.1.–8.8.

8.1 Tahtotila on yhteinen mutta arki ja vähäiset resurssit haastavat

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen perusteella pelastusalalla ollaan sitoutuneita vaikuttavuustyöhön ja sitä halutaan kehittää. Osallistava yhteiskehittäminen ja tulevaisuuteen orientoiva ketterä kokeileminen sen edistämiseksi kiinnostavat. Myös hankkeen loppuraportissa (Harinen 2025) todetaan, että hanke on ”ottanut askeleen kohti entistä vaikuttavampaa pelastustointia tuomalla tietoa pelastustoimen vaikuttavuustyön kehittämiseen ja luonut pohjaa uudentalaiselle, osallistavalle ja tehokkaalle pelastusalan arviointikulttuurille”. Johtopäätöksissä nähdään, että jatkossa vaikuttavuustyötä tulisi jatkaa laajassa verkostossa sekä päivittää sitä tarpeiden mukaisesti toimintaympäristön muutosten mukana.

Pelastusalalla vaikuttavuustyö painottuu esiselvityshankkeen perusteella edelleen suoritteiden laskemiseen, vaikka toisaalta myös esimerkiksi asiakasymmärryksen lisäämiseen tärkeitävien sekä asiakaskokemuksen mittaamiseen keskittyvien toimintamallien ja mittaristojen valtakunnallinen kehittämistyö onkin viime aikoina lisääntynyt. Tietoa pelastustoimen palvelujen tilasta ja taloudesta kerätään niin ikään laajasti ja systemaattisesti sekä alueellisesti että valtakunnallisesti, ja erillisissä tutkimus- ja kehittämishankkeissa ilmiötä on tarkasteltu eri näkökulmista. Potentiaalia ja tahtoa vaikuttavuustyön kehittämiseen siis on.

Hyvinvointialueiden ja muun julkishallinnon säästöt haastavat kuitenkin myös toimintatapojen kehittämistä. Esimerkiksi haasteet asiakkaiden tavoittamisessa heidän tarpeidensa kuulemiseksi sekä vaikuttavuustyöhön käytettävissä olevat resurssit mietittyvät. Jatkossa kehittämistyössä nähdään joka tapauksessa tärkeäksi alan sisäisten tahojen osallistamisen lisäksi paitsi asiakkaiden, myös eri sidos- ja kohderyhmien mukaan saaminen. Lisäksi tarvittaisiin johdon vahvaa sitoutumista dataan perustuvaan tietojohdantamiseen ja vaikuttavuustiedon hyödyntämiseen sekä luotettavia vaikuttavuuslukuja, joita kannattaa seurata. Vaikuttavuuden tarkastelun tulisi olla tulosperustaista, jotta onnistumisista voitaisiin palkita ja resursseja kohdentaa jatkossa entistäkin tarkoituksenmukaisemmin. Vaikuttavuustyön merkitys tulisi myös tehdä näkyväksi läpi pelastusalan ja sen organisaatioiden, jotta siihen oltaisiin valmiita panostamaan aikaa ja ajatuksia – kuten myös sen tarvitsemia euroja.

8.2 Kehittäminen vaatii yhteistä ymmärrystä, vuorovaikutusta ja sitoutumista

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen perusteella pelastusalan vaikuttavuuden todentaminen edellyttää yhteisiä, strategiaan perustuvia tavoitteita sekä mittaamisen ja arvioinnin kautta saatua käsitystä omista palveluista ja tuotoksista. Lisäksi tarvitaan jaettava kokonaiskäsitystä siitä, miten palvelut saavat aikaiseksi toivottua muutosta ja pitkän aikavälin yhteiskunnallista hyötyä. Lopulta pelastusalan vaikuttavuustavoitteet kuvaavat sitä, mihin halutaan mennä pitkällä aikavälillä. Se, millä tasolla ja tarkkuudella tavoitteita on tarkoituksenmukaista määritellä ja niiden toteumaa seurata, riippuu tarkastelutasosta: valtakunnallisella tasolla tavoitteet voivat olla yleisempiä ja alueellisella tasolla eriytyneempiä. Pääasia on, että tavoitteet perustuvat alan yhteiseen strategiaan.

Esiselvityshanke näkee, että jatkossa pelastusalan vaikuttavuutta on tarpeen tarkastella niin lakisääteisten palvelujen kuin niitä poikkileikkaavien toimintojen näkökulmasta ja erikseen myös pelastusalasta kokonaisuutena. Lisäksi alan vaikuttavuutta tulee tarkastella yhteydessä hyvinvointialueisiin, sosiaali- ja terveystieteisiin ja muihin turvallisuusviranomaisiin. Kansallisen tason tehtävänä on tukea alueita vaikuttavuustyössä sekä tunnistaa ne asiat, joita voidaan ja joita kannattaa linjata ja ohjata valtakunnallisesti, mikä puolestaan edellyttää laajaa, alan toimijat yhteen kokoavaa vuoropuhelua. (Ks. myös esim. Leinonen 2024.) Näin ollen onnistuminen edellyttää eri tahoja laajasti osallistavaa, vuorovaikutteista ja aktiivista yhteissuunnittelua ja -kehittämistä, jossa jokainen osallistuja voi aidosti kokea tulevansa kuulluksi ja pystyvänsä vaikuttamaan.

Lopulta on myös hyvä muistaa, että data tai mittarit itsessään eivät tee autuaaksi, vaan olennaista on ymmärtää vaikuttavuustyön merkitys ja omaksua kokonaisvaltainen vaikuttavuusajattelu tekemisen pohjaksi. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen loppuraporttikin toteaa, että kuten *Onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma* (Lepistö & Heliskoski 2019; Lepistö 2025) on ”pyrkinyt muuttamaan ajattelua vaikuttavuuslähtöiseksi ja ihmiskeskeisempään suuntaan” ja sitä kautta synnyttää ”merkityksellisempää yhteiskunnallista toimintaa”, myös muun pelastusalan toiminnan kehittämisen tulisi perustua samoihin lähtökohtiin. Pelastusalan vaikuttavuustyössä tarvitaan yhä enemmän strategisten tavoitteiden, systeemisten pelastusalaan linkittyvien ilmiöiden, toimintaympäristön muutosten sekä asiakas- ja sidosryhmätarpeiden kannalta merkityksellistä tietoa eri lähteistä. Tehokkaan tiedon tuotannon ja hyödyntämisen edellytyksinä ovat yhteinen sitoutuminen, yhteistyö sekä niin pelastusalan sisäisen kuin ulkoisen osaamisen hyödyntäminen.

8.3 Asiakkaiden ja sidosryhmien kuuleminen olennaista onnistumiselle

Esiselvityshankkeen perusteella pelastusalan organisaatioissa toivotaan asiakkaiden ja sidosryhmien vahvempaa osallistamista sekä palveluiden suunnitteluun että niiden arviointiin ja kehittämiseen. Aktiivinen vuorovaikutus sekä osallistava yhteissuunnittelu ja -kehittäminen eri sidos- ja kohderyhmien kanssa nähtäisiin onnistumisessa olennaisiksi. Toimintaympäristön ja tekniikan nopea kehitys, asiakastarpeiden muutokset sekä monimutkaisissa systeemeissä ja verkostoissa toimiminen haastavat alan toimijoita ennakkointiin ja uuden oppimiseen, mihin kaivataan kansallista tukea ja ohjausta.

Pohjimmiltaan pelastusalan vaikuttavuustyössä on kysymys sen tarkastelusta, kuinka hyvin ala pystyy tekemään oikeita asioita mahdollisimman tarkoituksenmukaisilla tavoilla, käyttämään saadut resurssit tarkoituksenmukaisesti ja palvelemaan eri ryhmiä tehokkaasti yhteistyössä yhteiskunnan eri toimijoiden kanssa. Yhteiskunnallinen hyötykin lähtee lopulta liikkeelle yksittäisistä ihmisistä, organisaatioista ja arjen rakenteista, joihin pelastustoimen toimijoiden työllä on merkitystä. Vaikuttavuutta todentamalla toimintaa voidaan suunnata niin, että se vastaa tehokkaasti asiakkaiden ja muuttuvan toimintaympäristön tarpeisiin.

Esiselvityshankkeen loppuraportissa todetaankin, että kokonaisvaltaisessa pelastusalan vaikuttavuuden tarkastelussa on tärkeä lähteä liikkeelle keskeisten asiakas- ja sidosryhmien turvallisuuteen liittyvien tarpeiden määrittämisestä, toimenpiteistä niiden täyttämiseksi sekä tarpeisiin vastaavien toimenpiteiden vaikuttavuuden ja kustannusvaikuttavuuden arvioinnista. Yksittäisten suoritteiden laskemisen sijaan pelastusalan olisi esiselvityshankkeen mukaan hyvä kehittää tietojohtamista suuntaan, jossa palveluiden vaikutuksista kerätään tietoa asiakkailta. Tämä edellyttää tulevaisuusorientaatiota ja asiakasymmärrystä sekä valmiutta kehittää toimintaa yhdessä eri ryhmien kanssa. Lisäksi vaikuttavuusperustaiseen kulttuuriin siirtyminen vaatii vaikuttavuustiedon keruuta kansallisiin rekistereihin ja tietojen hyödyntämistä toiminnassa ja päätöksenteossa. Vertailtavan tiedon saamiseksi on sovitava kansallisesti yhteisistä vaikuttavuuden mittaamisen tavoista ja kriteereistä suhteessa asiakkaisiin, keskeisiin sidosryhmiin ja yhteistyökumppaneihin. (Vrt. Liimatainen, Torkki, Parkkila, Kokko & Mäki-Opas 2024.)

8.4 Vaikuttavuustyön tueksi kaivataan yhteisiä toimintamalleja ja työkaluja

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa toistuva havainto on, että vaikuttavuustyön tueksi tarvitaan paitsi lisää osaamista ja ymmärrystä, myös konkreettisia, yhtenäisiä ja yhdessä määriteltyjä työkaluja, toimintamalleja ja mittareita. Hankkeen loppuraportti toteaa, että erityisesti *Onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelma* (Lepistö & Heliskoski 2019; Lepistö 2025) on tuottanut hyviä avauksia vaikuttavuustarkasteluun. Jatkossa olisi

hyvä pohtia, tarvitseeko onnettomuuksien ehkäisyn vaikuttavuustarkastelu mahdollisesti ohjelman rinnalle myös muita toimenpiteitä. Lisäksi voisi olla tarkoituksenmukaista miettiä, olisiko pelastusalaalla tarvetta rakentaa samankaltainen toimintaohjelma myös pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun ympärille. Vai tuleeko vaikuttavuustarkastelu muiden palvelujen osalta katetuksi tarpeeksi jo pelastusalan muussa strategiatyössä?

Koska pelastusalan tiedonkeruu on hajautettu tällä hetkellä valtakunnallisesti eri alueille ja organisaatioihin, joita määrittävät osittain myös erilaiset toimintaperiaatteet ja strategiat, valtakunnallisesti vertailukelpoisen vaikuttavuustiedon saaminen on vaikeaa. Näin ollen tarve yhteiselle tietopohjalle ja yhtenäisen tiedonhallinnan mahdollistaville tietojärjestelmille tuntuu olevan todellinen. Käynnissä olevat pelastusalan tietojärjestelmähankeet vastaavatkin jatkossa hankkeen keskusteluissa esiin nousseisiin tietoperustaan ja tiedonhallintajärjestelmiin liittyviin tarpeisiin. Tällä hetkellä tietojärjestelmien kehittämisestä toivottaisiin tukea esimerkiksi neuvontatyön seurannan yhdenmukaistamiseen, ja samalla tavoin järjestelmien voidaan odottaa tukevan jatkossa kaikkea vaikuttavuustiedon keräämistä ja hyödyntämistä. Myös alueilla ja organisaatioissa toteutettavat vaikuttavuuteen liittyvät hankkeet voivat tukea yhteistä vaikuttavuustyötä ja yhteisten vaikuttavuustyökalujen kehittämistä.

Tulevaisuudessa raportointiakin voidaan todennäköisesti monilta osin automatisoida, mikä tehostaa vaikuttavuustyötä ja lisää tietojen luotettavuutta. Myös esimerkiksi *Pelastustoimen suorituskykyhankkeessa* ja muissa alan tai lähialojen hankkeissa kerättyä tietopohjaa kannattaa esiselvityshankkeen mukaan edelleen kehittää ja yhdistää palvelemaan tehokkaasti myös alan vaikuttavuuden arviointia (ks. Mankkinen, Haake, Soinen & Nykyri 2022, 26).

8.5 Onnistuminen edellyttää kokeiluja, ennakkointia ja muutoskyvykkyyttä

Esiselvityshankkeen keskusteluissa toivottiin pelastusalan vaikuttavuuden arvioinnin tehokkaampaa sitomista toimintaympäristön riskien kehitykseen ja muuhun turvallisuuden kannalta olennaiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen. Keskusteluihin osallistuneet kertoivat tarpeesta siirtyä taaksepäin katsovasta ja pääsääntöisesti määrällisestä toteuman arvioinnista vahvemmin kohti ilmiölähtöistä, asiakastarpeisiin tehokkaammin vastaavaa ennakkoivaa arviointia. Toisaalta hankkeeseen osallistuneet tunnistivat myös, että tulevaisuutta ei sellaisenaan voi mitata tai ennustaa vaan käytännössä ainoa luotettava tapa mitata työn onnistumista on tarkastella toteumaa. Toteuman suhteuttamista ennakoivasti toimintaympäristön muutosilmiöihin kuitenkin toivottiin, sillä sen uskottaisiin tukevan tavoitteiden määrittämisessä ja auttavan ymmärtämään, millaisia kyvykkyyksiä ja toimenpiteitä tavoitteiden toteutuminen vaatii nyt ja tulevaisuudessa.

Esiselvityshankkeeseen osallistuneet näkevätkin, että suunnittelun ja työn fokuksen tulisi jatkossa olla entistä vahvemmin tulevaisuudessa ja tavoiteperusteisuudessa. Ketterät keikeilut sekä digitalisaation ja automatisaation tarkoituksenmukainen hyödyntäminen toivottaisiin tervetulleiksi. Teknologinen kehitys tuokin pelastusalalle jatkuvasti uusia mahdollisuuksia, joita voidaan hyödyntää myös vaikuttavuustarkastelussa. Esimerkiksi paikkatietojen vahvempaa hyödyntämistä peräänkuulutetaan, ja sitä tukevaa alan järjestelmää toivottaisiin jossain vaiheessa vaikuttavuustyönkin tueksi. Tulevaisuudessa pelastusalan vaikuttavuustyötä tehostanevat niin ikään esimerkiksi koneoppiminen, algoritmipohjainen vaikutusten arviointi, skenaariotyöskentely ja ennakoiva analytiikka, joiden kehitykselle myös hankkeen keskusteluihin osallistuneet asettavat paljon odotuksia.

Myös toimintaympäristön systemaattista ja koordinoitua analyysia peräänkuulutettiin esiselvityshankkeessa laajasti. Pelastustoimen toimintaympäristön ennakoivaan analysointiin ollaankin paraikaa kehittämässä mallia Pelastusopiston, kumppanuusverkoston ja sisäministeriön yhteistyönä. Jatkossa systemaattinen toimintamalli, joka ottaa entistä paremmin huomioon myös ennakoinnin ja ympäristössä vaikuttavat muutosilmiöt, tukee varmasti monin tavoin myös vaikuttavuustyötä.

8.6 Muilta voi ja kannattaa oppia

Pelastusalalla peräänkuulutetaan usein benchmarkingiin perustuvaa oppimista ja toiminnan kehittämistä parhailta oppimalla. Näin ollen siinä nähdään potentiaalia myös vaikuttavuustyön tehostamiseksi, ja ainakin *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen kokemusten perusteella pelastusala voi hyödyntää vaikuttavuustyön kehittämisessä esimerkiksi sosiaali- ja terveystoimen, muiden turvallisuusviranomaisten ja Opetushallituksen kokemuksia vaikuttavuustyöstä.

Hyvinvointialueuudistus luo kasvavia odotuksia ja veloitteita vaikuttavuustyölle, mutta samalla sen nähdään tuovan mukanaan uusia mahdollisuuksia toimijoiden yhteistyöhön, osaamisen lisäämiseen, voimavarojen yhdistämiseen ja jossain määrin myös toimintatapojen ja mittareiden yhteensovittamiseen. Esiselvityshankkeen keskusteluihin osallistuneet näkevät, että hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveyspalveluiden vaikuttavuustyöstä voitaisiin ottaa oppia pelastusalalle ja päinvastoin. Lisäksi oppia voitaisiin hakea toisilta turvallisuusviranomaisilta sekä muilta toimialoilta ja sektoreilta, aina valtion virastoista kolmannen sektorin toimijoihin. (Vrt. Puolitaival, Kippo & Koivisto 2021, 27.)

Järjestelmien kehittämistyössä nähdään niin ikään tärkeäksi määritellä, mitä tietoja syötetään jatkossa kansallisiin järjestelmiin erikseen ja mitkä syntyvät toiminnan myötä mahdollisesti automaattisesti. Pelastusalan omien tietojen lisäksi vaikuttavuuden todentamiseen

tarvitaan monenlaista dataa myös toimintaympäristöstä ja muilta toimialoilta. Lisäksi esiselvityshankkeen loppuraportti toteaa, että pelastusalallakin on huomioitava, että osa toiminnan ja vaikuttavuustyön kannalta mahdollisesti hyödyllisestä alan ulkopuolisesta tiedosta on ainakin toistaiseksi vielä niin arvokasta, ettei sen hyödyntäminen ole resurssien puitteissa käytännössä mahdollista. Myös ulkopuolisen vaikuttavuustutkimuksen hyödyntäminen nähtäisiin tärkeäksi vaikuttavuustarkastelun tehostamisessa, mutta myös siihen liittyy sekä resurssi- että osaamishaasteita.

8.7 Vaikuttavuustyössä jokaisen panos on tärkeä

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen päätelmissä todetaan, että vaikuttavuustyöhön kannattaa lähteä ripeästi, minkä lisäksi painotetaan, että yhteisessä kehittämisessä jokaisen panos on tärkeä. Esimerkiksi yksittäisellä pelastuslaitoksella vaikuttavuustyössä voidaan lähteä liikkeelle hyvinkin yksinkertaisista asioista, kuten tarkastelemalla turvallisuuskampanjoiden aikaan saamia reaktioita yleisöjen parissa. Ja vaikka aluksi kerättäisiinkin pelkkiä suoritustietoja, olennaista on osallistaa mukaan asiakkaita ja sidosryhmiä. Myös kustannustietoja tarvitaan, ja niiden hyödyntämisessä on tarkoituksenmukaista hyödyntää jo monia olemassa olevia ja laajapohjaista tietoa sisältäviä tietolähteitä. Lopulta esiselvityshanke näkee, että kaikki tieto tulisi saada koordinoitusti yhtäläiseksi organisaation eri toiminnat ja palvelut läpileikkaavaan tarkasteluun. Lisäksi tarkastelussa tulisi huomioida pelastusalan työhön ja sen tuloksiin vaikuttavat muut avaintoimijat ja -ilmiöt, joiden kanssa kokonaisvaikuttavuutta tulee edistää tehokkaasti yhteistyössä. Tähän kaikkeen tarvitaan jälleen kansallista kehittämistä ja yhteistä työtä.

Yksittäinen pelastusalan ammattilainen voi esiselvityshankkeen mukaan vahvistaa vaikuttavuusajattelua omassa työssään monin tavoin. Vaikuttavuuteen ja sen arviointiin perustuva ajattelua voi lisätä esimerkiksi pohtimalla, miksi vaikuttavuus on tärkeää ja miten oma työ vaikuttaa alan kokonaisvaikuttavuuteen. Lisäksi antamalla säännöllistä palautetta ja raportoimalla havaitsemistaan ongelmista ja kehityskohteista voi tukea vaikuttavuustyötä organisaatiossa ja koko alalla. Osallistumalla organisaation tai toimialan kehitysprojekteihin ja koulutuksiin, jotka keskittyvät vaikuttavuuden parantamiseen tai arviointiin, voi olla konkreettisesti mukana yhteisessä tekemisessä. Lopulta alan vaikuttavuutta tukevat myös oman työn reflektointi, jatkuva oppiminen sekä entistä parempien toimintatapojen etsiminen.

Alan vaikuttavuudesta viestiminen on niin ikään sekä kansallisen tason että jokaisen organisaation ja alan ammattilaisen yhteinen tehtävä. Esimerkiksi tilastotietojen jakaminen avoimesti ja monikanavaisesti pelastustoimen työstä ja suoritetuista tehtävistä tekee työn tuloksia ja vaikuttavuutta näkyväksi. Jatkossa esimerkiksi pelastusalan yhteinen pelastustoimi.fi

-verkkosivusto voi niin ikään palvella pelastusalaa yhteisessä viestinnässä ja alan näkyvyyden vahvistamisessa yhä tehokkaammin.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen johtopäätöksissä todetaan vielä, että konkreettisesti organisaatioiden vaikuttavuustyö kannattaa aloittaa selkeällä prosessilla, jossa sekä johto että muu organisaatio on sitoutunut vaikuttavuustyöhön ja sen kehittämiseen. Liikkeelle voi lähteä pieninkin askelin:

1. Yhteiskunnallisten muutostarpeiden ja niiden ilmiöiden tunnistaminen, joihin omalla toiminnalla voidaan ja halutaan vaikuttaa: Millaisia muutostarpeita pelastusalaan liittyvien ilmiöiden parista on tunnistettavissa? Mihin tärkeisiin yhteiskunnan ilmiöihin pelastusalan toiminnalla voidaan ja tulee vaikuttaa? Mitkä alan ulkopuoliset tahot ja ilmiöt vaikuttavat pelastusalan tavoitteiden saavuttamiseen?
2. Vaikuttavuustavoitteiden asettaminen: Mitä toiminnalla halutaan saavuttaa? Tavoitteet voivat liittyä esimerkiksi ihmishenkien pelastamiseen, onnettomuuksien vähentämiseen tai palveluiden laadun ja asiakaskokemuksen parantamiseen. Selkeät ja konkreettiset tavoitteet omaksutaan helpommin, jolloin niiden avulla voidaan päästä myös toivottuihin toimenpiteisiin ja tuloksiin. Pidempikestoiset ja kokonaisvaltaiset vaikuttavuustavoitteet kannattaa pilkkoa lyhyemmän aikavälin vaikutus-/tai muutostavoitteiksi, joiden toteumaa on helpompi seurata säännöllisesti ja konkreettisesti.
3. Tavoitteiden saavuttamiseen tarvittavien toimenpiteiden määrittely: Millaisin konkreettisin askelin voidaan edistää vaikutus- ja vaikuttavuustavoitteiden saavuttamista? Millaisia ketjuja toimenpiteiden ja eri tason tavoitteiden välillä voidaan tunnistaa?
4. Vaikuttavuusmittareiden valinta: Kun tavoitteet ja niitä edistävät toimenpiteet on määritelty, valitaan niiden toteuman seurantaan sopivat mittarit. Mittareiden tulee pohjautua organisaation strategiaan tavoitteisiin sekä olla konkreettisia, aikaan sidottuja ja käytännöllisiä.
5. Tietojen kerääminen ja analysointi: Esimerkiksi asiakaskyselyt, suorituskykymittaukset ja taloudelliset analyysit ovat kaikki tärkeitä tiedonlähteitä. Olemassa olevia tietoaineistoja kannattaa jalostaa vaikuttavuustyön tarpeisiin mahdollisuuksien mukaan. On tärkeää luoda järjestelmä, joka mahdollistaa tiedonkeruun systemaattisesti ja luotettavasti.
6. Toiminnan suuntaaminen ja kehittäminen: Analyysin perusteella voidaan tehdä päätöksiä toiminnan kehittämiseksi. Tämä voi tarkoittaa esimerkiksi resurssien uudelleen kohdentamista, kouluttamista tai toimintatapojen muuttamista.
7. Jatkuva seuranta ja raportointi: Tehokas vaikuttavuuden arviointi ei ole kertaluontoinen toimenpide vaan vaatii jatkuvaa seurantaan. Organisaation järjestelmien ja prosessien tulisi mahdollistaa vaikuttavuuden seuraaminen reaaliajassa. Säännöllinen raportointi sekä sisäisesti että ulkoisesti auttaa pitämään koko organisaation ja sidosryhmät tietoisina toiminnan tuloksista.
8. Kannusteiden luominen ja tarjoaminen: Vaikuttavuustyön tunnistaminen ja tunnustaminen julkisesti voi sitouttaa osallistumaan. Lisäksi onnistuneilla esimerkeillä voi tukea ja kannustaa muita vaikuttavuustyön toteutukseen.

8.8 Kehittämistä tulee jatkaa – momentum on nyt

Vaikuttavuuden arviointia ja sen edelleen kehittämisen tärkeyttä voidaan pelastusalalla perustella monin eri argumentein. Vaikuttavuutta todentamalla voidaan tehostaa toimintaa tunnistamalla tehokkaimpia toimenpiteitä ja näin kohdentaa resursseja tarkoituksenmukaisesti. Vaikuttavuuden arvioinnin avulla voidaan oppia onnistumisista ja epäonnistumisista sekä hyödyntää näitä oppeja työn suunnittelussa ja toteutuksessa. Arviointi tarjoaa tehokkaan työkalun jatkuvaan parantamiseen, mikä on tulevista haasteista selviytymisessä avainasemassa. Vaikuttavuuden arviointi voi myös auttaa varmistamaan, että palvelut toteutetaan vastuullisesti ja tulokset ovat yhteiskunnallisesti merkittäviä ja kestäviä. Lopulta arvioinnin avulla voidaan edistää sidosryhmien osallistumista ja sitoutumista alan toimintaan, mikä taas voi vahvistaa yhteistyötä ja yhteistä omistajuutta haasteisiin vastaamisessa.

Vaikuttavuuden arviointi voi tukea pelastusalaa myös viestinnän tehostamisessa. Vaikuttavuuden arvioinnin tuloksista kannattaakin viestiä niin alan sisällä kuin ulkopuolelle. Näin voidaan lisätä ymmärrystä alan merkityksestä ja tuloksista sekä saada tukea ja resursseja sen jatkamiseen ja laajentamiseen. Osallistavalla yhteissuunnittelulla ja -kehittämisellä puolestaan varmistetaan, että tuotetut ratkaisut vastaavat eri ryhmien tarpeita ja että he ovat halukkaita myös viestimään niistä eteenpäin.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen perusteella pelastusalalla voidaan katsoa olevan hyvät lähtökohdat vaikuttavuustyön kehittämiseen. Vaikuttavuustyö on alan tulevaisuuden kannalta kriittistä, joten kehittämistä tulee jatkaa – ja momentum siihen tuntuisi olevan nyt.

Esiselvityshankkeen päähavainnot pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista teemoittain jaoteltuina esitellään vielä kootusti kuviossa 9.

Kuvio 9. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen päähavainnot pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista.

9 Strateginen muotoilu vaikuttavuustyön tukena: havaintoja prosessista

Opinnäytetyön tavoitteena oli paitsi tukea muotoilulla esiselvityshankkeen tiedonkeruuta ja merkityksenantoa, myös tehdä johtopäätöksiä muotoilumenetelmien soveltumisesta pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämiseen. Lisäksi tavoitteena oli antaa suosituksia jatkokehittämistä varten. Ajatuksena oli, että esiselvityshankkeen kokemuksia osallistavasta kehittämisestä, kuten työpajoista ja verkkopaneelista, voitaisiin hyödyntää mahdollisesti tulevaisuudessa vaikuttavuustyön toimeenpanohankkeissa, joissa arvioinnin toimintamalleja, menetelmiä ja mittaristoja on tarkoitus kehittää yhdessä eri tahojen kanssa.

Opinnäytetyön tavoitteena oli löytää vastauksia seuraaviin kysymyksiin:

1. Miten sensemaking-muotoiluajattelu sopii hyödynnettäväksi pelastus- ja sen lähialojen asiantuntijoiden kohtaamisissa, joiden tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä vaikuttavuuden käsitteistä ja sen arvioinnin merkityksestä pelastusosalalla? (TK1)
2. Miten osallistavat työpajat ja muotoilumenetelmiä hyödyntävä fasilitoitu verkkokeskustelu soveltuvat tiedon keräämiseen pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista? (TK2)
3. Miten benchmarkingia voidaan hyödyntää pelastusalan vaikuttavuustyön nykytilan ja kehittämistarpeiden selvittämisessä sekä vaikuttavuustyöhön liittyvän yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa? (TK3)
4. Mitkä tekijät ovat onnistumisen kannalta olennaisia ja mitä tulee huomioida, kun pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämisessä hyödynnetään osallistavia muotoilumenetelmiä? (TK4)
5. Miten pelastusalan vaikuttavuustarkastelussa ja sen kehittämisessä voitaisiin jatkossa hyödyntää osallistavia muotoilumenetelmiä mahdollisimman tehokkaasti? (TK5)

Johtopäätöksenä voidaan todeta muotoiluajattelulla olevan monia mahdollisuuksia pelastusalan ja sen vaikuttavuustyön kehittämisessä. Tahtotila tulevaisuusorientoituneen kehittämisen lisäämiseksi on vahva. Tahto ei kuitenkaan yksin riitä, vaan työn mahdollistamiseksi tarvitaan myös resursseja sekä paitsi johdon, myös koko alan sitoutumista osallistavan vaikuttavuusperustaisen ja jatkuvaan arviointiin perustuvan kulttuurin edistämiseen. Myös vaikuttavuustyön vahvistamisessa jokaisen panos on tärkeä.

Seuraavissa alaluvuissa (9.1–9.4) vastataan opinnäytetyössä tarkasteltuihin kysymyksiin (TK 1–4) kysymys kerrallaan. Kysymykseen 5 vastataan luvussa 10.

9.1 Sensemaking osallistujien yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen ensimmäisenä tavoitteena oli selvittää pelastusalalla vuonna 2024 käytössä olleet vaikuttavuuteen ja sen arviointiin liitetyt määritelmät, kriteerit ja arvioinnin menetelmät. Samalla tavoitteena oli keskustelun avulla vahvistaa yhteistä ymmärrystä vaikuttavuudesta sekä sen arvioinnin merkityksestä pelastusalalla. Työssä hyödynnettiin sensemaking-ajatteluun perustuvaa muotoilua, ja keskustelua vaikuttavuustyön käsitteistä ja merkityksestä käytiin sekä henkilökohtaisissa keskusteluissa että osallistavissa työpajoissa ja verkkopaneelissa.

Keskusteluista tunnistettiin erilaisia tapoja määritellä sekä pelastusalan vaikuttavuutta että sen arviointiin soveltuvia kriteerejä. Myös siitä, miten vaikuttavuustyötä tulisi pelastusalalla tehdä, löytyi jokseenkin erilaisia näkemyksiä. Samaan aikaan näkemyksiä yhdistivät kuitenkin useat tekijät, joista olennaisimpina erottuivat ilmiölähtöisyys, tavoiteperusteisuus, lakisääteisten velvollisuuksien noudattamisen tarve, kohde- ja sidosryhmäkeskeisyys sekä tarve ennakoivaan, systemaattiseen, ketterään ja ajassa elävään tarkasteluun. Lopulta esiselvityshankkeessa pystyttiin näiden pohjalta kiteyttämään yhtenäinen määritelmä pelastusalan vaikuttavuudelle:

Pelastusalan vaikuttavuus on strategisia tavoitteita tukevaa ja veloitteiden vaatimaa tekemistä ja/tai pelastusalan työllä aikaan saatua yhteiskunnallista vaikuttavuutta.

On kuitenkin hyvä huomioda, että edellä kuvattu määritelmä muodostuu suhteellisen rajatun asiantuntijajoukon keskustelujen pohjalta. Lisäksi määrittelyyn osallistuivat esiselvityshankkeessa henkilöt, jotka ovat joko osallistuneet pelastusalan vaikuttavuustyöhön tai ainakin ovat siitä kiinnostuneita. Vaikka sensemakingiin perustuvaa yhteistä keskustelua voidaan esiselvityshankkeen kokemusten perusteella pitää potentiaalisena tapana selvittää ilmiöihin liittyviä näkemyksiä sekä vahvistaa niihin liittyvää jaettua ymmärrystä, jatkossa keskusteluun osallistuvaa joukkoa olisikin hyödyllistä laajentaa. Jaettu ymmärrys vaikuttavuustyöstä on edellytyksenä sen tehokkaalle toteutukselle, joka tulee jatkossa olemaan entistä vahvemmin osa jokaisen alan ammattilaisen työtä. Näin yhteiseen määrittelytyöhön ja keskusteluun vaikuttavuustarkastelun merkityksestä olisi tärkeä saada mukaan laajemmin osallistujia sekä pelastusalalta että sen yhteistyökumppaneista ja eri asiakasryhmistä.

9.2 Osallistavat työpajat ja verkkopaneeli tiedonkeruussa ja kehittämisessä

Muotoilun tutkimus ja käytäntö ovat osoittaneet, että osallistavan keskustelun ja työskenteilyn kautta jaettu ymmärrys vahvistuu ja uusia ideoita syntyy tehokkaasti (esim. Kuure 2020; Jovanovic 2019). Toimivaksi menetelmäksi muotoilussa on nähty erilaiset työpajat, joita hyödynnettiin myös *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa eri tavoin.

Essi Kuure on tarkastellut (2020) väitöstutkimuksessaan osallistavien palvelumuotoilutyöpajojen mahdollisuuksia toiminnan kehittämisessä erityisesti ihmisiin ja heidän kokemuksiinsa pureutuen. Hänen johtopäätöksensä on, että palvelumuotoilutyöpajat voidaan nähdä yhtenä keskeisenä tapana tehdä muotoilua ja muotoilun tutkimusta yhteisöjen kanssa. Kuure näkee, että osana palvelumuotoilutoimintaa työpajat paitsi tarjoavat useille toimijoille osallistumismahdollisuuden toiminnan kehittämiseen, ne samalla myös innostavat ja opettavat osallistujille muotoilun menetelmiä ja tekemisen tapoja. Vaikka Kuurekin painottaa, että työpajat eivät automaattisesti tee kehittämisestä parempaa tai laadukkaampaa, hän näkee työpajat ja niitä koskevan tutkimuksen toimivana tapana tutustuttaa laajoja ihmisjoukkoja muotoilun maailmaan. Käytännön kokeilujen ja tutkimuksen avulla luodut viitekehukset ja mallit voivat tarjota esimerkkejä muotoilun opettamiseen työpajojen avulla sekä työpajojen järjestämiseen erityisesti yhteisöjen kanssa toimiville kehittäjille. (Kuure 2020.)

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen huomiot mukailevat Kuuren (2020) havaintoja. Hankkeen työpajoissa ja verkkopohjaisessa paneelikeskustelussa hyödynnettiin jo tutuksi tulleen Microsoft Teams-sovelluksen lisäksi esimerkiksi ainakin osalle vielä vähemmän tuttuja välineitä, kuten sähköisiä megatrendikortteja (www.sitra.fi/megatrendikortit), sisäasiainhallinnon toivottua tulevaisuuskuvaavaa (sisäministeriö 2023c) sekä sähköistä Padlet-alustaa (padlet.com) yhteisen keskustelun mahdollistajana ja dokumentoijana. Näin pystyttiin yhteiskehittämisen lomassa tutustumaan myös uudenlaisten menetelmien käyttöön. Käyttöönottoon mahdollisesti liittyvän kynnyksen madaltamiseksi osallistujille tarjottiin mahdollisuus osallistua Teamsilla ennen varsinaista työpajaa orientaatiotapaamiseen, jossa tutustuttiin sekä tilaisuuden agendaan että käytettäviin sähköisiin työkaluihin. Orientaatiotapaamisiin osallistujien joukko jäi lopulta pieneksi: niihin osallistui yhteensä kaksi henkilöä (kahteen tapaamiseen osallistui yksi henkilö ja yhteen ei yhtään henkilöä).

Yhtä kaikki muotoilumenetelmiä hyödyntävissä työpajoissa ja verkkopaneelissa voidaan nähdä pelastusalalla potentiaalia erilaisten, monimutkaistenkin ongelmien ratkaisemisessa. Työpajoissa tehdään yhdessä näkyväksi sitä, millaiseksi kehitettävä ilmiö voisi tulevaisuudessa muodostua. Yhteinen tekeminen perustuu työpajojen ja paneelien perusteelliseen suunnitteluun hankkeessa sekä sittemmin niiden toteuttamiseen yhdessä osallistujien kanssa, mistä syntyy lopulta yhteinen muotoiluprosessi yhteisen asian edistämiseksi.

Työpajoihin ja keskusteluun osallistuvat ihmiset tuovat mukanaan osaamisensa, aikansa ja kokemuksensa. Lopulta eri osallistujien osaaminen, aika, kokemus ja ymmärrys ymmärtäen, nähden ja hyödyntäen voidaan pelastusalallakin luoda yhteisöllistä, eettistä ja mielekästä kehittämistä, jonka lopputulokset ovat tarkoituksenmukaisia. (Vrt. Kuure 2020.)

9.3 Benchmarking ja yhteistyö kehittämistyön tukena

Pelastusalan vaikuttavuustyön lyhyehkön historian vuoksi *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa nähtiin tarkoituksenmukaiseksi hyödyntää toisilta oppimista vaikuttavuustyön kehittämisessä. Benchmarking on nähty pelastusalalla muutenkin tehokkaaksi tavaksi kehittää omaa toimintaa parhailta oppimalla, omasta toiminnasta kipukohtia löytämällä sekä omaa toimintaa kriittisestikin tarkastelemalla.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa etenkin muiden turvallisuusviranomaisten sekä opetustoimessa ja sosiaali- ja terveystaloudissa vaikuttavuuden parissa toimineiden ja toimivien kanssa käydyt keskustelut toivat uusia näkökulmia ajatteluun. Projektipäällikön työssä keskustelut pelastusalan toimijoiden sekä useiden eri alojen vaikuttavuus-asiiantuntijoiden ja tutkijoiden kanssa auttoivat hahmottamaan laajaa kokonaisuutta kattavasti eri näkökulmista. Esiyymmärrystä kerryttäneen muotoiluprosessin ensimmäisen vaiheen kirjallisuuteen ja verkkoaineistoon tutustuminen lisäsivät ymmärrystä laajasta vaikuttavuuteen linkittyvästä ilmiökentästä pelastusalalla. Muotoilun tutkimukseen ja käytäntöön tutustuminen sekä keskustelut muotoilun parissa toimivien kanssa auttoivat puolestaan hahmottamaan pelastusalaa, sen vaikuttavuutta ja kehittämistyötä suhteessa muotoilun teoriaan ja käytäntöön esimerkiksi tulevaisuusmuotoilun, muutosmuotoilun ja sensemaking-ajattelun näkökulmista.

Esiselvityshankkeen perusteella pelastusalan kehittämisessä on tarkoituksenmukaista hyödyntää benchmarkingia jatkossakin. Benchmarkingin lisäksi tärkeää on yhteistyö ja ovien avaaminen osallistavaan yhteiskehittämiseen jatkossa entistäkin laajemmin myös uusille kumppaneille. Muuttuvassa ja yhä haasteellisemmaksi käyvässä toimintaympäristössä yhteistyö on jatkuvasti tärkeämpää – ja niukkenevien resurssien keskellä myös pelastusalalle lähes kohtalonkysymys.

9.4 Onnistumisessa olennaista: huomioitavia tekijöitä ja reunaehjoja

Muotoilumenetelmiä hyödynnettäessä onnistuminen edellyttää, että osallistajat voivat kokea aitoa omistajuutta tekemistä kohtaan. Osallistujien on tultava aidosti kuulluiksi ja päästävää vaikuttamaan asioihin. Tällöin muotoilijan tärkeiksi taidoiksi nousevat muun muassa tilannetaju, empatia, kulttuurinen ja monimuotoisuuden ymmärrys sekä etnografisten ja

aktivoivien menetelmien hallinta. Tarvitaan turvallista, luottamukseen perustuvaa ilmapiiriä, arvostavia kohtaamisia, epävarmuuden sietämistä ja jatkuvaa valmiutta uuden oppimiseen. Lisäksi tilanteissa saatetaan tarvita valmiutta mukauttaa toimintaa ja muuttaa suunnitelmia nopeastikin – ja varautua myös yllätyksiin. (Vrt. esim. Kuure 2020.)

Yleisesti muotoilutoiminnan tavoitteena on saada aikaan muutoksia sekä kehittää ja sujuvoittaa arkea. Muotoilussa korostuukin useiden erilaisten näkökulmien huomioiminen, koska kehitettävät asiat ovat usein luonteeltaan monimutkaisia ekosysteemejä, joiden osat vaikuttavat toisiinsa. Kuten esimerkiksi Kuurekin (2020) toteaa, työskentelyn myötä sovitaan yhteen tavoitteita ja näkökulmia sekä käsitellään toisinaan vaikeita aiheita. Näin ollen muotoilussa painopiste ei olekaan yleensä yksimielisyyden löytymisessä vaan pikemminkin mielipiteiden, kokemusten ja näkemysten rinnakkaiselossa. Kuuren (emt.) mukaan nämä ymmärtämällä muotoilija voi reflektoida, analysoida ja muuttaa muotoilukäytäntöjään tarpeen mukaan yhdessä yhteisön kanssa – luoden ja vahvistaen samalla yhä eettisempää muotoilukulttuuria.

Olennaista onnistumiselle on myös, että toimijat ovat sitoutuneita yhteiseen kehittämiseen sekä mahdollisten erillisten hankkeiden aikana että niiden jälkeen. Osallistavat muotoilumenetelmät onkin nähty arvokkaiksi itsessään nimenomaan osallistujien sitoutumisen edistämässä niin itse prosessiin kuin sen lopputuotosten käyttöönottoon ja niistä viestimiseen (esim. Asunta & Mikkola 2019; Harinen 2019; 2025; Hario 2023). Työpajoja ja muita kohtaamisia suunniteltaessa on näin ollen myös tärkeä tunnistaa ne ryhmät, joiden olisi tärkeä osallistua juuri kyseiseen yhteissuunnitteluun ja -kehittämiseen. Näin voidaan varmistaa, että suunniteltava tuote tai kehitettävä ilmiö saavuttaa ilmiön kannalta olennaisten ryhmien tarpeita vastaavan lopputuloksen ja osallistujille muodostuu siitä yhteinen ymmärrys ja halu viedä tuotosta myös eteenpäin (ks. myös Koskelo 2019).

Kuure (2020) näkee palvelumuotoilutyöpajat tilanteiksi, joissa kehittämistä voidaan tehdä yhteistyössä ja yhteisöllisesti. Näin muotoilijasta tulee hänen mukaansa osa yhteisöä, joka syntyy ja muokkaantuu työpajassa jaetun muotoilutoiminnan kautta. Kuure toteaa, että palvelumuotoilu asemoituu luonnostaan paikallisiin ja sosiaalisiin tilanteisiin, joten muotoilijalta vaaditaan kykyä navigoida monimutkaisten tilanteiden läpi yhdessä erilaisten yhteisöjen kanssa. Lisäksi Kuure näkee, että muotoilijalta vaaditaan tilanteissa moniarvoisuuden ja monimuotoisuuden huomioimista, arvostavia kohtaamisia, muutoskyvykkyyttä ja joustavuutta. Myös *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa huomattiin, että työpajat ja verkkokeskustelu edellyttivät fasilitaattorilta paitsi huolellista sisältöjen ja tehtävien valmistelua ja toimivaa ja ymmärrettävää viestintää, myös tilanteessa vaikuttaviin sosiaalisiin

prosesseihin valmistautumista, osallistujien arvostavaa kohtaamista sekä kykyä mukautua ja muuttaa suunnitelmia tarvittaessa.

Muotoilumenetelmiä hyödynnettäessä ihmisyyden ymmärtäminen voidaankin nähdä edellytyksinä onnistumiselle. Osallistujat tuovat mukaan kohtaamisiin paitsi asiantuntemuksensa, myös muut taustansa ja toiveensa, joten on tärkeä varmistaa, että jokainen voi kokea olonsa vuorovaikutuksessa turvalliseksi. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa viitteitä turvattomuuden tunteista ei noussut esiin, mutta psykososiaalista turvallisuutta ei tule jatkossakaan nähdä itsestäänselvytenä. Julkilausuttujen turvallisemman tilan periaatteiden⁶ soveltaminen voi edistää prosessien onnistumista, mutta unohtaa ei tule myöskään fasilitaattorin merkitystä turvallisen ilmapiirin luomisessa ja ylläpitämisessä.

Prosessi voi onnistua vain, kun muotoiluprosessiin osallistujat ovat aidosti yhteisen työn tavoitteiden takana. Tämä edellyttää, että yhteisen työn ja vuorovaikutuksen tavoitteet viestitään selkeästi ja ymmärrettävästi osallistujille ennakkoon. Myös yhteiskehittämisestä alalle koituvat hyödyt sekä sen merkitys esimerkiksi ammattilaisten työn ja arjen helpottamisessa tulee pystyä osoittamaan innostuksen ylläpitämiseksi. Kohtaamisissa muotoilijan tehtävänä on auttaa yhteistä kehittämistä ja kehittymistä, mutta työn onnistumiseen tarvitaan jokaisen osallistujan panosta.

Lopulta muotoilumenetelmien tehokas hyödyntäminen pelastusalalla edellyttää, että alan organisaatiot ja etenkin niiden johto näkevät menetelmien merkityksen strategisten tavoitteiden saavuttamisen tukena. Työskentelyn tuloksellisuus ja vaikuttavuus tuleekin pystyä todentamaan, parhaassa tapauksessa myös euromääräisesti. Näin työlle voidaan olettaa osoitettavan myös sen tarvitsemat resurssit niin eri ryhmien osallistumismahdollisuuksien kuin talouden näkökulmasta.

⁶ Pelastusalallakin useisiin organisaatioihin on luotu turvallisemman tilan periaatteet, joita noudatetaan sekä organisaatioiden sisäisissä että muille toimijoille avoimissa tilaisuuksissa. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa maininta turvallisemman tilan periaatteiden noudattamisesta nostettiin esiin sekä työpajojen ja paneelin kutsukirjeissä että tilaisuuksien aloituspuheenvuoroissa.

10 Ajatuksia tulevaan: miten hyödyntää muotoilua pelastusalan jatkokehittämisessä tehokkaasti?

Jatkossa pelastusalan vaikuttavuustyössä yhteiset mittarit ja tulosten avoin vertailu mahdollistavat vaikuttavien toimintamallien tunnistamisen ja vahvistamisen entistä tehokkaammin. Lisäksi pelastusalalla jatkuvasti vahvistuva asiakaskeskeisyysajattelu tukee vaikuttavuusajattelua ja sen arviointityötä. (Vrt. esim. Kopra 2022; Puolitaival, Kippo & Koivisto 2021, 26–27.) Osallistamalla keskusteluun yhä useampia ryhmiä voidaan edesauttaa sitoutumista systemaattiseen vaikuttavuuden johtamiseen ja hankkeen aikana jaettujen toimintamallien sekä myöhemmin mahdollisesti kehitettävien työkalujen hyödyntämiseen. Vaikuttavuuden lisäämisessä on tärkeää, että kaikissa vaiheissa turvataan laaja osallisuus pelastusalan yhteisten arvojenkin (esim. Suomen Palopäälystöliitto 2018) mukaisesti: inhimillisesti, ammatillisesti, luotettavasti – yhteistyössä.

Esiselvityshankkeen havaintojen perusteella tulevaisuudessa potentiaalisia tapoja edistää tietoperustaista vaikuttavuustyötä pelastusalalla voisivat olla esimerkiksi ”vaikutusketjuajattelun mukainen systeeminen analyysi, tulevaisuustyöskentely, yhteissuunnittelu ja -kehittäminen, tutkimusten vahvempi hyödyntäminen sekä eri toimijoiden benchmarkkaus niin alan sisällä kuin ulkopuolella” (Harinen 2025). Edellä mainitut lähestymistavat ovat kaikki tuttuja myös strategisen muotoilun parissa toimiville.

Näin ollen *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen yksi pääjohtopäätöksistä on, että eri ryhmien osallistaminen ja yhteinen tekeminen ovat edellytyksinä pelastusalan vaikuttavuustyön jatkokehittämisen onnistumiselle. Alalla vaikuttaisi olevan laajasti tarvetta osallistavalle työskentelytavalle, jossa kaikki keskeiset sidosryhmät (alueelliset toimijat, asiakkaat, sidosryhmät) osallistuvat vaikuttavuustyön suunnitteluun ja kehittämiseen. Osallistavat toimeenpanohankkeet voisivat jatkossa tukea pelastusalaa paitsi ymmärryksen edelleen vahvistamisessa, myös konkreettisten vaikuttavuustyön tueksi tuotettavien toimintamallien, työkalujen ja mittarien tuottamisessa.

Pelastusalalla muotoilun menetelmiä saatetaan tarvita myös kulttuurinmuutoksen tukemisessa. Osallistava, tulevaisuuteen katsova ja ketterään kehittämiseen perustuva kulttuuri voi tuntua osalle vielä vieraalta, mutta kokemus mahdollisuudesta vaikuttaa sen vahvistamiseen turvallisessa ilmapiirissä voi edesauttaa siihen sitoutumista. Lisäksi muotoiluprojekteissa on tarkoituksenmukaista jatkossakin pyrkiä strategisen muotoiluajattelun mukaisesti myös haastamaan aiemmin itsestäänselvyyksinä pidettyjä asioita: kyseenalaistamaan, keskustelemaan ja kuuntelemaan, näkemään mahdollisuuksia optimisesti sekä avartamaan näköaloja ennakkoluulottomasti (vrt. Kälviäinen 2024).

Esiselvityshankkeessa huomattiin, että erillisissä hankkeissa tapahtuva yhteiskehittäminen tulisi sijoittaa aina vahvasti organisaatioiden ja toimialan muuhunkin kehittämiseen. Havainto on yhdensuuntainen muun muassa maaseuturahoitushankkeiden vaikuttavuustyöstä YAMK-opinnäytetyön tehneen Terhi Sandbergin (2023) huomioiden kanssa: hankkeiden vaikuttavuuden arviointia ei voi kehittää ilman organisaation oman tietojohdantaprosessin kehittämistä. Sandberg nostaa esiin myös, ettei vaikuttavuuden mittaamiseen liittyvien toimien tarvitse olla suuria, mutta niiden pitää olla pitkäkestoisia ja toistuvia, jotta ne muodostavat pitkällä aikavälillä mitattavan tuloksen. *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa päädyttiin samaan johtopäätökseen: kehittämisessä voi lähteä liikkeelle pieninkin askelin – muistaen kuitenkin onnistuneen arviointityön lopulta vaatiman pitkäjänteisyyden ja systemaattisuuden.

Esiselvityshankkeen havaintojen perusteella jatkossa pelastusalan muotoilua hyödyntävissä kehittämisprojekteissa voisi olla tarkoituksenmukaista pitää ennen varsinaisia työpajakohtaamisia muutamia orientoivia ideointitapaamisia joko virtuaalisesti tai kasvokkain tai ainakin toimittaa osallistujille laajemmin ilmiöön liittyvää ennakkomateriaalia ja -tehtäviä. Lisäksi ennakkomateriaaleihin ja -tehtäviin tutustumisen merkitystä toiminnan onnistumiselle kannattanee jatkossa painottaa entistäkin vahvemmin. Näin itse kohtaamisissa oltaisiin valmiimpia kiteyttämään ja tuottamaan konkreettisia, aidosti arjessa hyödynnettäviä ratkaisuja alalla testattaviksi, edelleen kehitettäviksi ja hyödynnettäviksi. Jos divergentti ideointivaihe tehtäisiin laajemmin jo ennen varsinaisia työpajoja, itse työpajoissa voisi olla mahdollista saavuttaa konkreettisia tuotoksia ja näin myös vaikutuksia nopeammin. Konvergenssivaiheelle on myös hyvä antaa reilusti aikaa, jolloin työpajat ja muut osallistavan kehittämisen muodot eivät jää vain ”mukaviksi aivoriihiksi” tai erilaisten haasteiden ja ongelmien listaukseksi. Konkreettiset tuotokset ja ratkaisut saadaan tehokkaammin hyödyksi, kun kaikista ideointivaiheessa tuotetuista ideoista saadaan valittua parhaimmat ja lanseerattua ne käyttöön. Tämä vaatii aikaa kiteyttämiseksi sekä usein myös valintojen perustelulle, sillä osa osallistujien ideoista jää väistämättä valitsematta jatkoon.

Pelastusalan jatkokehittämisessä kannattaa *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeessa hyödynnettyjen työpajojen ja verkkopaneelin lisäksi pohtia hyödynnettäviksi myös muita, spesifimpiä ja erityisesti visuaalisuutta hyödyntäviä osallistavia menetelmiä. Hankkeessa huomattiin myös, että työpajojen tavoitteet ja käsiteltävien asioiden taso on tärkeä sanoittaa mahdollisimman tarkasti ja ymmärrettävästi jo työpajojen kutsukirjeissä ja muissa orientaatiomateriaaleissa. Tavoitteet olisi tärkeä pystyä kuvaamaan niin konkreettisesti kuin mahdollista.

Pelastusalallakin aika- ja taloudelliset resurssit kehittämiseen ovat rajalliset, joten jatkossa voisi olla myös hyödyllistä soveltaa vahvemmin erilaisia etä- ja läsnätyöskentelyn sekä asynkronisen ja synkronisen yhteiskehittämisen yhdistelmiä. On myös hyvä huomioida, että jos halutaan hyödyntää vahvemmin erillistä paneutumista, ennakkovalmistautumista tai muutoin kohtaamisten ulkopuolista työskentelyä edellyttäviä menetelmiä, tulee sitoutumisen ja resurssit työskentelyyn varmistaa etukäteen. Lisäksi kaikki kohtaamiset ja menetelmät olisi tärkeä nivoa osaksi hankekokonaisuutta tai hankkeen aikaista oppimismatkaa sekä tehdä tämä näkyväksi osallistujille. Näin varmistetaan, etteivät ne jää toisistaan irralliseksi ja osallistajat näkevät kunkin osan merkityksen osana kokonaisuutta.

Esiselvityshankkeen kokemusten perusteella sensemaking-metodi edellyttää myös fasilitaattorilta paitsi menetelmään ja sen toimintatapoihin perehtymistä, myös osallistujien joukossa tai toimialalla jo tarkasteltavasta ilmiöstä vallitseviin näkemyksiin ennakkoon tutustumista. Jatkossa vaikuttavuustyön kehittämiseen liittyviin kohtaamisiin voitaisiinkin tuottaa jo valmiiksi esiyymmärryksen pohjalta luotuja esimerkinomaisia määritelmiä, huomioita ja havaintoja esimerkiksi käytössä olevista käsitteistä, niiden tulkinnoista ja olemassa olevista mittareista. Näin keskustelussa päästäisiin nopeasti syvällisemmälle tasolle ja kehittämään jo konkreettisia ratkaisuja myös havaittuihin haasteisiin ja kipukohtiin.

Ideaalitulanteessa yhteiskehittämiseen voitaisiin tulevaisuudessa kutsua laajemmin myös eri asiakasryhmien edustajia. Tällöin voitaisiin tarkastella, voidaanko muotoilun avulla vastata paremmin asiakkaiden tarpeisiin. Samalla voitaisiin kartoittaa asiakkaiden kokemuksia yhteistyöstä kehittämisessä sekä pohtia muun muassa, lisääntyykö esimerkiksi asiakkaiden pelastustointa kohtaan kokema luottamus yhteisen työskentelyn kautta. Lisäksi olisi tarpeen miettiä, miten mahdollisten tulevien, kansalaisia yhä laajemmin osallistavien projektien ja prosessien tuoma lisäarvo voidaan tehdä näkyväksi – siis millaisia kriteerejä ja mittaristoja tulosten todentamiseksi tarvitaan?

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen verkkopaneelissa huomattiin, että kolmen kierroksen paneeli hiljeni kierros kierrokselta. Siinä missä ensimmäiselle kierrokselle osallistui kahdeksan nimimerkkiä, oli toisella kierroksella mukana kuusi nimimerkkiä. Lopulta kolmas kierros innosti keskusteluun enää yhden nimimerkin. Oletettavasti keskustelun pysyminen aktiivisena olisi vaatinut fasilitaattorilta tiiviimpää viestintää ja muistuttelua asiasta koko pelastusalalle sekä säännöllistä keskusteluun kannustavien ja virittelevien kysymysten kirjaamista alustalle. Esiselvityshankkeen rajallisten aika- ja henkilöstöresurssien vuoksi tätä ei kyetty toteuttamaan ihanteellisimmalla tavalla, mutta tulevaisuudessa mahdollisissa vastaavissa toimenpiteissä siihen kannattanee kiinnittää huomiota.

Saman havainnon fasilitaattorin roolista keskustelun onnistumisessa on tehnyt myös muun muassa Toni Stubin (2021), joka vertaa Delfoi-paneelin managerin roolia elokuvakäsikirjoittajan tehtävään. Stubin näkee, että fasilitaattorilla on merkittävä vastuu ja valta niin keskustelun käynnistämisessä, ylläpitämisessä kuin tulosten yhteen kokoamisessa. Yleensä onnistunut lopputulos vaatii aktiivista läsnäoloa alustalla, keskustelun monitorointia sekä tarpeen mukaan osallistujien aktivointia. Stubinin mukaan esimerkiksi erilaiset yllättävät, kiistanalaiset ja vaihtoehtoisia näkökulmia tarjoavat avaukset voivat aktivoida osallistujia keskusteluun. Vastaavaa ajatusta voisikin pohtia hyödynnettäväksi myös tulevissa pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämishankkeissa. (Ks. myös Bäck 2021; Eskelinen 2021.)

Vaikuttavuustyössä orientaatio on tulevaisuudessa, koska toiminnan tavoitteena on saada aikaan tavoitteiden mukaisia muutoksia, joita voidaan todentaa ja tehdä näkyväksi erilaisten indikaattorien avulla. Myös vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin tulee suuntautua tulevaisuuteen ja tarpeen mukaan muuttua toimintaympäristön mukana. Esiselvityshankkeen tulokset tukevat ajatusta, että pelastusalallakin vaikuttavuustyötä kannattaa tehostaa paitsi nyt, myös tarkastella ja päivittää jatkossa niin vaikuttavuustavoitteita, mittareita ja toimintamalleja systemaattisesti. Tässä pelastusalakin voi varmasti hyödyntää tulevaisuusmuotoilun ajatuksia ja menetelmiä, kuten skenaariotyöskentelyä, monin tavoin.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa nykytila-analyysia laadittaessa ja kehittämiskohteita tunnistettaessa hyödynnettiin valtionhallinnon skenaariotyöskentelystä aiemmin tuotettuja raportteja (esim. sisäministeriö 2023c) ja työpajoissa seurattiin ajattelua erilaisista vaihtoehtoisista tulevaisuuksista ja niihin mahdollisesti johtavista poluista. Näin uusien skenaarioiden laatimista ei nähty hankkeessa tarpeelliseksi, minkä lisäksi rajalliset aika- ja henkilöstöresurssit rajoittivat toteutusmahdollisuuksia. Jatkossa tulevaisuusmuotoilun menetelmiä kannattanee kuitenkin pelastusalallakin hyödyntää kokonaisvaltaisemmin esimerkiksi erilaisten tulevaisuuspolku-harjoitusten, tulevaisuustyöpajojen ja skenaariotyöskentelyn kautta. Kuten ilmiölähtöisessä ajattelussakin painotetaan, skenaariotyöskentelyn pitäisi olla muutamien poikkileikkauskuvien sijaan jatkuvaa toimintaa, osa organisaatioiden kulttuuria, ja tätä ajatusta voisi jatkossa soveltaa laajemmin myös pelastusalan organisaatioihin (Puustinen 2024a; 2024b). Myös sisäasiainhallinnossa ennakointi ja sitä tukeva skenaariotyöskentely on nähty olennaisiksi osiksi kaikkea strategiatyötä (sisäministeriö 2023c).

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa laadittiin vielä konkreettinen suunnitelma yhteisten vaikuttavuustavoitteiden määrittelemiseksi, konkreettisten toimenpiteiden linjaamiseksi sekä yhteisen vaikuttavuusmittariston kehittämiseksi ja käyttöön ottamiseksi. Suunnitelman toimeenpanon toteutusmahdollisuuksia esimerkiksi erillisellä jatkohankkeella on tarkoitus vielä kartoittaa tarkemmin alan toimijoiden parissa.

Esiselvityshankkeen perusteella mahdollisen jatkohankkeen tulisi löytää vastauksia muun muassa seuraaviin kysymyksiin:

1. Millainen on yhdenmukainen, toimiva ja yhteisesti hyväksytty määritelmä pelastustoimen ja/tai pelastusalan vaikuttavuudelle ja sen mittaamiselle?
2. Millaisia ovat 3–5 tärkeintä, yhteisesti sovittua ja hyvinvointialueiden, turvallisuusviranomaisten ja pelastusalan toimintaa tukevaa vaikuttavuustavoitetta tai -kriteeriä a) pelastustoimelle ja/tai pelastusalalle kokonaisuutena, b) pelastustoimen eri palveluluokille ja c) pelastustoimen palveluja poikkileikkaaville toiminnolle (kuten viestintä, HR, johtaminen)?
3. Millaisilla toimintamalleilla ja mittareilla voidaan tukea luotettavaa ja laadukasta vaikuttavuuden mittaamista valtakunnallisesti ja alueilla? Mitä olemassa olevia tietoa vaikuttavuustyössä voidaan hyödyntää pelastusalan sisältä ja ulkopuolelta?
4. Millaista tietoperustaa ja tiedonhallintajärjestelmää pelastusalan tehokas vaikuttavuustyö edellyttää?
5. Millaiset yhteistyötahot ja ilmiöt ovat avainasemassa pelastusalan vaikuttavuustyössä, ja miten yhteistyötä avaintahojen kanssa voidaan edistää tehokkaasti?

Jatkohankkeen suunnittelussa ja toteutuksessa tulee lisäksi huomioida ne keskeiset tekijät, jotka asettavat reunaehdoja tai vaatimuksia sekä jatkohankkeen toteutukselle että tulevalle vaikuttavuustyölle. Huomioitaviksi tulevat esimerkiksi lainsäädännön ja pelastustoimen ohjauksen asettamat velvoitteet ja vastuut, resurssit sekä pelastusalan yhtymäpinnat muihin yhteiskunnan toimijoihin. Jatkohanke on tärkeä rakentaa realistiselle pohjalle, jotta se voi tukea pelastusalaa ja edistää yhteiskunnan kokonaisturvallisuutta konkreettisesti ja tehokkaasti, vahvistaen samalla pelastusalan matkaa kohti yhä systemaattisempaan vaikuttavuusarviointiin ja tietojohdamiseen perustuvaa alaa poikkileikkaavaa toimintakulttuuria. Esiselvityshankkeen tuottama tarkempi ehdotus jatkohankkeen toteutukseksi on liitteessä 4.

Lopulta *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen kokemusten perusteella tulevissa työkalujen ja toimintamallien kehittämisprojekteissa voitaisiin edetä muotoiluajattelua seuraten esimerkiksi seuraavasti:

1. Esiselvitys (haastattelut, keskustelut, havainnointi, dokumentit, benchmarking)
2. Kehitettävien konseptien täsmentäminen: mihin olemassa olevaan akuuttiin tarpeeseen hanke ja siinä tuotettavat työkalut vastaavat?
3. Ideointi ja prototyyppien kehittäminen: yhteiskehittäminen, työpajat, Delfoi-keskustelut ja visualisoinnit
4. Prototyyppien testaaminen, palautteen kerääminen
5. Konseptien edelleen kehittäminen saadun palautteen perusteella
6. Konseptien pilotointi ja viimeistely
7. Konseptien lanseeraus ja niiden käyttöönottoa tukevat koulutukset pelastusalalle.

Menetelmiä tulee kuitenkin soveltaa tilanteiden ja tavoitteiden mukaan joustavasti. Pelastusalallakin erilaiset kulttuuriset seikat saattavat vaikuttaa muotoiluprojektien toteutukseen, joten on tärkeä huomioida, että tilanteessa vaikuttavat aina sekä ilmiöön liittyvät substanssiasiat, myös lukuisat sosiaaliset ja yhteisölliset kysymykset.

Pelastusalalla halu kehittää vaikuttavuutta ja sen arviointia on yhä kaikki jaettu ja vahva. Tarve kulttuurinmurrokselle on tunnistettu, ja matka kohti osallistavampaa ja systemaattiseen arviointiin ja kehittämiseen sekä tiedolla johtamiseen perustuvaa pelastusalaa on hyvässä vauhdissa. Muotoilun menetelmät voivat tukea pelastusalaa vaikuttavuustyön kehittämisessä, kun niitä hyödynnetään suunnitelmallisesti, tavoitteellisesti ja tarkoituksenmukaisesti kulloiseenkin tilanteeseen soveltaen. Tämä edellyttää ennakkoluulottomuutta, rohkeutta, muutoskyvykkyyttä ja ketterää kokeilemistä – sekä projektien vetäjiltä entistä vahvempaa muotoiluunkin liittyvää osaamista.

11 Opinnäytetyön arviointi ja pohdinta

Opinnäytetyöprosessi eteni yhtäaikaan *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen kanssa. Esiselvityshankkeen aineistoja ja menetelmiä suhteessa reliabiliteettiin ja validiteettiin sekä hankkeen merkitystä pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämisessä on arvioitu erikseen kattavasti hankkeen loppuraportin viimeisessä luvussa ”Selvitys *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tiedonhankintaprosessista ja laatuseloste” (Harinen 2025). Kyseinen luku on tämän opinnäytetyöraportin liitteessä 5, joten tässä luvussa keskittään opinnäytetyön arviointiin sekä pohditaan sen merkitystä niin pelastusosalalla kuin muotoilun teoriassa ja käytännössä.

Opinnäytetyön tutkimuksellinen kehittämishanke linkittyy vahvasti uudenlaisen, entistäkin osallistavamman pelastusalan toimintakulttuurin luomiseen. Sen voidaan katsoa tuottaneen arvoa lisäämällä pelastusalan keskustelua vaikuttavuudesta ja avaamalla näköaloja tulevaisuuden parempaan haltuunottoon. Strategiseen muotoiluun liittyvät olennaisesti myös hankkeeseen olennaisesti kytkeytyneet luottamuksen rakentaminen ja ylläpitäminen sekä yhteisen keskustelun ja tekemisen edelleen kehittäminen. Lisäksi tutkimuksellinen kehittämishanke on ainakin pyrkinyt haastamaan pelastusosalalla mahdollisesti itsestäänselvyyksinä pidettyjä asioita.

Hankkeen myötä alalle ja sen yhteistyökumppaneille on tarjottu yhteinen keskustelufoorumi, yhteisen suunnittelun, tekemisen ja kehittämisen areena sekä uusia näköaloja ja välineitä toiminnan vaikuttavuuden lisäämiseen, todentamiseen ja näkyväksi tekemiseen. Lisäksi osallistujille on tarjottu mahdollisuus osallistua yhteistyöhön, jonka tavoitteena on ollut kannustaa alan toimijoita pitkäjänteiseen arviointiin perustuvaan kehittämiseen.

Esiselvityshankkeessa päädyttiin muotoilumenetelmien hyödyntämiseen, koska niillä on todettu olevan mahdollisuuksia esimerkiksi palvelujen tai toimintojen kehittämisessä ja jakamisessa, kulttuurinmuutoksen edistämiseksi, uusien toimintatapojen omaksumisessa ja yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa. Tämänkin kehittämistyön pohjalta muotoilumenetelmiä voidaan hyödyntää pelastusosalalla jatkossa kenties entistä vahvemmin esimerkiksi toimintamallien ja mittaristojen ideoinnissa ja konseptoinnissa sekä eri tahojen kuulemisessa, erilaisten näkökulmien huomioinnissa osana kehittämistä sekä tulevaisuuden ennakkoinnissa ja haltuunotossa. Lopulta myös tulevassa kehittämistyössä on jatkuvasti läsnä myös ajatus pitkäjänteisestä kulttuurinmuutoksesta kohti osallistavampaa, ketterämpää, dynaamisempaa sekä vaikuttavuusperustaista ja arviointiin perustuvaa toimintakulttuuria. (Vrt. esim. Kälviäinen 2024.)

Esiselvityshankkeessa nähtiin tärkeäksi, että mukaan yhteiseen keskusteluun vaikuttavuudesta ja sen arvioinnin kehittämistä saataisiin sekä pelastusalan toimijoita että tärkeitä yhteistyökumppaneita. Osallistamalla mukaan eri avainryhmiä voitiinkin lopulta edesauttaa sitoutumista systemaattiseen vaikuttavuuden johtamiseen sekä hankkeen aikana jaettujen toimintamallien ja myöhemmin mahdollisesti kehitettävien työkalujen hyödyntämiseen. Hankkeen keskusteluihin kutsuttiin laajasti niin pelastusalan kuin sen sidosryhmien edustajia, ja hankkeen voidaankin nähdä onnistuneen eri ryhmien koolle saamisessa hyvin: esimerkiksi hankkeen loppuseminaariin osallistui lopulta yli 50 henkilöä pelastusosalta ja sen yhteistyöverkostoista. Osallistujilta hankkeen tilaisuuksista ja muusta toiminnasta saadut kirjalliset ja suulliset palautteet ovat niin ikään pääsääntöisesti olleet rohkaisevia.

Menetelmien valinnassa noudatettiin opinnäytetyössä ”vähemmän on enemmän” -periaatetta: hankkeessa ajateltiin, että pari toimivaksi todettua perusmenetelmää riittää osallistamiseen eikä menetelmiä kannata ottaa käyttöön niiden itsensä vuoksi. Jälkeen päin voi kuitenkin pohtia, olisiko esimerkiksi muotoiluun olennaisesti kuuluvaa visuaalisuutta pitänyt hyödyntää hankkeen kohtaamisissa vahvemmin. Erilaiset inspiroivat ja ajatteluun virittävät visuaaliset harjoitukset olisivat saattaneet helpottaa ilmiökokonaisuuden hahmottamista ja teemoihin tarttumista konkreettisesti. Jatkossa myös esimerkiksi erilaiset korttimenetelmät (kuten Card sorting, ks. esim. Interaction Design Foundation 2025) voisivat tarjota mielenkiintoisia mahdollisuuksia pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämiseen.

Onkin myönnettävä, että *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen osallistava tiedonkeruu ja kehittäminen jäivät menetelmällisesti melko ohuiksi. Usein työpajoissa ja verkkokeskustelussakin päästiin melko pitkälle keskusteluissa erilaisten haasteiden tunnistamisesta, mutta konkreettisten ratkaisujen kiteyttäminen jäi ajanpuutteenkin vuoksi puolitiehen. Myös tulevaisuusmuotoilun menetelmät jäivät esiselvityshankkeessa melko pintapuolisiksi. Keskusteluissa syvennettiin tulevaisuusajattelun mukaisesti ymmärrystä käsillä olevista haasteista, minkä jälkeen ideoitiin toivottavia ratkaisuja tunnistettuihin haasteisiin. Jos prosessia olisi kuitenkin jatkettu vielä esimerkiksi von Flittnerin (ks. esim. Ornamo 2021) hyödyntämää tulevaisuuspolkuajattelua seuraten, olisi seuraavaksi voitu mahdollisesti määrittellä ne konkreettiset askelet, joita tulisi ottaa toivottuun tulevaisuuteen pääsemiseksi (esim. sisäministeriö 2023c) sekä tunnistaa niitä kriittisiä tekijöitä ja toimenpiteitä, joita matkalla toivottuun tulevaisuuteen tarvitaan. (Ks. myös Hario 2023.)

Muotoilussa on kyse aina paitsi toiminnasta jonkin yhteisen tavoitteen eteen, myös äänen ja vaikutusmahdollisuuksien antamisesta osallistujille. Kyse on siis hyvin vahvasti eettisestä toiminnasta, mikä korostuu entisestään nykyisissä, monin tavoin haastavissa ja monimuotoisissa toimintaympäristöissä. Huomioitaviksi tulevat muun muassa prosesseihin ja

tilanteisiin linkittyvät valta-asetelmat, ihmisten tunteet ja taustat sekä yhdenvertaisuuden, psykologisen turvallisuuden ja monimuotoisuuden varmistaminen. Prosessia vetävän fasilitaattorin toiminta vaikuttaa ratkaisevasti siihen, millaiseksi kohtaamiset ja niiden tulokset lopulta kehittyvät. Puhuuko fasilitaattori käyttäjistä, sidosryhmistä ja suunnittelijoista – vai puhuuko hän meistä? Seisooko hän ryhmän edessä, kun muut istuvat, vai istuuko hän muiden joukkoon? Suunnitteleeko hän työpajat etukäteen vai syntyvätkö ne silloin, kun ryhmä kokoontuu yhteen? Dokumentoiko fasilitaattori tapahtumat itsenäisesti vai yhdessä ryhmän kanssa? Käytännössä nämä kysymykset ovat auttaneet *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen edetessä pohtimaan sitä, mitä työpajoissa todella tapahtuu ja miten fasilitaattori voisi toiminnallaan edistää entistäkin eettisempiä tapoja työpajojen ja muiden muotoilua hyödyntävien tapojen toteutuksessa. Näin tämänkin hankkeen aikana on voitu ainakin pyrkiä kohti entistä eettisempää kehittämistyötä ja muotoilua. (Ks. myös Kuure 2020.)

Lopulta voidaan todeta, että sekä *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshanke että opinnäytetyöprosessi ovat tuoneet esille pelastusalan tiedolla johtamiseen ja tietoperustan kehittämiseen liittyviä tarpeita sekä tukeneet pelastusalan vaikuttavuustiedon hyödyntämistä, laadun varmistamista, ongelmanratkaisua, ennakointia, kokeilukulttuuria, yhdessä tekemistä sekä avointa keskustelua ja oppien jakamista. Mahdollisissa tulevaisuudessa kehittämissä hankkeissa on tarpeen tarttua konkreettiseen työhön yhteisten toimintamallien ja mittareiden kehittämiseksi yhteistyössä eri ryhmien kanssa, ja jatkotyössä voidaan hyödyntää esiselvityshankkeesta saatuja ja tässä opinnäytetyössä raportoituja oppeja muotoilumenetelmien soveltamisesta. Aika lopulta näyttää, miten muotoiluajattelu soveltuu hyödynnettäväksi pelastusalalla pidemmällä aikavälillä. Esiselvityshankkeessa tehdyn pohjatyön ja kokeilujen avulla pelastusalalla ollaan kuitenkin entistä valmiimpia kehittämään yhteisiä toimintamalleja ja vahvistamaan näin yhteistä systemaattisen vaikuttavuuden arviointiin perustuvaa toimintakulttuuria edelleen.

On selvää, että systemaattinen vaikuttavuusperusteinen johtaminen on pelastustoimen tuleviin haasteisiin vastaamisessa keskeistä. Kuten sisäministeriön (2023c, 33) tulevaisuustyössäkin huomattiin, yksi pelastustoimen tärkeimmistä tulevien vuosien tavoitteista on, että ”sisäasiainhallinnolla on yhteiset vaikuttavuusmittarit ja toiminnan vaikuttavuus voidaan todentaa.” Jos esiselvityshanke ja sen osana tuotettu opinnäytetyö ovat edistäneet pelastustoimen vaikuttavuustyötä ja antaneet osallistujille tunteen vaikuttamisesta ja merkityksellisestä tekemisestä, niitä voidaan pitää perusteltuina. Opinnäytetyöprosessi tuki myös tekijän omaa oppimista ja ammatillista kehittymistä sekä pelastusalan tutkijana ja asiantuntijana että muotoilijana ja sen keskusteluihin osallistujana. Työ on tuottanut myös uutta tietoa sekä pelastusalalle että muotoilun tutkimukseen ja käytäntöön.

Kulttuurinmuutosta tavoittelevissa projekteissakin on kuitenkin hyvä muistaa, ettei kokonaisvaltainen muutos tapahdu eikä maailma tule valmiiksi yhdessä yössä. Kuitenkin pieniinkin askel kohti tavoitteita on tärkeä. Tulevassa kehittämistyössä projektien toteuttajilta vaaditaan todennäköisesti paitsi vahvaa substanssin hallintaa, myös yhä vankempaa muotoiluosaamista: sen laaja-alaisten mahdollisuuksien ymmärtämistä mutta toisaalta myös siihen liittyvien eettisten, lainsäädännöllisten ja toiminnallisten reunaehtojuen huomioimista.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen ja tämän opinnäytetyön tarjoamaa tietoa ja kokemusta voidaan hyödyntää pelastusalan vaikuttavuustyön kehittämisessä ja vaikutusperustaisen toimintakulttuurin vahvistamisessa. Jatkossa erityisesti asiakasnäkökulma korostuu kehittämisessä entisestään, joten vaikuttavuustyössäkin on pohdittava yhä vahvemmin, kenen vuoksi työtä tehdään – ja miten sitä voisi tehdä heidän näkökulmastaan entistäkin paremmin. Paitsi palvelujen kehittämistä, myös niiden vaikuttavuusarviointia tulisi pyrkiä tekemään yhdessä palveluja käyttävien sekä eri yhteistyötahojen kanssa. Jollain aikavälillä vaikuttavuuden arviointi olisi tärkeä linkittää osaksi jokaisen pelastusalan asiantuntijan työtä. Lopulta vaikuttavuuden tarkastelun tulisi olla organisaatioiden kaikki tasot poikileikkaavaa, strategisesti johdettua sekä realistista, innostavaa, helposti hahmottuvaa ja yhteiseen tekemiseen kannustavaa.

Lähteet

- Aaltonen, S., Hytti, U., Lepistö, T. & Mäkitalo-Keinonen, T. 2016. *Yhteiskehittäminen: kaikki siitä puhuu mutta mitä se on ja miten siinä onnistua?* Uutinen Turun yliopiston verkkosivulla 4.4.2026: Yhteiskehittäminen: kaikki siitä puhuu, mutta mitä se on ja miten siinä onnistua? | Turun yliopisto, luettu 30.6.2025.
- Aejmelaeus, R., Pitkänen L. & Matinheikki J. 2023. *Tiedosta tekoihin – Hyvinvointialueiden tiedolla ohjaaminen ja vaikuttavuus*. Valtiovarainministeriön Kustannusvaikuttavuuden osaamiskeskus -hankkeen loppuraportti. Valtiovarainministeriön julkaisuja 2023:63. Saatavilla verkosta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/165203/VM_2023_63.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 10.1.2025.
- Aistrich, M. 2014. *Is it worth trying to measure impact?* Sitran blogi, saatavilla verkosta: <https://www.sitra.fi/en/articles/it-worth-trying-measure-impact/>, luettu 10.1.2025.
- Alasuutari, P. 2005. *Laadullinen tutkimus*. Tampere: Vastapaino.
- Arnold, R. D & Wade, J. P. 2015. A Definition of Systems Thinking: A Systems Approach. Teoksessa *Procedia Computer Science 44 (2015)*. Open article, julkaissut Elsevier B. V. Saatavilla verkosta: www.sciencedirect.com. 669–678.
- Asunta, L. & Mikkola, L. 2019. Osallisuuden mahdollisuus ja haaste asiakasraatitoiminnassa. Teoksessa V. Luoma-aho & K. Pekkala (toim.) *Procomma Academic 2019: Osallistava viestintä*. Helsinki: Procom. 72–87.
- Brown, A. D., Colville, I. & Pye, A. 2014. Making Sense in Sensemaking on Organization Studies. Teoksessa *Organization Studies 2015, Vol 36 (2)*, 265–277.
- Bäck, A. 2021. Delfoi-paneelin luominen. Teoksessa M. Kylmäkoski & P. Rainó (toim.) *Delfoilla tulevaisuuteen*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 51–52.
- Cassell, C., Nadin, S. & Older Gray, M. 2001. The use and effectiveness of benchmarking in SMEs. Teoksessa *Benchmarking: An International Journal, Vol. 8 No. 3*. 212–222. Saatavilla verkosta: <https://doi.org/10.1108/EUM0000000005624>. luettu 20.6.2025.
- Dervin, B. 2005. *Sense-making methodology site*. Verkkosivusto: <https://web.archive.org/web/20080307070949/http://communication.sbs.ohio-state.edu/sense-making/>, luettu 21.6.2025.

- Dufva, M. 2022. *Toimintaympäristön analyysi: PESTE ja sen variaatiot*. TOPI, Tulevaisuudentutkimuksen oppimateriaali. Saatavilla verkosta: <https://tulevaisuus.fi/wp-content/uploads/2022/03/tva-1-2022-dufva-pesto.pdf>, luettu 20.6.2025.
- Dufva, M. 2024. *Megatrendit 2024*. Blogikirjoitus, Sitran verkkosivu. Luettu 30.4.2024.
- Erholtz, S. & Mannila, T. 2022. Onnettomuuksien ehkäisyn suorituskyky suhteessa suorituskykyvaatimukseen: Pelastustoimen ja siviilivalmiuden suorituskyky ja suunnitteluperusteet -hankkeen työpaketin 7 loppuraportti. Sisäministeriön julkaisu 2022:11. Saatavilla verkosta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163820/SM_2022_11.pdf?sequence=1&isAllowed=y, luettu 10.1.2025.
- Eskelinen, T. 2021. Paneelin kokoaminen: tapaus vaihtoehtotaloudet. Teoksessa M. Kylmäkoski & P. Rainó (toim.) *Delfoilla tulevaisuuteen*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 53–56.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2014. *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. 10. painos. Tampere: Vastapaino.
- Finlex, sähköinen säädöskokoelma. 2024. Verkkosivusto: <https://www.finlex.fi/fi/>
 - Sisäministeriön asetus hyvinvointialueen seuranta- ja arviointivelvollisuudesta sekä aluehallintoviraston asiantuntija-arviosta 21.12.2022/1213
 - Laki pelastustoimen järjestämisestä 613/2021
 - Pelastuslaki 379/2011
- Hammarsten, H. 2022. *Muotoiluajattelu vie pintaa syvemmälle – työkaluja ihmiskeskiseen ja osallistavaan innovointiin*. Artikkelijulkaistu verkossa osoitteessa <https://www.aalto.fi/aalto-leaders-insight/2022/muotoiluajattelu-vie-pintaa-syvemmalle-tyokaluja-ihmiskeskiseen-ja-osallistavaan-innovointiin>, luettu 20.6.2025.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. 2007. *What is ethnography? Ethnography, Principles in practice*. New York: Routledge.
- Hanén, T. 2017. *Yllätysten edessä*. Kompleksisuusteoreettinen tulkinta yllättävien ja dynaamisten tilanteiden johtamisesta. Akateeminen väitöskirja. Helsinki: Maanpuolustuskorkeakoulu.
- Harinen, A. 2018. *Kyllä me täällä sitä tiedottajaa kaivattaisiin*. Pelastuslaitosten ulkoisen viestinnän tila ja näkemyksiä sen roolista tulevaisuuden pelastustoimessa. Pelastuslaitosten viestintäkäytännöt -hankkeen loppuraportti. Kuopio: Pelastusopisto. Saatavilla verkosta: http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B2_2018.pdf, luettu 10.1.2025.

- Harinen, A. 2019. *Kokemuksia käyttäjäkeskeisestä mobiilipelin kehittämisestä turvallisuuskasvatukseen*. Kohti tuloksellisempaa turvallisuusviestintää -hankkeen osajulkaisu 5/2019. Pelastusopiston julkaisu. Saatavilla verkosta: https://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B7_2019.pdf luettu 20.6.2025.
- Harinen, A. 2020 (toim.). *Käyttäjien näköistä, toiminnallista ja pelillistä turvallisuuskasvatusta alakoululaisille*. Kohti tuloksellisempaa turvallisuusviestintää -hankkeen yhteenvetoraportti. Pelastusopiston julkaisu. Saatavilla verkosta: http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B3_2020.pdf, luettu 16.10.2024.
- Harinen, A. 2025. *Pelastusalan työn vaikuttavuuden mittaaminen 2024 ja näkymiä tulevaan*. Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen osana hyvinvointialueita -esiselvityshankkeen loppuraportti. Pelastusopiston julkaisu. Saatavilla verkosta: https://info.smedu.fi/kirjasto/sarja_B/B1_2025.pdf, luettu 1.2.2025.
- Hario, P. 2023. *Muutosmuotoilu haastaa viheliäiset ongelmat*. Blogikirjoitus, Laurea-ammattikorkeakoulun verkkosivu. Luettu 29.4.2024.
- Heikkinen, H. L. T. 2007. Toimintatutkimuksen lähtökohdat. Teoksessa H.L.T. Heikkinen, E. Rovio & L. Syrjälä (toim.) *Toiminnasta tietoon: Toimintatutkimuksen menetelmät ja lähestymistavat*. Helsinki: Kansanvalistusseura. 16–37.
- Heliskoski, J. 2020. Vaikuttavuus esiin -hanke vaikuttavuuden arvioinnin kentällä. Teoksessa N. Forsström, J. Pulkkinen & T. Ruottinen (toim.) *Vaikuttavuus esiin. Työn vaikutukset ja niiden mittaaminen järjestöissä*. Ensi- ja turvakotien liitto. 52–57. Saatavilla verkosta: https://issuu.com/ensijaturvakotienliitto/docs/vaikuttavuus_esiin_tyon_vaikutukset_ja_niiden_mitt, luettu 10.1.2025.
- Heliskoski J., Humala H., Kopola R., Tonteri A., Tykkyläinen S. 2018. *Vaikuttavuuden askelmerkit*. Työkaluja ja esimerkkejä palveluntuottajille. Sitran selvityksiä 130.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2014. *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2024. *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hoedemaeckers, B. 2016. *Are you getting the most out of Design?* Blogi saatavilla verkosta (julkaistu 18.11.2016): [Are you getting the most out of Design?](#), luettu 23.1.2024.
- Holmlid, S. 2009. *Participative, co-operative, emancipatory: From participatory design to service design*. Konferenssijulkaisu, saatavilla verkosta: https://www.researchgate.net/publication/228629923_Participative_co-

operative emancipatory From participatory design to service design#full-text, luettu 16.8.2025.

Holmlid, S., Mattelmäki, T., Visser, F.S., Vaajakallio, K. 2015. Co-creative Practices in Service Innovation. Teoksessa R. Agarwal, W. Selen, G. Roos, R. Green (toim.) *The Handbook of Service Innovation*. Springer, London. 545–574. Saatavilla verkosta: https://doi.org/10.1007/978-1-4471-6590-3_25, luettu 16.8.2025.

Huuskonen, H. 2017. *Pelastustoimen indikaattorit*. Pelastusopiston julkaisuja, B-sarja, 6/2017. Saatavilla verkosta: http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B6_2017.pdf, luettu 18.8.2024.

Hyvil Oy / Pelastuslaitosten kumppanuusverkosto. 2025. *Pelastuslaitosten kumppanuusverkoston verkkosivusto* osoitteessa pelastuslaitokset.fi, luettu 20.6.2025.

Hätinen, E. & Määttä J. 2022. *Ennakoiva talous- ja henkilöstösuunnittelu – pelastustoimen suorituskyvyn perusta*. Sisäministeriön julkaisuja 2022:13. Saatavilla verkosta: https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/163822/SM_2022_13.pdf?sequence=4&isAllowed=y, luettu 15.1.2025.

Iltalehti 3.8.2023. *Raaka ilmiö puhuttaa nyt enemmän kuin aikoihin – Mutta pitäisikö sen olla rikos?* Tätä mieltä asiantuntijat ovat maalittamisesta. Uutinen julkaistu verkossa: [Raaka ilmiö puhuttaa nyt enemmän kuin aikoihin – Mutta pitäisikö sen olla rikos? Tätä mieltä asiantuntijat ovat maalittamisesta](#), luettu 1.7.2025.

Iltalehti 10.8.2023. *Hallitus ei aio säätää maalittamista rikokseksi – Nyt jyrähtivät SDP-kansanedustajat ja Juristiliitto*. Uutinen julkaistu verkossa: [Hallitus ei aio säätää maalittamista rikokseksi – Nyt jyrähtivät SDP-kansanedustajat ja Juristiliitto](#), luettu 1.7.2025.

Interaction Design Foundation. 2025. *What is Card Sorting?* Verkkosivusto osoitteessa <https://www.interaction-design.org/literature/topics/card-sorting>, luettu 1.7.2025.

Jovanovic, J. 2019. *What do I mean by Strategic Design?* Blogi saatavilla verkosta (julkaistu 20.2.2019): [What do I mean by Strategic Design?](#) luettu 23.1.2024.

Juholin, E. 2024. *Viestinnän mittaaminen*. Procom ry., koulutusmateriaali 3.9.2024, ei julkaistu.

Kettunen, P. 2017. *Vaikuttavuuden arviointi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa*. Turun kaupunki. Kaupunkitutkimusohjelma. Tutkimusraportteja 2/2017.

- Kokko, P. 2022. *Arvoperustainen terveydenhuollon ilmiö sosiaali- ja terveydenhuollossa: Kohti vaikuttavampaa julkishallintoa?* Väitöskirja, Tampereen yliopisto. Saatavilla verkosta: <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/142713/978-952-03-2568-8.pdf?sequence=2&isAllowed=y>, luettu 10.8.2024.
- Kopra, P. 2022. *Asiakkuustyö ja asiakasymmärrys pelastustoimessa*. Sisäministeriön julkaisuja 2022:8. Saatavilla verkosta: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163812>, luettu 15.1.2025.
- Koskelo, M. 2019. *Tulevaisuusmuotoilu*. Blogikirjoitus julkaistu osoitteessa [Tulevaisuusmuotoilu – 11hki – Blogi](#). Luettu 20.6.2025.
- Kuntoutussäätiö, 2024. *Artsi-opas*. Saatavilla Kuntoutussäätiön verkkosivustolla: [Tavoitteet ja vaikutukset – Artsi-opas](#), luettu 12.11.2024.
- Kuure, E. 2020. *Service Design Workshops in Design Practice*. Lapin yliopisto, väitöskirja. Saatavilla verkosta: <https://lauda.ulapland.fi/handle/10024/64457>, luettu 1.7.2025.
- Kylmäkoski, M. & Raino, P. (toim.). 2022. *Delfoilla tulevaisuuteen*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu.
- Kälviäinen, M. 2024. Kurssimateriaali opintojaksolta *Strateginen muotoilu, systemiset ratkaisut ja co-design*, kevät 2024, LAB-ammattikorkeakoulu. Ei julkaistu.
- Lepistö, J. 2017. *"Parasta mitä pelastuslaitoksille on tapahtunut sitten alueellistamisen" – Tutkimus pelastuslaitosten kumppanuusverkoston vaikutuksesta ja vaikuttavuudesta*. Pro gradu -tutkielma. Vaasa: Vaasan yliopisto.
- Lepistö, J. & Heliskoski, J. 2019. *Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa arki 2025*. Pelastustoimen toimintaohjelma onnettomuuksien ehkäisemiseksi. Helsinki: Sisäministeriö. Saatavilla verkosta: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-324-304-0>, luettu 7.11.2024.
- Lepistö, J. 2025. *Turvallinen ja onnettomuuksista vapaa elämä 2030*. Onnettomuuksien ehkäisyn toimintaohjelman päivitys. Sisäministeriön julkaisuja 2025/1.
- Leinonen, M. 2024. *Pelastustoimen valtakunnallinen asiantuntija-arvio 2023*. Aluehallintovirastojen julkaisuja 266/2024. Saatavilla verkosta: <https://avi.fi/documents/25266232/194607658/Julkaisu-266+Pelastustoimen+valtakunnallinen+asiantuntija-arvio+2023.pdf/a2ee3a49-306a-ef9a-4438-b72c345c4b45/Julkaisu-266+Pelastustoimen+valtakunnallinen+asiantuntija-arvio+2023.pdf?t=1730797638353>, luettu 10.1.2025.

- Liimatainen, S.; Torkki, P., Parkkila, A.-K., Kokko P. & Mäki-Opas, T. 2024. *Terveysthuollon vaikuttavuuden mittaaminen terveyshyötyjen näkökulmasta*. Duodecim, 140(11), 927–932. Saatavilla verkosta: <https://www.duodecimlehti.fi/duo18211/undefined>, luettu 22.1.2025.
- Maitlis, S., & Christianson, M. 2014. Sensemaking in organizations: Taking stock and moving forward. Teoksessa *The Academy of Management Annals*, 8(1), 57–125. Saatavilla verkosta: <https://doi.org/10.1080/19416520.2014.873177>. Luettu 20.6.2025.
- Mankkinen, T., Haake N., Soininen J. & Nykyri M. (toim.) 2022. *Pelastustoimen ja siviilivalmiuden suorituskyky ja suunnitteluperusteet -hanke: Yhteenvetoraportti*. Sisäministeriön julkaisuja 2022:5. Saatavilla verkosta: <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/163818>, luettu 10.12.2024.
- Moring, I. 1998. Tee se itse -teoria. Grounded theory mediatutkijan työkaluna. Teoksessa A. Kantola, I. Moring & E. Väliaverronen (toim.) *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden koulutus- ja tutkimuskeskus. 229–258.
- Mäkinen, M. *Muutosmuotoilu*. Verkkosivu: [Muutosmuotoilu](#), luettu 20.1.2024.
- Mäkipää, E. & Aalto-Kallio M. 2022. Johdanto. Teoksessa *Muutosten tiet kietoutuvat yhteen*. Helsinki: SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Saatavilla verkosta: <https://www.soste.fi/wp-content/uploads/2022/09/SOSTE-julkaisu-2-2022-Muutosten-tiet-kietoutuvat-yhteen.pdf>, luettu 14.1.2025.
- Naumanen, P., Ketola, J., Puustinen, A., Tervo, V-P., Virtanen, T. & Kokki, E. 2019. *Malli pelastustoimen mittariksi*. Pelastusopiston julkaisuja, B-sarja 3/2019. Saatavilla verkosta: http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B3_2019.pdf, luettu 10.1.2025.
- Ornamo 2021. *Zeynep falay von Flittner muotoilee työkseen kestäviä tulevaisuuksia*. Artikkelin Ornamon verkkosivustolla: <https://www.ornamo.fi/artikkeli/zeynep-falay-von-flittner-muotoilee-tyokseen-kestavia-tulevaisuuksia/>, luettu 30.6.2025.
- Paronen, E., Mäki-Opas T. ja Lammintakanen, J. 2022. Vaikuttavuuden arviointi ja johtaminen julkisissa palveluissa. Teoksessa A. Jäntti, A.-A. Kork, K. Kurkela, U. Leponiemi, H. Paananen, L.-M. Sinervo & S. Tuurnas (toim.) *Hallinnon tutkimuksen tulevaisuus*, 175–196. Saatavilla verkosta: <https://vastapaino.fi/media/f/6032>. Luettu 10.12.2024.
- Pedak, M., Mankkinen, T. & Kolttola, E. 2016. *Turvallisuuskampanjoiden vaikuttavuuden arviointi*. Suomen pelastusalan keskusjärjestö SPEK ry.
- Pelastustoimi.fi -verkkosivusto osoitteessa www.pelastustoimi.fi, luettu 1.7.2025.

- Pernaa, J. 2017. *Kehittämistutkimus*. Kurssimateriaali, Helsingin yliopisto. Saatavilla verkosta: <https://www.slideshare.net/johannespernaa/kehittamistutkimus-2017>, luettu 11.1.2019.
- Pink, S. & Morgan, J. 2013. Short term ethnography: intense routes to knowing. Teoksessa *Symbolic Interaction* 36(3), 351–361.
- Propellipää. 2020. *Muutosmuotoilun työkirja*. Kukunorin [verkkosivu](#), blogi julkaistu osoitteessa [Muutosmuotoilun työkirja](#), luettu 15.5.2024.
- Puustinen, A. 2017. *Voiko verkostoa johtaa?* Tapaustutkimus sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminta-alueen hallinnan yhteenkietoutuneesta luonteesta. Akateeminen väitöskirja. Jyväskylä: Itä-Suomen yliopisto.
- Puustinen, A. & Hanén, T. 2018. *Jotakin uutta, jotakin vanhaa, jotakin lainattua...* Käsiteanalyysi kompleksisuudesta organisaatiotutkimuksessa. *Focus Localis* 46(2), 8–27.
- Puustinen, A. & Kekki, T. 2020. *Pelastustoimen ja siviilivalmiuden toimintaympäristöanalyysi*. Sisäministeriön julkaisuja 2020:18. Saatavilla verkosta: [Pelastustoimen ja siviilivalmiuden toimintaympäristöanalyysi](#), luettu 1.8.2023.
- Puustinen, A. 2024a. *Tulevaisuusajattelu auttaa kurkistelemaan tietämättömyyden verhon taakse*. Blogi Pelastusalan tutkimuksen verkkopalvelussa (julkaistu 5.2.2024): [Tulevaisuusajattelu auttaa kurkistelemaan tietämättömyyden verhon taakse](#), luettu 14.3.2024.
- Puustinen, A. 2024b. *Ennakointi ja tietojohtaminen raottavat tietämättömyyden esirippua. Kolumni valtioneuvoston verkkosivulla* (julkaistu 27.2.2024): [Ennakointi ja tietojohtaminen raottavat tietämättömyyden esirippua](#), luettu 14.3.2024.
- Puolitaival, M., Kippo, S. & Koivisto, K. 2021. *Asiakas keskiöön -hanke, loppuraportti*. Sisäministeriön julkaisuja.
- Raisio, H., Vartiainen, P. & Puustinen, A. 2018. Johdatus kompleksiseen ajatteluun. Teoksessa *Uutta kunnista* 12/2018. Helsinki: Kuntaliitto. 1–4.
- Rekola, H. 2019. *Näkökulmia pelastuslaitosten turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden arviointiin*. Kohti tuloksellisempaa turvallisuusviestintää -hankkeen osajulkaisu 4/2019. Kuopio: Pelastusopisto. Saatavilla verkosta http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_B/B6_2019.pdf, luettu 10.1.2025.
- Rekola, H., Itkonen, P. & Saine-Kottonen, A. 2017. Helsinkiläisten yläkoululaisten turvallisuusosaamisesta ja turvallisuusviestinnän vaikuttavuuden mittaamisesta.

Teoksessa E. Kokki (toim.) *Pelastustoimen tutkijatapaaminen 2017 – laajennetut tiivistelmät*. Pelastusopiston julkaisu, D-Sarja 05/2017, 9–10. Saatavilla verkosta: http://info.smedu.fi/kirjasto/Sarja_D/D5_2017.pdf, luettu 10.12.2024.

Rogers E. M. 2003. *Diffusion of Innovations*. 5th ed. New York: The Free Press.

Rubin, A. 2024. *Skenaariotyöskentely tulevaisuudentutkimuksessa*. Verkkosivu osoitteessa *Skenaariotyöskentely tulevaisuudentutkimuksessa*, luettu 13.3.2024.

Sandberg, T. 2023. *Vaikuttava maaseuturahoitus: EU:n maaseuturahoituksen vaikuttavuuspolku hankkeille ja rahoittajille*. YAMK-opinnäytetyö. LAB-ammattikorkeakoulu. Saatavilla verkosta: <https://www.theseus.fi/handle/10024/798659>, luettu 20.6.2025.

Seppänen, J. 2020. *Media pelastustoimen toimintaympäristön osana*. Sisäministeriön julkaisuja 2020:19. Saatavilla verkosta: [Media pelastustoimen toimintaympäristön osana](#), luettu 2.7.2023.

Sisäministeriö 2012. *Pelastustoimen strategia 2025*. Sisäasiainministeriö 8/2012. Julkaistu verkossa: [Pelastustoimen strategia 2025](#), luettu 3.4.2023.

Sisäministeriö 2016. *Turvallinen ja kriisinkestävä Suomi – pelastustoimen strategia vuoteen 2025*. Sisäministeriö 18/2016. Julkaistu verkossa: [Turvallinen ja kriisinkestävä Suomi – pelastustoimen strategia vuoteen 2025](#), luettu 3.4.2023.

Sisäministeriö 2023a. *Sisäministeriön hallinnonalan konsernistrategia 2023–2026*. Saatavilla verkosta: <https://intermin.fi/documents/1410869/15717330/SM-konsernistrategia-2023-2031-FI.pdf/01953fd3-2f76-6a55-0f89-bd399c4f4dd1/SM-konsernistrategia-2023-2031-FI.pdf?t=1705499653363>, luettu 15.11.2024.

Sisäministeriö 2023b. *Pelastustoimen valtakunnalliset strategiset tavoitteet vuosille 2023–2026*. Saatavilla verkosta: <https://intermin.fi/pelastustoimi/pelastustoimen-strategia>, luettu 10.1.2025.

Sisäministeriö 2023c. *Suomi maailman turvallisimpana maana 2035: polkuja sisäasiainhallinnon toivottuun tulevaisuuteen*. Helsinki: Sisäministeriö. Saatavilla verkosta: <https://intermin.fi/documents/1410869/3724304/SM-skenaarioraportti-2023.pdf/4b39b73a-e1c5-87f0-d9b6-4058f42aa4d1/SM-skenaarioraportti-2023.pdf>, luettu 10.12.2024.

Sisäministeriö 2025. *Hyvinvointialueiden tehtäviä koskevat valtakunnalliset tavoitteet*. Julkaistu verkossa: <https://intermin.fi/pelastustoimi/pelastustoimen-strategia>, luettu 21.6.2025.

SITRA 2024. *Megatrendikortit*. Julkaistu verkossa: sitra.fi, luettu 16.10.2024.

Stubin, T. 2021. Delfoi-manageri ohjaa tutkimusta kuin elokuvaa. Teoksessa M. Kylmäkoski & P. Rainó (toim.) *Delfoilla tulevaisuuteen*. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 57–60.

Suokas, M. 2024. *Tuloksellisen työpajan anatomia*. Blogikirjoitus julkaistu LAB-ammattikorkeakoulun verkkosivustolla 24.11.2024. Saatavilla verkosta: <https://blogit.lab.fi/labfocus/tuloksellisen-tyopajan-anatomia>, luettu 20.6.2025.

Suomen Palopäälystöliitto 2018. *Pelastusalan arvot 2018*. Saatavilla verkosta: https://sppl.fi/content/uploads/2022/12/Arvot-esite_2018-1.pdf, luettu 1.7.2025.

Suomen Pelastusalan Ammattilaiset SPAL. 2025. *Pelastuskoulusta valmistuvat eivät enää työllisty automaattisesti Helsinkiin – Valtakunnallinen pelastajapula alkaa näkyä*. Uutinen Pelastusalan ammattilainen -julkaisussa 18.4.2025, saatavilla verkosta: <https://pelastusalan.ammattilainen.fi/pelastuskoulusta-valmistuvat-eivat-ena-tyollisty-automattisesti-helsinkiin-valtakunnallinen-pelastajapula-alkaa-nakya/>, luettu 1.7.2025.

Tiirinki, H., Koivisto, J. & Liukko, J. 2018. *Ilmiölähtöisyys auttaa ymmärtämään, ennakoimaan ja ratkomaan ilkeitä ongelmia*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos, blogi. Saatavilla verkosta: <https://blogi.thl.fi/ilmiolahtoisuus-auttaa-ymmartamaan-ennakoimaan-ja-ratkomaan-ilkeita-ongelmia/>, luettu 22.1.2025.

Tuulaniemi, J. 2011. *Palvelumuotoilu*. Hämeenlinna: Talentum.

Selander, K., Olin, N. & Laitinen, J. 2025. *Mitä kuuluu pelastustoimen työhyvinvoinnille vuosina 2023 ja 2024?* Työterveyslaitoksen julkaisu. Julkaistu verkossa: <https://www.julkari.fi/handle/10024/151471>, luettu 1.7.2025.

Valtioneuvosto. 2023. *Vahva ja välittävä Suomi*. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023. Valtioneuvoston julkaisuja 2023:58. Julkaistu verkossa: [Vahva ja välittävä Suomi. Pääministeri Petteri Orpon hallituksen ohjelma 20.6.2023](https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/vahva-ja-valittava-suomi), luettu 1.7.2025.

Valtioneuvosto 2025. *Häiriötöntä hälytystoimintaa halutaan turvata säätämällä kaksi uutta rikosta ja kiristämällä rangaistuksia*. Tiedote 27.6.2025. Saatavilla verkosta: <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/hairiotonta-halytystoimintaa-halutaan-turvata-saatomalla-kaksi-uutta-rikosta-ja-kiristamalla-rangaistuksia>, luettu 1.7.2025.

Weick, K. E. 2009. *Making sense of the organization*, Volume 2: The Impermanent Organization. New Jersey: Wiley.

Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. 2019. *Menetelmäopetuksen tietovaranto*. Tampereen yliopisto. Julkaistu verkossa: [Menetelmäopetuksen tietovaranto](#), luettu 19.6.2019.

Yle, 2024. *Railo repesi nuorten naisten ja miesten arvomaailmojen välille – tutkija näkee taustalla huolestuttavan kehityksen*. Uutinen 7.2.2024. Saatavilla verkosta: <https://yle.fi/a/74-20073201>, luettu 1.7.2025.

Yle, 2023. *Maalittamisen kriminalisointi oli vielä syksyllä työn alla – nyt se on hävinnyt hallitusohjelmasta, huomasi asiaa selvittänyt lainsäädäntöneuvos*. Uutinen 4.7.2023. Saatavilla verkosta: [Yle 4.7.2023](#), luettu 1.7.2025.

Yrityksen-perustaminen.net -verkkosivusto, 2025. *Mitä on benchmarking?* Julkaistu verkossa: <https://yrityksen-perustaminen.net>, luettu 20.6.2025.

Liitteet

- 1a. Esiselvityshankkeen hybridityöpajan suunnitelma.
- 1b. Esiselvityshankkeen etätyöpajan suunnitelma.
- 2a. Tiedote esiselvityshankkeen verkkopaneelistä / avoin kutsu.
- 2b. Esiselvityshankkeen verkkopaneelin ohjeistus ja väittämät.
- 3a. Esiselvityshankkeen tietosuojaseloste tiedonkeruuseen osallistuville.
- 3b. Esiselvityshankkeen tietosuojaseloste esiselvityshankkeen tapahtumiin osallistuville.
4. Esiselvityshankkeessa tuotettu ehdotus mahdollisen jatkohankkeen toteutukseen.
5. Selostus *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tiedonhankintaprosessista ja laatuseloste.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshanke

Työpaja viestinnän vaikuttavuuden mittaamisesta ja arvioinnista, 12.9.2024

1 Työpajan idea ja tavoitteet

Pelastustoimen vaikuttavuuden tarkastelun ja mittaamisen osallistavat työpajat ovat osa Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeen tiedonkeruuta. Teemakohtaiset työpajat toteutetaan erikseen 1) viestinnän, 2) onnettomuuksien ehkäisyn sekä 3) pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun asiantuntijoille. Niihin kutsutaan laajasti pelastusalan ja yhteistyötahojen asiantuntijoita jakamaan kokemuksia ja näkemyksiä pelastusalan vaikuttavuudesta, vaikuttavuustavoitteista ja niiden toteutumisen mittaamisesta. Lisäksi pohditaan hyvinvointialueiden pelastustoimen vaikuttavuuden mittaamisen kehityshaasteita ja -mahdollisuuksia.

Työpajojen orientaatio on tulevaisuudessa ja alan vaikuttavuuden lisäämisessä sen arviointiin panostamalla. Työpajat perustuvat osallistamiseen ja strategiseen, ihmislähtöiseen ja asiakaskekeiseen muotoiluajatteluun: vaikuttavuutta ja sen mittaamista lähestytään asiakkaiden odotusten ja tarpeiden pohjalta.

Työpajoihin osallistuville lähetetään ennen työpajaa ennakkotehtävä, jonka avulla saadaan niin ikään tärkeää tietoa olemassa olevista käytännöistä ja niihin liittyvistä ajatuksista. Ennakkomateriaalit sisältävät tehtävän lisäksi myös muuta aineistoa, jotka orientoivat osallistujia teemaan ja näin auttavat työpajan onnistumista.

Esiselvitykseen kuuluvan tiedonkeruun lisäksi työpajojen tavoitteena on yhteisen ymmärryksen vahvistaminen vaikuttavuudesta ilmiönä sekä välineiden antaminen käytäntöjen ja mittarien yhteiselle kehittämiselle. Työpajakeskusteluissa kollektiivisille kokemuksille rakennetaan työpajakeskusteluissa merkityksiä tekemällä niitä todeksi ja näkyviksi. Yhteinen ymmärrys vahvistuu ja uusia ideoita syntyy, kun ilmiöstä käydään keskustelua laajassa yhteistyöverkostossa, toisilta oppien ja näkemyksiä dialogisesti jakaen. (Sensemaking-ajattelusta esim. Weick 1995.)

Viestinnän vaikuttavuus -työpajan tavoitteet tiivistettynä:

- Kartoittaa osallistujien käsityksiä viestinnän roolista pelastusalan vaikuttavuuden vahvistamisessa: Miten viestinnällä voidaan lisätä alan vaikuttavuutta? Millaisia ovat alan viestinnän vaikuttavuustavoitteet?
- Kartoittaa organisaatioiden nykyisiä viestinnän arviointi- ja mittaamismenetelmiä.
- Vahvistaa yhteistä ymmärrystä pelastusalan viestinnän vaikuttavuudesta ilmiönä.
- Pohtia tarpeita viestinnän mittaamisen kehittämiseksi: mitä askelia pelastusalalla tulisi ottaa viestinnän vaikuttavuuden lisäämiseksi ja tehokkaaksi todentamiseksi tulevaisuudessa?
- Luoda pohjaa systemaattiseen vaikuttavuusarviointiin ja kehittämiseen perustuvalla pelastusalan toimintakulttuurille.

2 Työpajan toteutus

Työpajan fokus on nykyisten arviointikäytäntöjen kartoittamisessa ja yhteisen viestinnän vaikuttavuuteen liittyvän ymmärryksen vahvistamisessa. Työpaja tuottaa kuitenkin avauksia myös siihen, miten viestinnän vaikuttavuuden arviointia tulisi kehittää tulevia haasteita varten.

2.1 Valmistelut

- Työpajaan kutsutaan laajasti pelastusalan ja sen yhteistyökumppanien viestinnän asiantuntijoita. Työpajat ovat avoimia kaikille kiinnostuneille, ja kutsu niihin julkaistaan ilmoittautumislinkkeineen hankkeen kanavissa ja sosiaalisessa mediassa.
- Työpajan tavoitteet kiteytetään ja määritetään selkeästi: tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä viestinnän vaikuttavuudesta ja pelastusalan viestinnän vaikuttavuustavoitteista, kartoittaa ja arvioida nykyisiä viestinnän vaikuttavuuden mittaamiskäytäntöjä suhteessa tavoitteisiin sekä kehittää suosituksia viestinnän vaikuttavuuden mittaamisen kehittämiseksi.
- Osallistujille toimitetaan tehtävä, jossa heitä pyydetään kartoittamaan ennakkoon taustaorganisaatiossaan käytössä olevia viestinnän arviointimittareita ja -menetelmiä sekä mahdollisesti viestinnälle määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita.
- Osallistujille toimitetaan ennakkomateriaalia, joka orientoi teemaan ja edesauttaa työpajan onnistumista. Osallistujia kehoitetaan tutustumaan materiaaliin huolellisesti ennen työpajaa ja arvioimaan oman organisaationsa nykyistä viestinnän vaikuttavuustarkastelua ja käytössä olevia arviointimenetelmiä suhteessa materiaaliin. Erityisesti pyydetään pohtimaan teemaa pelastusalan asiakkaan näkökulmasta sekä peilaamaan nykykäytäntöjen sopivuutta suhteessa pelastusalan viestinnän linjauksiin ja niissä määriteltyihin tavoitteisiin sekä toimintaympäristöön, asiakastarpeisiin ja niissä tapahtuviin jatkuviin muutoksiin.

2.2 Työpajan rakenne (165 min)

Johdanto ja työpajan tavoitteiden esittely (15 min)

Esitellään työpajan tavoitteet ja aikataulu ja toivotaan osallistujat tervetulleiksi. Fasilitaattori kertoo lyhyesti, millaista osaamista mukana on (ei aikaa kaikkien omalle esittäytymiselle).

Lyhyt alustus viestinnän mittaamisesta.

Osa 1: Pelastusalan viestinnän vaikuttavuustavoitteet (15 min)

Lyhyt alustus pelastusalan viestinnän yhteisesti määritellyistä valtakunnallisista tavoitteista. Keskustelua niiden toimivuudesta: Ovatko tavoitteet sellaisia, joiden toteutumista voidaan mitata? Havaintoja niiden omaksumisesta toimialalla: Ovatko osallistujien taustaorganisaatiot ottaneet yhteiset viestinnän tavoitteet toimintansa ja viestintänsä ohjenuoriksi? Onko niiden toteutumiseen määritelty mittareita? Tai onko pelastusalalla määritelty viestinnälle mahdollisesti myös muita vaikuttavuustavoitteita? Jos on, missä yhteydessä ja millaisia?

Osa 2: Nykyisten mittaamiskäytäntöjen kartoittaminen ja arviointi (45 min)

SWOT-analyysi nykykäytännöistä (20 min.):

Osallistujat jaetaan pienryhmiin (5 hlöä/ryhmä, livenä 3 ja etänä 2 ryhmää). Osallistujat kertovat toisilleen ennakkotehtävässään kartoittamistaan oman organisaationsa viestinnän mittaamis- ja arviointimenetelmistä. Ryhmä tekee nopean SWOT-analyysin organisaatioiden nykyisistä viestinnän vaikuttavuuden tarkastelu- ja mittaamiskäytännöistä (suhteessa aiemmassa osiossa esiin nousseisiin vaikuttavuustavoitteisiin) ja vie pohdintansa tulokset yhteiseen Padlettiin. Alusta on kaikille osallistujille yhteinen, ja se on jaettu nelikentäksi (vahvuudet, heikkoudet, uhkat ja mahdollisuudet). Kunkin ryhmän tunnistamat vahvuudet, heikkoudet, uhkat ja mahdollisuudet tuodaan alustalle erillisillä lappusilla.

Tulosten esittely ja yhteenveto (25 min):

Ryhmät (5 ryhmää) esittelevät SWOT-analyysinsä tulokset lyhyesti (5 minuuttia/ryhmä, sis. keskustelun).

Tauko (15 min)

Osa 3: Kehittämistarpeiden tunnistaminen ja uusien mittarien ideointi (60 min)

Toimintaympäristön muutokset, tarpeet viestinnän vaikuttavuuden arviointikäytäntöjen kehittämiseksi (35 min.):

Osallistujat jatkavat työskentelyä samoissa ryhmissä. Tätä edeltää fasilitaattorin lyhyt alustus pelastusalan toimintaympäristöön liittyvistä olennaisista tekijöistä (PESTEL-analyysi) sekä yhteiskunnassa vaikuttavista muutosilmiöistä (megatrendit). Ryhmien tehtävänä on pohtia, millaisia kehitystarpeita jatkuvasti muuttuva toimintaympäristö tuo mukanaan viestinnän vaikuttavuuden tarkasteluun ja menetelmien kehittämiseen. Tarvitaanko uudenlaista lähestymiskulmaa, uusia mittareita, uutta osaamista? Jos, niin millaista? Ryhmä tekee yhteenveton keskustelusta ja tuo pohdintansa tulokset yhteiseen Padlettiin. Alusta on kaikille osallistujille yhteinen, ja jokainen pienryhmä tuo oman pohdintansa tulokset alustalle erillisillä lappusilla.

Tulosten esittely ja yhteenveto (25 min):

Ryhmät esittelevät keskustelujensa tulokset lyhyesti (5 min./ryhmä, sis. keskustelun)

Osa 4: Yhteenveto ja jatkotoimenpiteet (15 min)

Kootaan yhteen työpajan keskeiset löydökset ja opit. Keskustellaan siitä, miten löydöksiä voidaan hyödyntää nykyisten viestinnän vaikuttavuuden arviointikäytäntöjen parantamisessa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Sovitaan mahdollisista jatkotoimenpiteistä.

Dokumentointi: Työpajakeskustelut ja niiden kirjalliset tuotokset tallennetaan Teamsiin, ja työpajan keskustelut litteroidaan pääpiirteittäin (teematasolla). Lopuksi työpajasta kootaan yhteenvetoraportti, joka jaetaan osallistujille. Tulokset analysoidaan ja raportoidaan yhdessä hankkeen muiden osatutkimusten tulosten kanssa hankkeen lopussa.

Työpajan sisältö ja aikataulu (165 min) tiivistettynä

1. Johdanto ja tavoitteiden esittely (15 min)
2. Käsitusten kartoittaminen ja yhteisen ymmärryksen vahvistaminen: Mistä puhumme kun puhumme pelastusalan viestinnän vaikuttavuudesta? Millaisia ovat pelastusalan viestinnän vaikuttavuustavoitteet? Ovatko ne mitattavissa? (15 min)
3. Nykyisten mittaamiskäytäntöjen kartoittaminen ja arviointi (45 min):
SWOT-analyysi (20 min), tulosten esittely ja yhteenveto (25 min)
4. Tauko (15 min)
5. Kehittämistarpeiden tunnistaminen ja uusien mittarien ideointi (60 min):
Viestinnän vaikuttavuuden mittaamiseen liittyvien kehitystarpeiden tunnistaminen toimintaympäristöanalyysin ja megatrendien valossa (35 min), tuotosten esittely (25 min)
6. Yhteenveto ja jatkotoimenpiteet (15 min)

3 Aikataulu

Viestinnän vaikuttavuuden työpaja järjestetään livetoteutuksena Helsingissä sisäasiainhallinnon viestintäpäivien yhteydessä torstaina 12.9.2024 yhteistyössä sisäministeriön viestinnän kanssa. Samassa yhteydessä järjestetään myös sisäministeriön koordinoiman pelastusalan avoimen viestintäverkoston¹ kokous. Toteuttamalla työpaja ko. verkoston kokouksen yhteydessä voidaan varmistaa mahdollisimman kattava pelastusalan organisaatioiden viestinnän asiantuntijoiden osallistuminen hankkeen keskusteluihin ja yhteiseen kehittämiseen.

Työpajan hybriditoteutus noudattelee soveltuvin osin samaa kaavaa ja aikataulua kuin kahden muun hankkeen työpajan etätoteutus. Työskentelyssä ja tuotosten dokumentoinnissa hyödynnetään etätyöpajojen tapaan Padletia.

Alustava ohjelma (muutokset mahdollisia)

13.15–13.30	Tervetuloa! Johdatusta teemaan ja työpajan tavoitteet.
13.30–13.45	Keskustelua: Mitä tarkoitamme, kun puhumme pelastusalan viestinnän vaikuttavuudesta? Käsitusten kartoittamista ja yhteisen ymmärryksen vahvistamista.
13.45–14.30	Pienryhmätyöskentelyä: Viestinnän vaikuttavuuden nykyiset arviointikäytännöt pelastusalan organisaatioissa. SWOT-analyysi ja hyvien käytäntöjen jakamista.
14.30–14.45	Kahvitauko
14.45–15.45	Tulevaisuustyöskentely: Mitä toimintaympäristön muutos edellyttää alan viestinnän vaikuttavuuden mittaamiselta? Millaista uutta osaamista tarvitaan? Tarvitaanko uudenlaisia mittareita?
15.45–16.00	Yhteenveto ja jatkoaskelet

¹ Pelastusalan organisaatiot (pelastuslaitokset/hyvinvointialueet, pelastusalan järjestöt, Hätäkeskuslaitos, Aluehallintovirasto, sisäministeriö sekä Pelastusopisto) ovat nimenneet kyseiseen pelastusalan avoimeen viestintäverkostoon edustuksensa, minkä lisäksi verkoston kokouksiin voidaan kutsua osallistujiksi/kuultaviksi eri alojen ja organisaatioiden asiantuntijoita tarpeen mukaan. Pelastusalan viestinnän tutkimuksen puolesta verkostoon on kutsuttu pysyväksi asiantuntijajäseneksi Pelastusopiston tutkija Aino Harinen.

4 Menetelmistä

4.1 SWOT-analyysi

Nykytilan analyysin kautta osallistajat arvioivat pelastusalan vaikuttavuuteen ja sen mittaamiseen organisaatioissa tällä hetkellä liittyviä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Tämä analyysi voi tuoda esille keskeisiä tekijöitä, joita tulee huomioida vaikuttavuuden mittaamisessa ja auttaa näin alan toimijoita vahvistamaan osaamistaan myös tulevia tarpeita varten.

4.2 Tulevaisuustyöskentely

Tulevaisuustyöskentely auttaa prosessiin osallistujia hahmottamaan ja valmistautumaan erilaisiin tulevaisuuskuviin. Näin se auttaa pohtimaan kehitystarpeita, joita pelastusalan vaikuttavuuden mittaamiseen ja arviointiin liittyy.

Työpajojen tulevaisuustyöskentely pohjaa:

1. Toimintaympäristöanalyysiin, jota jäsennetään PESTEL-viitekehyksen avulla jakamalla toimintaympäristön muutosajurit ja trendit poliittisiin, ekologisiin, sosiaalisiin, teknisiin, luontoon liittyviin ja lainsäädännöllisiin tekijöihin. Lisäksi esitellään Sitran määrittelemät yhteiskunnalliset megatrendit, jotka toimivat niin ikään viitekehyksenä työpajan keskusteluille.
2. SWOT-analyysiin pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin nykytilasta.
3. Analyysiin nykyisistä (ja mahdollisesti tulevista) asiakastarpeista.

Erilaisten ennakointiin liittyvien stimuloivien menetelmien käyttö voi edistää luovaa ajattelua ja uusien ideoiden syntymistä tulevaa varten. Yksi esimerkki tällaisista ovat Sitran laatimat megatrendikortit, jotka kuvaavat yhteiskunnallisten laajojen kehityskulkujen taustalla vaikuttavia muutoksia (ks. esim. Dufva 2023). Niiden avulla voi venyttää ajattelua, ideoida uutta ja visioida, mitä tulevaisuus voisi olla. Työpajoihin osallistujat voivatkin megatrendien avulla pohtia, mitä toimintaympäristön nopea muutos edellyttää pelastusalan viestinnän vaikuttavuuden mittaamiselta nyt – ja erityisesti tulevaisuudessa. Kortteja hyödynnetään työpajassa soveltuvin osin (aikataulun sallimissa raameissa) esimerkiksi nostamalla alkukeskustelussa pakasta kolme korttia, lukemalla ne ääneen ja valokuvaamalla ne Teamsin chat-kenttään niin, että ne ovat näkyvillä koko työpajan ajan.

5 Hybridityöpajan onnistumisen varmistaminen

Osallistava työpaja voidaan toteuttaa onnistuneesti myös hybridinä. Tämä edellyttää kuitenkin useiden asioiden erillistä huomioimista.

Ennen työpajaa:

- Valmistelut ja materiaalit: Osallistujille lähetetään ennakkomateriaali ja työpajan aikataulu viimeistään puolitoista viikkoa ennen työpajaa. Lisäksi varmistetaan, että kaikilla on tarvittavat työkalut ja materiaalit (esim. TEAMS, Padlet, mahdollisuus lukea PDF-tiedostoja työpajan aikana).
- Tekninen testaus: Halukkaille työpajaan osallistujille voidaan järjestää lyhyt tekninen testaus ennen työpajaa sen varmistamiseksi, että kaikki osaavat käyttää tarvittavia työkaluja.

Työpajan aikana:

- Tervetuliaissanoihin panostaminen, osallistujien kiittäminen ja jokaisen osallistumisen tärkeyden painottaminen, vuorovaikutukseen liittyvien ohjeistusten antaminen.
- Työpajan alusta loppuun saakka viestintään ja keskusteluun kannustaminen sekä osallistaminen.
- Selkeiden ohjeiden antaminen työskentelyyn.
- Aikataulujen kommunikointi selkeästi, annetuissa aikaraameissa pysyminen, sopiva tauottaminen.
- Osallistujien jako pienryhmiin sujuvasti.
- Teknisen tuen saatavuus tarvittaessa koko työpajan ajan. Lisäohjeiden antaminen mahdollisissa teknisissä ongelmissa toimimiseen.
- Monipuolisten menetelmien käyttö ja etenkin digitaalisten työkalujen (Teams, Padlet) hyödyntäminen tarkoituksenmukaisesti.
- Sen varmistaminen, että jokainen saa halutessaan äänensä kuuluviin. Interaktiivisten menetelmien käyttö. Omalla esimerkillä viestintään kannustaminen. Iloinen ja aktiivinen fiilis alusta loppuun.
- Tuotosten dokumentointi ja keskustelujen tallentaminen.

Työpajan jälkeen:

- Osallistujien kiittäminen.
- Työpajan kirjallisten tuotosten ja tallenteen jakaminen. Yhteenvedoraportin laatiminen ja toimittaminen osallistujille.
- Sovituista jatkoaskelista muistuttaminen ja sovitusta kiinni pitäminen.

Lähteet

Kylmäkoski, M. & Rainó, P. (toim.). 2021. *Delfoilla tulevaisuuteen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu.

Weick, K. 1995. *Sensemaking in organizations*. University of Michigan.

Dufva, M. & Rekola, S. 2023. *Megatrendit 2023. Ymmärrystä yllätysten aikaan*. Sitra.

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshanke

Etätööpajat, syksy 2024, suunnitelma

1 Työpajojen idea ja tavoitteet

Pelastustoimen vaikuttavuuden tarkastelun ja mittaamisen osallistavat työpajat ovat osa Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeen tiedonkeruuta. Teemakohtaiset etätööpajat toteutetaan erikseen 1) onnettomuuksien ehkäisyyn sekä 2) pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun asiantuntijoille. Niihin kutsutaan laajasti pelastusalan ja yhteistyötahojen asiantuntijoita jakamaan kokemuksia ja näkemyksiä pelastusalan vaikuttavuudesta, vaikuttavuustavoitteista ja niiden toteutumisen mittaamisesta. Lisäksi pohditaan hyvinvointialueiden pelastustoimen vaikuttavuuden mittaamisen kehityshaasteita ja -mahdollisuuksia.

Työpajojen orientaatio on tulevaisuudessa ja alan vaikuttavuuden lisäämisessä sen arviointiin panostamalla. Työpajat perustuvat osallistamiseen ja strategiseen, ihmislähtöiseen ja asiakaskeskeiseen muotoiluajatteluun: vaikuttavuutta ja sen mittaamista lähestytään toimintaympäristöanalyysin, ajassamme vallitsevien megatrendien sekä pelastusalan asiakkaiden odotusten ja tarpeiden pohjalta. Työpajoihin osallistuville lähetetään ennen työpajaa ennakkotehtävä, jonka avulla saadaan työskentelyn pohjalle tärkeää tietoa olemassa olevista käytännöistä ja niihin liittyvistä ajatuksista. Ennakkomateriaalit sisältävät tehtävän lisäksi myös muuta aineistoa, jotka orientoivat osallistujia teemaan ja näin auttavat työpajan onnistumista.

Työpajoja edeltävä ja niiden aikainen, nykyisten vaikuttavuuden mittaamiskäytäntöjen kartoittaminen ja arviointi tuottavat tietoa siitä, miten vaikuttavuus ja alan tärkeimmät vaikuttavuustavoitteet ymmärretään / määritellään sekä millaisia menetelmiä ja mittareita palveluiden vaikuttavuuden arvioinnissa käytetään. Nykytila-analyysin pohjalta työpajoissa pohditaan, miten vaikuttavuuden mittaamista ja arviointia tulisi jatkossa kehittää, että pystyttäisiin vastaamaan entistäkin paremmin muuttuvan toimintaympäristön ja asiakkaiden tarpeisiin.

Vaikuttavuuden arvioinnin nykytilaa ja kehittämistarpeita kartoitetaan työpajojen lisäksi hankkeen muissa osiossa asiantuntijakeskusteluilla sekä hyvinvointialueiden pelastustoimelle suunnattavalla kyselyllä ja ymmärrystä edelleen syventävällä verkkopohjaisella Delfoi-paneelilla (Delfoista ks. esim. Kylmäkoski & Rainó 2021). Lisäksi tehdään kevyt kirjallisuuskatsaus jo julkaistuista tutkimuksista sekä selvityksistä ja hankeraporteista pelastusalan vaikuttavuuteen liittyen ja benchmarkataan muita toimijoita. Vaikuttavuudesta keskustellaan ja siihen liittyvää tietoa kerätään ja syvennetään myös hankkeen ja yhteistyökumppanien kohtaamisissa, alan tapahtumissa ja sosiaalisessa mediassa.

Esiselvitykseen kuuluvan tiedonkeruun lisäksi työpajojen tavoitteena on yhteisen ymmärryksen vahvistaminen pelastusalan palveluiden vaikuttavuudesta ilmiönä sekä alan tärkeimmistä vaikuttavuustavoitteista. Lisäksi tarkoitus on tuottaa avauksia arviointikäytäntöjen ja vaikuttavuusmittarien yhteiselle kehittämiselle. Työpajakeskusteluissa kollektiivisille kokemuksille rakennetaan merkityksiä tekemällä niitä todeksi ja näkyviksi. Yhteinen ymmärrys vahvistuu ja uusia ideoita syntyy, kun ilmiöstä käydään keskustelua laajassa yhteistyöverkostossa, toisilta oppien ja näkemyksiä dialogisesti jakaen. (Sensemaking-ajattelusta esim. Weick 1995.)

Työpajojen tavoitteet tiivistettynä:

- Kartoittaa osallistujien käsityksiä pelastusalan vaikuttavuudesta: Mitä vaikuttavuus tarkoittaa eri palvelujen näkökulmasta? Millaisia ovat palvelujen vaikuttavuustavoitteet?
- Kartoittaa ja arvioida organisaatioiden nykyisiä vaikuttavuuden mittaamismenetelmiä.
- Vahvistaa yhteistä ymmärrystä pelastusalan palvelujen vaikuttavuudesta ilmiönä.
- Pohtia tarpeita mittaamisen kehittämiseksi: mitä askelia pelastusalalla tulisi ottaa vaikuttavuuden lisäämiseksi ja tehokkaaksi todentamiseksi tulevaisuudessa?
- Luoda pohjaa systemaattiseen vaikuttavuusarviointiin ja kehittämiseen perustuvalla pelastusalan toimintakulttuurille.

2 Työpajan toteutus

Työpajan fokus on nykyisten käytäntöjen kartoittamisessa ja yhteisen vaikuttavuuteen liittyvän ymmärryksen vahvistamisessa. Työpaja tuottaa kuitenkin avauksia myös siihen, miten vaikuttavuuden arviointia ja mittaamismenetelmiä tulisi kehittää tulevia haasteita varten.

2.1 Valmistelut

- a) Työpajoihin kutsutaan asiantuntijoita laajasti niin pelastusalalta kuin sidosryhmien joukosta. Työpajat ovat avoimia kaikille kiinnostuneille, ja kutsu niihin julkaistaan ilmoittautumislinkkeineen hankkeen kanavissa ja sosiaalisessa mediassa.
- b) Työpajojen tavoitteet kiteytetään ja määritetään selkeästi: tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä vaikuttavuudesta ja vaikuttavuustavoitteista, kartoittaa ja arvioida nykyisiä vaikuttavuuden mittaamiskäytäntöjä suhteessa tavoitteisiin sekä kehittää suosituksia vaikuttavuuden mittaamisen kehittämiseksi.
- c) Osallistujille toimitetaan tehtävä, jossa heitä pyydetään kartoittamaan ennakkoon taustaorganisaatiossaan käytössä olevia vaikuttavuusmittareita ja arviointimenetelmiä sekä mahdollisesti määriteltyjä vaikuttavuustavoitteita.
- d) Osallistujille toimitetaan linkki valtakunnallisen vaikuttavuuskeskuksen verkkosivustolle sekä lyhyt videotallenne¹ vaikuttavuutta ilmiönä tarkastelevasta asiantuntija-alustuksesta. Osallistujia kehoitetaan tutustumaan materiaaliin huolellisesti ennen työpajaa ja arvioimaan oman organisaationsa nykyistä vaikuttavuustarkastelua ja käytössä olevia menetelmiä suhteessa materiaaliin. Erityisesti pyydetään pohtimaan teemaa pelastusalan asiakkaan näkökulmasta sekä peilaamaan nykykäytäntöjen sopivuutta suhteessa pelastusalan tunnistettuihin vaikuttavuustavoitteisiin sekä toimintaympäristöön ja sen jatkuviin muutoksiin (esim. megatrendit, lainsäädäntö, tilanne, asiakastarpeet jne.).

¹ Vaikuttavuusylilääkäri Suvi Liimataisen alustus lähestyy vaikuttavuutta ilmiönä ja sen mittaamista hyvinvointialueiden sote-palveluissa. Alustuksesta on tehty tallenne (noin 15 min.), ja linkki tallenteeseen lähetetään kaikille osallistujille ennakkomateriaalin mukana.

2.2 Työpajan rakenne (180 min)

Johdanto ja työpajan tavoitteiden esittely (15 min)

Esitellään työpajan tavoitteet ja aikataulu ja toivotaan osallistujat tervetulleiksi. Fasilitaattori kertoo lyhyesti, millaista osaamista mukana on (ei aikaa kaikkien omalle esittäytymiselle).

Osa 1: Käsitusten kartoittaminen ja yhteisen ymmärryksen vahvistaminen (45 min)

Ryhmäkeskustelut (20 min.):

Osallistujat jaetaan pienryhmiin (6–8 henkilöä/ryhmä). Jokainen ryhmä keskustelee siitä, mitä vaikuttavuus tarkoittaa osallistujien näkökulmasta ja miten se heidän mielestään ilmenee eri pelastustoimen palveluissa. Millaisia (toimialalla yhteisesti ja/tai omassa organisaatiossa määriteltyjä) vaikuttavuustavoitteita osallistujat tunnistavat? Mitkä koetaan niistä tärkeimmiksi (jokainen ryhmä valitsee 5 tärkeintä).

Työskentelyalustana hyödynnetään Padletia. Alusta on kaikille osallistujille yhteinen, ja jokainen pienryhmä tuo oman pohdintansa tulokset alustan teemakohtaisiin osioihin erillisillä lappusilla.

Keskustelun herättelijöinä käytetään esimerkiksi seuraavia kysymyksiä: Mitä tarkoittaa vaikuttavuus pelastusalan palveluissa? Millaisia ovat palveluihin liittyvät vaikuttavuustavoitteet? Miten vaikuttavuutta mitataan? Mitkä tekijät vaikuttavat eniten vaikuttavuuteen?

Yhteinen keskustelu ja yhteenvedot (25 min):

Ryhmät (5 ryhmää) esittelevät keskustelujensa tulokset lyhyesti (4 min./ryhmä). Käydään yhteinen keskustelu (5 min.).

Osa 2: Nykyisten mittaamiskäytäntöjen kartoittaminen ja arviointi (45 min)

SWOT-analyysi nykykäytännöistä (20 min.):

Osallistujat jatkavat työskentelyä samoissa ryhmissä. Osallistujat kertovat toisilleen ennakkotehtävässään kartoittamistaan oman organisaationsa mittaamis- ja arviointimenetelmistä. Tämän jälkeen ryhmä tekee nopean SWOT-analyysin organisaatioiden nykyisistä vaikuttavuuden tarkastelu- ja mittaamiskäytännöistä (suhteessa aiemmassa osiossa esiin nousseisiin vaikuttavuustavoitteisiin) ja vie pohdintansa tulokset yhteiseen Padlettiin. Alusta on kaikille osallistujille yhteinen, ja kukin ryhmä tuo ajatuksensa sinne erillisillä lappusilla.

Tulosten esittely ja yhteenvedot (25 min):

Ryhmät esittelevät SWOT-analyysinsa tulokset lyhyesti (4 minuuttia/ryhmä). Keskustellaan yhteisistä havainnoista ja tunnistetaan keskeiset haasteet ja mahdollisuudet (5 min.).

Tauko (15 min)

Osa 3: Kehittämistarpeiden tunnistaminen (45 min)

Toimintaympäristön muutokset, tarpeet vaikuttavuuden arviointikäytäntöjen kehittämiseksi (20 min.):

Osallistujat jatkavat työskentelyä samoissa ryhmissä. Tehtävänä on pohtia, millaisia kehitystarpeita jatkuvasti muuttuva toimintaympäristö tuo mukanaan vaikuttavuuden tarkasteluun ja menetelmien kehittämiseen. Tarvitaanko uudenlaista lähestymiskulmaa, uusia mittareita, uutta osaamista? Jos, niin millaista? Ryhmä tekee yhteenvetoon keskustelusta ja tuo pohdintansa tulokset yhteiseen Padlettiin. Alusta on kaikille osallistujille yhteinen, ja jokainen pienryhmä tuo oman pohdintansa tulokset alustalle erillisillä lappusilla.

Tulosten esittely ja yhteenveto (25 min):

Ryhmät esittelevät keskustelujensa tulokset lyhyesti (4 min./ryhmä). Keskustellaan havainnoista yhteisesti (5 min.).

Osa 4: Yhteenveto ja jatkotoimenpiteet (15 min)

Kootaan yhteen työpajan keskeiset löydökset ja opit. Keskustellaan siitä, miten löydöksiä voidaan hyödyntää nykykäytäntöjen parantamisessa ja tulevaisuuden suunnittelussa. Sovitaan mahdollisista jatkotoimenpiteistä.

Dokumentointi: Työpajakeskustelut ja työpajojen kirjalliset tuotokset tallennetaan Teamsiin, ja työpajan keskustelut litteroidaan pääpiirteittäin (teematasolla). Lopuksi työpajasta kootaan yhteenvetoraportti, joka jaetaan osallistujille. Tulokset analysoidaan ja raportoidaan yhdessä hankkeen muiden osatutkimusten tulosten kanssa hankkeen lopussa.

Työpajan sisältö ja aikataulu (180 min) tiivistettynä

1. Johdanto ja tavoitteiden esittely (15 min)
2. Käsitusten kartoittaminen ja yhteisen ymmärryksen vahvistaminen (45 min):
Ryhmäkeskustelut (20 min), yhteinen keskustelu ja yhteenvetot (25 min)
3. Nykyisten mittaamiskäytäntöjen kartoittaminen ja arviointi (45 min):
SWOT-analyysi (20 min), tulosten esittely ja yhteenveto (25 min)
4. Tauko (15 min)
5. Kehittämistarpeiden tunnistaminen (45 min):
Vaikuttavuuden mittaamiseen liittyvien kehitystarpeiden tunnistaminen toimintaympäristöanalyysin ja megatrendien valossa (20 min), tuotosten esittely (25 min)
6. Yhteenveto ja jatkotoimenpiteet (15 min)

3 Työpajojen aikataulu

- **Onnettomuuksien ehkäisy** ma 7.10. klo 9–12 (Teams)
- **Pelastustoiminta ja varautuminen + väestönsuojelu** ma 21.10. klo 9–12 (Teams)

4 Menetelmistä

4.1 SWOT-analyysi

Nykytilan analyysin kautta osallistajat arvioivat pelastusalan vaikuttavuuteen ja sen mittaamiseen organisaatioissa tällä hetkellä liittyviä vahvuuksia, heikkouksia, mahdollisuuksia ja uhkia. Tämä analyysi voi tuoda esille keskeisiä tekijöitä, joita tulee huomioida vaikuttavuuden mittaamisessa ja auttaa näin alan toimijoita vahvistamaan osaamistaan myös tulevia tarpeita varten.

4.2 Tulevaisuustyöskentely

Tulevaisuustyöskentely auttaa prosessiin osallistujia hahmottamaan ja valmistautumaan erilaisiin tulevaisuuskuviin. Näin se auttaa pohtimaan kehitystarpeita, joita pelastusalan vaikuttavuuden mittaamiseen ja arviointiin liittyy.

Työpajojen tulevaisuustyöskentely pohjaa:

1. Toimintaympäristöanalyysiin, jota jäsennetään PESTEL-viitekehyksen avulla jakamalla toimintaympäristön muutosajurit ja trendit poliittisiin, ekologisiin, sosiaalisiin, teknisiin, luontoon liittyviin ja lainsäädännöllisiin tekijöihin. Lisäksi esitellään Sitran määrittelemät yhteiskunnalliset megatrendit, jotka toimivat niin ikään viitekehyksenä työpajan keskusteluille.
2. SWOT-analyysiin pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin nykytilasta.
3. Analyysiin nykyisistä (ja mahdollisesti tulevista) asiakastarpeista.

Erilaisten ennakkointiin liittyvien stimuloivien menetelmien käyttö voi edistää luovaa ajattelua ja uusien ideoiden syntymistä tulevaa varten. Yksi esimerkki tällaisista ovat Sitran laatimat megatrendikortit, jotka kuvaavat yhteiskunnallisten laajojen kehityskulkujen taustalla vaikuttavia muutoksia (ks. esim. Dufva 2023). Niiden avulla voi venyttää ajattelua, ideoida uutta ja visioida, mitä tulevaisuus voisi olla. Työpajoihin osallistajat voivatkin megatrendien avulla pohtia, mitä toimintaympäristön nopea muutos edellyttää pelastusalan vaikuttavuuden mittaamiselta nyt – ja erityisesti tulevaisuudessa. Kortteja hyödynnetään työpajassa soveltuvin osin (aikataulun sallimissa raameissa) esimerkiksi nostamalla alkukeskustelussa pakasta kolme korttia, lukemalla ne ääneen ja valokuvaamalla ne Teamsin chat-kenttään niin, että ne ovat näkyvillä koko työpajan ajan.

5 Etätyöpajan onnistumisen varmistaminen

Osallistava työpaja voidaan toteuttaa onnistuneesti etänäkin. Tämä edellyttää kuitenkin useiden asioiden erillistä huomioimista.

Ennen työpajaa:

- Valmistelut ja materiaalit: Osallistujille lähetetään ennakkomateriaali ja työpajan aikataulu viimeistään puolitoista viikkoa ennen työpajaa. Lisäksi varmistetaan, että kaikilla on tarvittavat työkalut ja materiaalit (esim. TEAMS, Padlet, mahdollisuus lukea PDF-tiedostoja työpajan aikana).
- Tekninen testaus: Halukkaille työpajaan osallistujille järjestetään lyhyt tekninen testaus ennen työpajaa sen varmistamiseksi, että kaikki osaavat käyttää tarvittavia työkaluja.

Työpajan aikana:

- Tervetuliaissanoihin panostaminen, osallistujien kiittäminen ja jokaisen osallistumisen tärkeyden painottaminen, vuorovaikutukseen liittyvien ohjeistusten antaminen.
- Työpajan alusta loppuun saakka viestintään ja keskusteluun kannustaminen sekä osallistaminen.
- Selkeiden ohjeiden antaminen työskentelyyn.
- Aikataulujen kommunikointi selkeästi, annetuissa aikaraameissa pysyminen, sopiva tauottaminen.
- Osallistujien jako pienryhmiin sujuvasti.
- Teknisen tuen saatavuus tarvittaessa koko työpajan ajan. Lisäohjeiden antaminen mahdollisissa teknisissä ongelmissa toimimiseen.
- Monipuolisten menetelmien käyttö ja etenkin digitaalisten työkalujen (Teams, Padlet) hyödyntäminen tarkoituksenmukaisesti.
- Sen varmistaminen, että jokainen saa halutessaan äänensä kuuluviin. Interaktiivisten menetelmien käyttö. Omalla esimerkillä viestintään kannustaminen. Iloinen ja aktiivinen fiilis alusta loppuun.
- Tuotosten dokumentointi ja keskustelujen tallentaminen.

Työpajan jälkeen:

- Osallistujien kiittäminen.
- Työpajan kirjallisten tuotosten ja tallenteen jakaminen. Yhteenvedoraportin laatiminen ja toimittaminen osallistujille.
- Sovituista jatkoaskelista muistuttaminen ja sovitusta kiinni pitäminen.

Lähteet

Kylmäkoski, M. & Rainó, P. (toim.). 2021. *Delfoilla tulevaisuuteen*. Humanistinen ammattikorkeakoulu.
Weick, K. 1995. *Sensemaking in organizations*. University of Michigan.
Dufva, M. & Rekola, S. 2023. *Megatrendit 2023. Ymmärrystä yllätysten aikaan*. Sitra.

31.10.2024

Tervetuloa mukaan Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeen avoimeen verkkopaneeliin!

Pelastusopiston ja sisäministeriön yhteisen *Pelastustoimen palvelujen vaikuttavuuden mittaaminen osana hyvinvointialueita* -esiselvityshankkeen kaikille pelastusalan vaikuttavuustyöstä kiinnostuneille avoin verkkopaneeli käynnistyy 18.11.2024. Lämpimästi tervetuloa mukaan!

Delfoi-paneelin tavoitteena on syventää alan yhteistä ymmärrystä vaikuttavuudesta ja sen mittaamiseen liittyvistä näkökohdista, haasteista ja mahdollisuuksista. Mahdollisimman laajan keskustelun varmistamiseksi paneeliin toivotaan mukaan laajaa joukkoa asiantuntijoita niin pelastusalalta kuin sen sidos- ja kohderyhmien parista.

Paneeli toteutetaan ajalla 18.11.–20.12.2024. Paneeli sisältää kolme kierrosta, kukin omalla Padlet-alustallaan. Linkit alustoille julkaistaan [hankkeen verkkosivulla](#) ja some-kanavissa kierros kerrallaan. Tulokset raportoidaan helmikuussa 2025.

Paneeli etenee seuraavan aikataulun mukaan:

1. **Ensimmäinen kierros avoinna 18.11–29.11.2024** (vaikuttavuuden käsite ja sen mittaamisen nykytila pelastusalalla) > [linkki julkaistaan 18.11.2024](#).
2. **Toinen kierros avoinna 2.–13.12.2024** (pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisen tulevaisuusnäkyymiä) > [linkki julkaistaan 30.11.2024](#).
3. **Kolmas kierros avoinna 16.–20.12.2024** (valtakunnallisten vaikuttavuustavoitteiden ja mittareiden täsmentämistä) > [linkki julkaistaan 14.12.2024](#).
4. **Tulosten raportointi 28.2.2025 mennessä.**

Olemme paneelissa kiinnostuneita paitsi alan nykyisistä vaikuttavuuden mittaamiskäytännöistä, myös tulevaisuuden visioista ja mahdollisista uusista valtakunnallisista mittareista. Lisäksi tavoitteena on vahvistaa yhteistä ymmärrystä vaikuttavuudesta ja sen arvioinnista sekä luoda pohjaa systemaattiseen vaikuttavuusjohtamiseen perustuvalla arvioivalle toimintakulttuurille. Tarkemmat osallistumisohjeet löytyvät kullekin kierrokselle Padlet-alustalta.

Asiantuntijapaneeli toteutetaan anonymisti ja siinä noudatetaan turvallisemman tilan periaatteita. Hankkeen kaikki tulokset käsitellään ja raportoidaan anonymisti hankkeen julkaisuissa ja muussa viestinnässä. Aineisto säilytetään Pelastusopistolla hankkeen ajan tietoturvasääntöjen mukaisesti ja tuhoaan tulosten julkaisemisen jälkeen.

Hankkeen osallistavan tiedonkeruun eli työpajojen ja paneelin toteutukseen liittyvistä havainnoista valmistuu vuoden 2025 aikana strategisen muotoilun tutkimuksellinen YAMK-kehittämishanke LAB-ammattikorkeakouluun, jonka toteuttaa hankkeen projektipäällikkö Aino Harinen. Myös ko. kehittämissankkeessa aineistoja käsitellään anonymisti ja aineisto tuhoaan työn valmistuttua.

Hankkeen tietosuojaseloste: [Tietosuojaseloste Pelastustoimenvaikuttavuus](#)

Lisätietoja: tutkija Aino Harinen, Pelastusopisto, p. 050 343 8004, aino.harinen[at]pelastusopisto.fi.

Verkkopaneeli, 1. kierros: Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen 2024

Arvioidaan pelastustoimen vaikuttavuuden mittaamisen nykytilaa. Ota kantaa väittämiin!

Ohjeita tähän osioon

Osio sisältää 10 väittämää, joihin toivomme teiltä perusteltuja kannanottoja ja huomioita. Kaikki näkemykset ovat arvokkaita niin Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeelle kuin alan kehittämislle, joten lämmin kiitos jokaisesta!

1. Lue läpi sivun väittämät koskien pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen nykytilaa. Väittämät on laadittu Pelastustoimen vaikuttavuus - esiselvityshankkeen kirjallisuuskatsauksen, kyselyyn saatujen vastausten sekä työpajoissa ja asiantuntijakeskusteluissa esiin nousseiden huomioiden perusteella.
2. Ota kantaa väittämiin: Oletko samaa vai eri mieltä? Muista perustella vastauksesi. Voit ottaa kantaa lisäämällä ajatuksesi väittämän alle omana kommenttina tai osoittaa kannatuksesi myös peukuttamalla (joko ylös- tai alaspäin). Voit ottaa kantaa vain osaan väittämistä tai mielellään toki niihin kaikkiin.
3. Tutustu muiden osallistujien kommentteihin ja ota kantaa myös niihin.
4. Voit valintasi mukaan kommentoida väittämiä joko keskittyen omaan asiantuntija-alueeseesi tai tarkastella pelastustoimea kokonaisuutena.

Väittämä 1. Pelastustoimessa on jaettu ymmärrys vaikutuksen ja vaikuttavuuden käsitteiden sisällöistä ja niiden mittaamisen merkityksestä. Pelastusalalla ymmärretään, miten vaikutusten mittaaminen eroaa vaikuttavuuden tarkastelusta.

Väittämä 2: Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuutta on mahdoton mitata.

Väittämä 3. Pelastustoimen vaikuttavuustyön pohjalle on määritelty selkeät valtakunnalliset tavoitteet. Tavoitteet ovat yhteisesti sovittuja ja alan toimijoiden tiedossa.

Väittämä 4. Pelastustoimessa mittaaminen ja arviointi on pitkälti taaksepäin katsovaa: se perustuu lähinnä toteuman tarkasteluun ja suoritteiden laskemiseen.

Väittämä 5. Pelastustoimen johto ja asiantuntijat ovat sitoutuneita palveluiden vaikuttavuuden mittaamiseen ja datan hyödyntämiseen toiminnan kehittämisessä.

Väittämä 6. Pelastustoimessa kerätään paljon turhaakin arviointitietoa vain siksi, koska ohjaava viranomais, laki tai yleinen "mittaamismentaliteetti" sitä edellyttää. Tämä tieto ei sellaisenaan hyödytä vaikuttavuustyötä.

Väittämä 7. Pelastustoimen työhön kuuluu paljon erilaisten suunnitelmien laatimista. Suunnittelutyön vaikuttavuutta ei kuitenkaan pystytä todentamaan luotettavasti ja yhdenmukaisesti.

Väittämä 8. Pelastustoimessa on resursoitu riittävästi vaikuttavuuden mittaamiseen.

Väittämä 9. Voimme luottaa siihen, että pelastustoimessa käytössä olevat vaikuttavuusmittarit ja vaikuttavuuden mittaamisen tavat tuottavat luotettavaa ja vertailukelpoista tietoa vaikuttavuustyön pohjaksi.

Väittämä 10. Pelastusala viestii vaikuttavuudestaan tehokkaasti alan sisällä ja ulkopuolella.

Verkkopaneeli, 2. kierros: Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen 2035

Visioidaan pelastustoimen vaikuttavuuden mittaamisen tulevaisuutta. Ota kantaa väittämiin!

Ohje tähän osioon

Osio sisältää 12 väittämää, joihin toivomme teiltä perusteltuja kannanottoja ja huomioita. Kaikki näkemykset ovat arvokkaita niin Pelastustoimen vaikuttavuus -hankkeelle kuin alan kehittämislle, joten lämmin kiitos jokaisesta!

1. Lue läpi sivun väittämät koskien pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen tulevaisuusnäkyviä. Väittämät on laadittu Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen kirjallisuuskatsauksen, kyselyyn saatujen vastausten sekä työpajoissa ja asiantuntijakeskusteluissa esiin nousseiden huomioiden perusteella.
2. Ota kantaa väittämiin: Oletko samaa vai eri mieltä? Muista myös perustella vastauksesi. Voit ottaa kantaa lisäämällä ajatuksesi väittämän alle omana kommenttina tai halutessasi osoittaa kannatuksesi myös peukuttamalla (joko ylös- tai alaspäin).
3. Tutustu muiden osallistujien kommentteihin ja ota kantaa myös niihin.
4. Voit valintasi mukaan kommentoida väittämiä joko keskittyen omaan asiantuntija-alueeseesi tai tarkastella pelastustoimea kokonaisuutena.

Väittämä 1. Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden todentamiseen tarvittaisiin lisää euromääräisiä mittareita.

Väittämä 2. Pelastustoimen rahoituksen tulisi jatkossa määräytyä entistä enemmän toiminnan vaikuttavuuden perusteella.

Väittämä 3. Vaikka mittarit olisivat samoja, tulisi lopulliset tulkinnat vaikuttavuudesta tehdä jatkossa entistäkin vahvemmin organisaatiokohtaisesti (suhteessa esimerkiksi alueellisiin riskeihin).

Väittämä 4. Tärkeintä pelastusalalla olisi tulevien viiden vuoden aikana saada lisää osaamista ja sitoutumista vaikuttavuusperustaiseen johtamiseen ja työskentelyyn.

Väittämä 5. Pelastusalalla tulisi jatkossa osallistaa asiakkaita ja sidosryhmiä palveluiden suunnitteluun ja tavoitteiden asettamiseen huomattavasti nykyistä enemmän.

Väittämä 6. Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaamisen tueksi tarvittaisiin yksi yhteinen tietopohja ja toimiva järjestelmä tietojen keräämiseen, hallinnointiin ja raportointiin.

Väittämä 7. Palveluiden vaikuttavuuden vertailu alueiden kesken ei vie asioita eteenpäin, joten siihen ei tulisi jatkossa enää kannustaa.

Väittämä 8. Ilman lisäresursseja pelastusalan vaikuttavuuden mittaaminen on tulevaisuudessa mahdotonta.

Väittämä 9. Pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisessa ja arvioinnissa tulisi olla rohkeampi ja toteuttaa pysyvien ja yhtenäisten toimintamallien rinnalla myös yksittäisiä ketteriä kokeiluja.

Väittämä 10. Vaikuttavuudesta ei voi saada kattavaa kuvaa ilman osuvaa ja monipuolista laadullisten ja määrällisten mittarien valikoimaa.

Väittämä 11. Pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisessa tulisi oppia hyödyntämään digitaalisia ratkaisuja (kuten koneoppimista, big data -analytiikkaa, generatiivista tekoälyä ja algoritmeja) entistä enemmän.

Väittämä 12. Toivoisin, että kymmenen vuoden päästä pelastusalalla olisi päästy taaksepäin katsovasta suoritteiden mittaamisesta tulevaisuusorientoituneeseen, ennakoivaan ja toimintaympäristön muutosilmiöt paremmin huomioivaan vaikuttavuustarkasteluun.

Verkkopaneeli, 3. kierros: Yhteinen määritelmä vaikuttavuudesta ja valtakunnallisia mittareita pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden arviointiin

Jaa ideasi pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden valtakunnallisiksi mittareiksi. Tutustu toisten ideoihin, ota kantaa ja keskustele.

Ohje tähän osioon

Tällä kierroksella toivomme teiltä näkemyksiä pelastusalan vaikuttavuuden käsitteestä, vaikuttavuustavoitteista sekä ideoita sopiviksi mittareiksi, jotka voitaisiin mahdollisesti työstää ja ottaa käyttöön valtakunnallisesti pelastusalan vaikuttavuustyössä. Alustalta löydät osiot a) pelastusalan vaikuttavuuden käsitteen määrittelylle, b) pelastusalan vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin määrittelylle, c) onnettomuuksien ehkäisyn vaikuttavuustavoitteille, d) pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuustavoitteille sekä e) onnettomuuksien ehkäisyn vaikuttavuusmittareille ja f) pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuusmittareille. Lisää näkemyksesi ja ideasi niille varattuihin kohtiin ja ota kantaa muiden kirjoituksiin. Muistathan myös perustella näkemyksesi. Kaikki näkemykset ovat arvokkaita niin Pelastustoimen vaikuttavuus - hankkeelle kuin alan kehittämislle, joten lämmin kiitos jokaisesta!

Vinkki: virittäydy tunnelmaan digitaalisten megatrendikorttien avulla!

Muuttuvassa toimintaympäristössä pelastusalalta tarvitaan yhä tehokkaampaa ennakointia sekä toiminnan vaikuttavuuden arviointia ja kehittämistä tulevaisuusorientaatiolla. Millaisia pelastusalaan vaikuttavia muutosajureita ympäristöstä on löydettävissä? Mitä muutokset edellyttävät pelastusalan vaikuttavuustyöltä, käytetyiltä menetelmiltä ja mittareilta, alan ammattilaisilta ja organisaatioilta? Millaista osaamista tarvitaan nyt - ja millaista tulevaisuudessa?

Sitran digitaalisten megatrendikorttien avulla voit tarkastella ympäristössämme vaikuttavia kehityskulkuja milloin ja missä vain. Kortit tarjoavat inspiroivia näköaloja niihin muutoksiin, joista osa on näkyvissä toimintaympäristössämme jo nyt - ja osa vahvemmin tulevaisuudessa. Virittäydy vaikuttavuustyön ilmiöön, pohdi vaikuttavuustavoitteita ja ideoi sopivia mittareita megatrendien valossa!

Megatrendikortit ja ohjeita niiden hyödyntämiseen löydät täältä: <https://www.sitra.fi/megatrendikortit>

1. Vaikuttavuuden käsite: mistä puhumme, kun puhumme pelastusalan vaikuttavuudesta?
2. Vaikuttavuuden mittaamisen käsite: mitä vaikuttavuuden mittaaminen tarkoittaa pelastusalalla?
3. Onnettomuuksien ehkäisytyn vaikuttavuustavoitteet
4. Pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuustavoitteet
5. Sopivat valtakunnalliset mittarit onnettomuuksien ehkäisytyn vaikuttavuuden arviointiin
6. Sopivat valtakunnalliset mittarit pelastustoiminnan, varautumisen ja väestönsuojelun vaikuttavuuden arviointiin

REKISTERÖIDYN INFORMOINTI

Tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 13 ja 14 artiklan mukaiset tiedot sekä 32 kohdan 1 mukaiset tiedot

Laadittu 7.5.2024

Tehtävä, johon tietoja käsitellään

Tutkimuksen nimi: Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvitys, henkilötietorekisteri tutkimukseen osallistuvista

Tutkimus alkoi 1.5.2024 ja päättyy 30.4.2025.

Rekisterinpitäjä

Pelastusopisto
Postiosoite PL 1122 (Hulkontie 83), 70821 KUOPIO
Puhelin 0295 450 201 (vaihde)
Sähköposti pelastusopisto@pelastusopisto.fi

Tutkimuksen vastuhenkilöt

tutkimusjohtaja, Mimmi Tolvanen
Puhelin 0295 545 3409
Sähköposti etunimi.sukunimi@pelastusopisto.fi

tutkija, Aino Harinen
Puhelin 0295 453 531
Sähköposti etunimi.sukunimi@pelastusopisto.fi

Tietosuojavastaava

Janette Tervonen, juristi
Puhelin 0295 453509
Sähköposti tietosuoja@pelastusopisto.fi

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus ja käsittelyn oikeusperuste

Rekisteriin kerätään tiedot sisäministeriön rahoittamassa ja Pelastusopiston koordinoimassa Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeessa toteutettavan selvityksen tiedonkeruuseen osallistuneiden hankkeen kohde- ja sidosryhmien henkilötiedot. Näitä ovat hankkeessa toteutettavan kyselyn vastaanottajat (hyvinvointialueiden valitut asiantuntijat) sekä asiantuntijahaastatteluihin, työpajoihin ja asiantuntijaneeliin kutsuttuina osallistuvat pelastustoimen ja verkostojen asiantuntijat. Rekisteri on samalla yhteystietolista, jonka avulla selvityshankkeen etenemisestä viestitään siihen osallistuville.

Rekisteritietojen käsittely **perustuu rekisteröidyn suostumukseen.**

Rekisterin pitäjä ilmoittaa rekisteröidylle, jos aikoo käsitellä henkilötietoja muuhun tarkoitukseen kuin henkilötiedot alun perin kerättiin.

Henkilötietojen käsittely on tarpeen yleisen edun mukaisessa tutkimuksessa tietosuojalain (1050/2018) 4 §:n 3 momentin perusteella.

Rekisteritietojen käsittelyn oikeusperusta on **yleisen edun mukaisen tehtävän suorittaminen**.

Henkilötietoryhmät

Henkilön nimi, taustaorganisaatio, puhelinnumero, titteli ja sähköposti.

Säännönmukaiset tietolähteet

Henkilöltä itseltään.

Henkilötietojen vastaanottajat tai vastaanottajien ryhmät, joille henkilötietoja luovutetaan

Tiedonkeruuseen osallistuvien henkilötiedot kerätään Pelastusopistolle. Osallistujien henkilötietoja luovutetaan myös selvityshankkeen rahoittajana toimivalle sisäministeriölle. Kerätyt tietoaaineistot (kuten litteroinnit ja muistiinpanot) säilytetään hankkeen ajan Pelastusopistolla tietoturvallisesti ja tuhoataan tulosten julkaisemisen jälkeen. Hankkeen julkaisuissa selvityksen tulokset raportoidaan anonyymisti.

Henkilötietojen siirtäminen kolmansiin maihin tai kansainvälisille järjestöille

Henkilötietoja ei siirretä kolmansiin maihin eikä kansainvälisille järjestöille.

Henkilötietojen säilytysaika

Viisi vuotta tutkimushankkeen päättymisen jälkeen.

Henkilötietojen suojaamisen periaatteet (32 artiklan mukaiset tiedot)

Pelastusopisto rekisterinpitäjänä käyttää asianmukaisia teknisiä ja organisatorisia toimia henkilötietojen suojaamiseksi luvattomalta tai laittomalta käsittelyltä sekä henkilötietojen vahingoittumiselta tai häviämiseltä.

- Manuaalinen aineisto
 - Henkilötiedot suojataan asiattomalta pääsylvä ja laittomalta käsittelyltä (esim. hävittäminen, muuttaminen tai luovuttaminen). Jokainen käsittelijä voi käsitellä vain niitä henkilötietoja, joita hän tarvitsee työtehtävissään.
 - Asiakirjat säilytetään ulkopuolisilta suojattuina lukitussa tilassa. Asiakirjat tulostetaan vain tarvittaessa ja paperitulosteet tuhoataan käytön jälkeen.
- Automaattisesti käsiteltävät tiedot
 - Kaikki tietojenkäsittely perustuu käyttöoikeuksiin, jotka riippuvat henkilön roolista ja asemasta organisaatiossa, sekä tarvittaessa erikseen kunkin rekisterin vastuutahon myöntämiin käyttöluviin. Käyttöoikeuksien voimassaolo tarkistetaan päivittäin.

- Tietotekniset järjestelmät ja palvelut on suojattu asiattomalta pääsylvä, niiden toimintakyky on tarvittavassa määrin varmistettu ja niiden elinkaari on hallittu.

Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyllä on oikeus omiin tietoihinsa. Rekisteröidyn tulee saada tieto siitä, mitä tietoja hänestä tallennetaan rekistereihin ja kuka käsittelee tietoja. Lisäksi rekisteröity voi tarkistaa omat tietonsa, pyytää tietojensa korjaamista, poistamista tai käsittelyn rajoittamista.

[Lisätietoja ja ohjeet rekisteröidyn oikeuksien käyttämiseen Pelastusopiston verkkosivulla ».](#)

Rekisteröidyn tekemät pyynnöt koskien tietojen tarkastamista, oikaisemista, poistamista, käsittelyn rajoittamista sekä siirtämistä järjestelmästä toiseen ja niihin liittyvät toimenpiteet ovat rekisteröidylle maksuttomia.

Valitusoikeus

Rekisteröidyllä on oikeus valittaa valvontaviranomaiselle, mikäli rekisterin pitäjä kieltäytyy pyynnöstä koskien tietojen tarkastamista, oikaisemista, poistamista ja käsittelyn rajoittamista.

[Valvontaviranomaisen yhteystiedot »](#)

Automatisoidut yksittäispäätökset ja profilointi

Automatisoituja yksittäispäätöksiä ja profilointeja ei tehdä.

Tietoturvaloukkauksesta ilmoittaminen

Rekisterinpitäjä ilmoittaa henkilötietojen tietoturvaloukkauksesta rekisteröidylle, jos loukkaus todennäköisesti aiheuttaa korkean riskin luonnollisten henkilöiden oikeuksille ja vapauksille. Ilmoitus tehdään ilman aiheetonta viivytystä.

REKISTERÖIDYN INFORMOINTI

Tietosuoja-asetuksen (EU) 2016/679 13 ja 14 artiklan mukaiset tiedot

Laadittu 7.5.2024

Rekisterin nimi

Pelastustoimen vaikuttavuus -esiselvityshankkeen henkilötietorekisteri hankkeen tilaisuuksiin osallistujista

Rekisterinpitäjä

Pelastusopisto

Postiosoite PL 1122 (Hulkontie 83), 70821 KUOPIO

Puhelin 0295 450 201 (vaihde)

Sähköposti pelastusopisto@pelastusopisto.fi

Rekisteriasioita hoitava henkilö tai yhteyshenkilö

Suvi Tiirikainen, tutkimuskoordinaattori

Puhelin 0295 453 405

Sähköposti suvi.tiirikainen@pelastusopisto.fi

Aino Harinen, projektipäällikkö

Puhelin 0295 453 531

Sähköposti aino.harinen@pelastusopisto.fi

Tietosuojavastaava

Janette Tervonen

Puhelin 0295 453509

Sähköposti tietosuoja@pelastusopisto.fi

Henkilötietojen käsittelyn tarkoitus ja käsittelyn oikeusperuste

Sisäministeriön rahoittamien ja Pelastusopiston koordinoimien hankkeiden ja tilaisuuksien osallistujatietojen raportointi rahoittajan vaatimaa seurantaa ja raportointia varten. Rekisteri on samalla yhteystietolista, jonka avulla hankkeen tapahtumista ja etenemisestä viestitään yhteistyöhön ja/tai tapahtumiin ilmoittautuneille.

Rekisteritietojen käsittely **perustuu rekisteröidyn suostumukseen.**

Rekisterin pitäjä ilmoittaa rekisteröidylle, jos aikoo käsitellä henkilötietoja muuhun tarkoitukseen kuin henkilötiedot alun perin kerättiin.

Henkilötietoryhmät

Henkilön nimi, työ- tai opiskelupaikka, puhelinnumero, titteli ja sähköposti.

Säännönmukaiset tietolähteet

Henkilöltä itseltään.

Henkilötietojen vastaanottajat tai vastaanottajien ryhmät, joille henkilötietoja luovutetaan

Osallistujatiedot välitetään sisäministeriölle. Osallistujatietoja voidaan hankkeen aikana välittää myös Pelastusopiston aulapalvelulle vierailijakortteja varten, opintotoimistoon majoitustietoja varten ja mahdollisesti hankkeen yhteistyökumppaneille tilaisuuksien järjestämistä varten.

Mikäli tiedot on saatu muualta kuin rekisteröidyltä, tietojen luovutuksesta toimitetaan tieto luovutuksesta rekisteröidylle viimeistään silloin, kun näitä tietoja luovutetaan ensimmäisen kerran.

Henkilötietojen siirtäminen kolmansiin maihin tai kansainvälisille järjestöille

Henkilötietoja ei siirretä kolmansiin maihin eikä kansainvälisille järjestöille.

Henkilötietojen säilytysaika

Viisi vuotta hankkeen päätyttyä.

Rekisteröidyn oikeudet

Rekisteröidyllä on oikeus omiin tietoihinsa. Rekisteröidyn tulee saada tieto siitä, mitä tietoja hänestä tallennetaan rekistereihin ja kuka käsittelee tietoja. Lisäksi rekisteröity voi tarkistaa omat tietonsa, pyytää tietojensa korjaamista, poistamista tai käsittelyn rajoittamista.

[Lisätietoja ja ohjeet rekisteröidyn oikeuksien käyttämiseen Pelastusopiston verkkosivulla ».](#)

Rekisteröidyn tekemät pyynnöt koskien tietojen tarkastamista, oikaisemista, poistamista, käsittelyn rajoittamista sekä siirtämistä järjestelmästä toiseen ja niihin liittyvät toimenpiteet ovat rekisteröidylle maksuttomia.

Valitusoikeus

Rekisteröidyllä on oikeus valittaa valvontaviranomaiselle, mikäli rekisterin pitäjä kieltäytyy pyynnöstä koskien tietojen tarkastamista, oikaisemista, poistamista ja käsittelyn rajoittamista.

[Valvontaviranomaisen yhteystiedot »](#)

Automatisoidut yksittäispäätökset ja profilointi

Automatisoituja yksittäispäätöksiä ja profilointeja ei tehdä.

Tietoturvaloukkauksesta ilmoittaminen

Rekisterinpitäjä ilmoittaa henkilötietojen tietoturvaloukkauksesta rekisteröidylle, jos loukkaus todennäköisesti aiheuttaa korkean riskin luonnollisten henkilöiden oikeuksille ja vapauksille. Ilmoitus tehdään ilman aiheetonta viivytystä.

Tietosuojailmoituksen muuttaminen

Pelastusopisto kehittää toimintaansa ja pidättää itselleen oikeuden päivittää tätä rekisteröidyn informointi selostetta. Muutokset voivat perustua myös lainsäädännön muuttumiseen.

Suosittellemme, että tarkistat tämän selosteen aika ajoin.

Liite 4.

Vaikuttavuustyön kehittämisen jatkohanke: alustava ehdotus laajuudesta, kustannuksista, roolituksista ja aikataulusta

Toteutetun esiselvityksen pohjalta voidaan tunnistaa tarve käynnistää erillinen vaikuttavuustyön kehittämisen toteutushanke, jonka tarkoituksena on kehittää pelastustoimen osaamista ja toimintamalleja vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin tueksi. Esiselvityshanke on tuottanut ehdotuksen, jota voi hyödyntää jatkohankkeen tarkemmassa suunnittelussa.

1. Toteutushankkeen laajuus

Toteutushankkeen pääpainon tulee olla:

- **Osaamisen kehittämisessä ja yhteisen ymmärryksen vahvistamisessa**
Jatkohankkeen tavoitteena tulee olla vaikuttavuuden arviointiin liittyvän ymmärryksen ja osaamisen lisääminen pelastustoimen/pelastusalan organisaatioissa. Tämä voi sisältää esimerkiksi koulutuksia, työpajoja ja keskustelua vaikuttavuuden käsitteistä sekä sen mittaamisesta ja arvioinnista. Lisäksi tulee jatkaa keskustelua vaikuttavuuden lisäämisestä yhteisenä tehtävänä ja jokaisen alan ammattilaisen merkityksestä sen edistämisessä.
- **Toimintamallien kehittämisessä**
Jatkohankkeessa on tarpeen luoda yhdenmukaisia ja tehokkaita toimintamalleja, jotka tukevat vaikuttavuuden arviointia ja tiedon hyödyntämistä. Hankkeeseen tulee sisältyä paitsi alueiden tukemista omien mittaamismenetelmiensä kehittämisessä, myös valtakunnallisesti **yhtenäisen, luotettavan mittariston sekä tietopohjan kehittäminen**, jotta vaikuttavuustiedon kerääminen ja vertailtavuus alueiden välillä on tulevaisuudessa mahdollista. Tämä voi tarkoittaa valittujen päämittareiden määrittelyä, tiedonkeruun standardointia ja arviointiprosessien yhtenäistämistä.
- **Pilottihankkeiden toteutuksessa**
Jatkohankkeeseen on tärkeä sisällyttää käytännön testausta ja kehitystyötä valituilla pilottialueilla, jotka ottavat uusia vaikuttavuustyön toimintamalleja käyttöön ja arvioivat niitä.
- **Pelastusalan vaikuttavuuteen linkittyvien avainryhmien tunnistamisessa ja yhteistyön vahvistamisessa**
Pelastusalan vaikuttavuustyössä on tärkeä tunnistaa sen toiminnan tuloksiin linkittyvät ja tavoitteiden saavuttamiseen vaikuttavat yhteistyötahot ja avainryhmät. Jatkohankkeessa on tärkeä vahvistaa vaikuttavuustyötä (tavoitteiden asettaminen, toimenpiteistä linjaaminen, tulosten arviointi) yhdessä etenkin yhteiskunnan muiden turvallisuustoimijoiden sekä hyvinvointialueiden sosiaali- ja terveystalvelujen kanssa.
- **Toimintamallien saattamisessa laajasti organisaatioiden ja ammattilaisten käyttöön kaikilla hyvinvointialueilla.**
Jatkohankkeessa suunnitellut ja yhdessä kehitetyt toimintamallit tulee saattaa laajasti pelastusalan käyttöön. Lisäksi tulee varmistaa niiden elinkaari ja jatkokehittäminen (vastuutahoineen) myös hankkeen päätyttyä.

2. Kustannusarvio ja rahoituksen varmistaminen

Toteutushankkeen kustannukset riippuvat erityisesti seuraavista tekijöistä:

- Materiaalien tuottaminen, tilaisuuksien järjestäminen sekä asiantuntijaresurssien käyttö.
- Pilotointien toteuttaminen ja niistä saatavan palautteen analysointi ja hyödyntäminen jatkotyössä.
- Asiakkaisen ja sidosryhmien osallistaminen
- Hankeviestintä ja -hallinnointi

Rahoitus tulee varmistaa mahdollisimman pian esiselvityshankkeen päätyttyä, jotta toteutushanke voidaan käynnistää ilman viiveitä.

3. Toteutusaikataulu

Toteutushanke voidaan toteuttaa seuraavasti:

- 1. Rahoituksen varmistaminen ja esisuunnittelu (2 kk)**
 - Suunnitelman laatiminen, rahoituksen hakeminen sekä pelastusalan ja verkostojen avainryhmien sitouttaminen hankkeen tavoitteisiin.
- 2. Hankkeen käynnistäminen (4 kk)**
 - Alkuvaiheen viestintä: hankkeesta tiedottaminen monikanavaisesti eri ryhmille
 - Eri tahojen sitouttaminen hankkeen toteutukseen, työsuunnitelman tarkentaminen
 - Toteutuksen aikataulut, tulevista toimenpiteistä ja aikatauluista viestiminen hankkeeseen osallistuville.
- 3. Osaamisen kehittäminen, yhteisen ymmärryksen vahvistaminen, toimintamallien yhteissuunnittelu ja -kehittäminen, pilotoinnit (20 kk)**
 - Osaamisen kehittämiseen keskittyvät koulutukset ja työpajat, tukimateriaalien tuottaminen, uusien toimintamallien ja mittaristojen kehittäminen
 - Uusien toimintamallien ja mittarien testaus pilottialueilla, palautteiden keruu, toimintamallien jatkotyöstäminen palautteiden perusteella.
- 4. Valtakunnallisten mallien lanseeraus, käyttöönotto ja arviointi (9 kk)**
 - Yhdenmukaisten toimintamallien, mittaristojen ja osaamiskonseptien lanseeraus alueille sekä käyttöönotto kaikilla hyvinvointialueilla
 - Toimintamallien arviointi ja palautteiden kerääminen.
- 5. Hankkeen päättäminen, raportointi ja muu loppuvaiheen viestintä (1 kk)**
- 6. Hankehallinnointi, -viestintä ja hankkeen arviointi koko hankkeen ajan (36 kk)**

Huomio toimialan muiden hankkeiden aikatauluista:

Toteutusaikataulun laatimisessa on tärkeää ottaa huomioon pelastustoimessa ja hyvinvointialueilla käynnissä olevien muiden merkittävien hankkeiden aikataulut. Toteutushankkeen suunnitteluvaiheessa tulee tehdä kattava analyysi toisista hankkeista, jotta resursseja voidaan kohdentaa järkevästi ja päällekkäisyyksiltä välttyään.

4. Suositus toteutuksen seurannasta

Toteutushankkeen aikana on tärkeää seurata sen etenemistä ja tehdä tarvittavat korjaukset pilotointien ja koulutusten palautteiden sekä hankkeen itsearvioinnin perusteella. Säännölliset väliarvioinnit tukevat toimintamallien ja mittaristojen kehittämistä sekä varmistavat hankkeen tavoitteiden saavuttamisen.

Liite 5.

Selostus *Pelastustoimen vaikuttavuus* -esiselvityshankkeen tiedonhankintaprosessista ja laatuseloste

Pelastustoimen palveluiden vaikuttavuuden mittaaminen osana hyvinvointialueita -esiselvityshankkeen tarkoituksena on ollut kartoittaa ja kuvailla pelastustoimen vaikuttavuustyön nykyisiä menetelmiä ja mittareita sekä alan ja sen verkostojen näkemyksiä pelastustoimen vaikuttavuuden käsitteestä, vaikuttavuustyön nykytilasta ja kehittämistarpeista. Aineistoja kerättiin monimenetelmäisesti, jotta pystyttäisiin varmistamaan hankkeen tiedon intressien ja tulevan kehittämistyön näkökulmasta tarpeeksi kattavan tiedon saaminen. Pidempikestoisena vaikuttavuustavoitteena on ollut ottaa pelastustoimessa yksi askel eteenpäin vaikuttavuustietoon pohjaavan toimintakulttuurin omaksumisessa.

Hanke toteutettiin Pelastusopistolla tiiviissä yhteistyössä sisäministeriön kanssa ajalla 1.5.2024–28.2.2025. Ohjausryhmänä toimi sisäministeriön pelastusosaston johtoryhmä ja hankkeen kokoaikaisena projektipäällikkönä Pelastusopiston tutkija Aino Harinen. Hankkeeseen osallistui myös Pelastusopiston tutkija Dan Sundblom. Sisäministeriön puolesta hankkeen vastuuhenkilönä toimi johtava asiantuntija Jaana Määttälä. Lisäksi hankkeeseen kutsuttiin mukaan laaja joukko pelastusalan ja sen yhteistyökumppanien asiantuntijoita.

Hankkeen metodologia perustui pragmatismiin ja ote oli sekä laadullinen että määrällinen. Tavoitteena oli tehdä tulkintoja tarkasteltavan kohteen sisältä käsin sekä saada ymmärrystä ilmiöstä ja toimijoiden siihen liittämistä merkityksistä. Tarkoitus on ollut tuottaa käytännössä hyödynnettävää tietoa kysymällä asiasta heiltä, jotka ovat sen kanssa tekemisissä arjessaan. Näin hankkeeseen valittiin pääsääntöisesti laadullinen ote, koska tavoitteena on ollut tarkastella nykyajan elämää kontekstissaan ja siinä elävien käsityksiä sekä syventää ymmärrystä tarkasteltavasta ilmiöstä prosessin edetessä kerros kerrokselta.

Hankkeessa tuotettiin katsaus nykytilasta tulevan kehittämisen pohjaksi. Mahdollisissa tulevilla kehittämishankkeissa tartutaan työhön yhteisten toimintamallien ja mittarien kehittämiseksi ja käyttöön ottamiseksi eri sidosryhmien ja verkostojen kanssa. Jatkossa asiakasnäkökulman omaksumisen tärkeys korostuu entisestään ja kaikessa vaikuttavuustyössä on pohdittava, kenen vuoksi työtä tehdään – ja miten sitä voisi tehdä heidän näkökulmastaan entistäkin paremmin. Myös vaikuttavuuden arviointia tulisi jatkossa tehdä ja kehittää vahvemmin yhdessä palveluja käyttävien sekä eri yhteistyötahojen kanssa.

Tässä hankkeessa huomattiin myös, että pelastusala tarvitsee vaikuttavuustyön kehittämisen tueksi vahvempaa yhteistä näkemystä käsitteistä ja niiden merkityksistä. Hankkeessa käytiinkin aktiivisesti myös käsitteiden pohdintaa, sillä yhtenä tavoitteena oli vahvistaa jaettava ymmärrystä vaikuttavuuden ja sen mittaamisen käsitteistä. Kuten *Suorituskykyhankkeessa*, myös tässä hankkeessa tavoitteena on ollut täsmentää käsitteitä paitsi siksi, että pystytään etenemään kehittämistyössä, myös siitä syystä, että samalla voidaan vahvistaa yhteistä keskustelua ja merkityksellistämistä toimivan viestinnän ja vuorovaikutuksen avulla (vrt. Mankkinen, Haake, Soininen & Nykyri 2022.)

Arvioitaessa selvitysten uskottavuutta kiinnitetään yleensä huomiota muun muassa kattavuuteen, pätevytyteen, johdonmukaisuuteen, yleistettävyyteen, toistettavuuteen ja luotettavuuteen. Kattavuutta arvioitaessa tarkastellaan yleensä muun muassa, onko mukaan saatu tarpeeksi informanteja selvitettävän ilmiön kannalta. Laadullisessa selvityksessä osallistujien suurta määrää oleellisempaa olisi varmistaa, että informantit tietäisivät kohteena olevasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai että heillä olisi siitä kokemusta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Osallistujia valittaessa olisi myös suositeltavaa, että heillä olisi suhteellisen

samanlainen kokemusmaailma ja että he olisivat kiinnostuneita myös itse selvityksestä (Eskola & Suoranta 2014, 66). Tässä selvityksessä keskusteluihin kutsuttiin alalla ja sidosryhmissä vaikuttavuustyötä tehneet tai tekevät sekä siitä kiinnostuneet, millä pyrittiin saamaan tietoa selvitettävästä ilmiöstä arjessa. Osallistujat on kutsuttu tarkoituksenmukaiseksi katsottujen tahojen parista soveltaen ns. harkinnanvaraista otantaa (Eskola & Suoranta 2014, 18) – kuitenkin sulkematta pois mahdollisuutta osallistua hankkeen avoimiin työpajoihin, seminaareihin ja verkkopaneeliin keneltäkään niistä mahdollisesti kiinnostuneelta.

Selvityksille ja tutkimuksille yleensä asetetaan myös toistettavuuden kriteeri. Tämä soveltuu sellaisenaan lähinnä positivistisen maailmankuvan ihanteiden mukaisesti tehdyn tieteellisen tutkimuksen arviointiin. Monimenetelmäinen kartoitus tai selvitys ei koskaan ole sellaisenaan toistettavissa eikä voida olettaa, että esimerkiksi kahdesta laadullisesta selvityksestä olisi saatavissa tismalleen samoja tuloksia. Toteutusta arvioitaessa kysymykset liittyvätkin lopulta lähinnä tulkintojen uskottavuuden arvioimiseen: analyysissa käytetyt luokittelu- ja tulkintasäännöt tulee esittää niin yksiselitteisesti kuin mahdollista. Periaatteena tulee olla, että toinen tekijä voisi niitä soveltamalla tehdä ainakin lähestulkoon samat tulokset aineistosta.

Selvityksen luotettavuutta voidaan lisätä myös tarkalla raportoinnilla. Tällöin käytetyt menetelmät, ennako-oletukset ja tehdyt tulokset raportoidaan niin tarkasti kuin mahdollista. (Eskola & Suoranta 2014, 231–232). Lukijan tulee pystyä seuraamaan tekijän päättelyä, sillä tulosten arvioinnissa ratkaisevaa on se, miten hyvin ilmiötä kartoittava onnistuu tulkitsemaan osallistujien vastauksia kulttuuristen merkitysmaailmojen valossa (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 1997, 207, 214–215; Taylor 2001). Esimerkiksi aineistolainauksien avulla lukijalle voidaan antaa myös mahdollisuus tarkistaa ja joko riitauttaa tai hyväksyä selvityksen tekijän tulkinta. (Eskola & Suoranta 2014, 211, 216–217, 218.) Myös tässä raportissa on mukana otteita keskusteluista. Lainaukset eivät ole sanatarkkoja, vaan esimerkiksi murteelliset ilmaukset on poistettu ja kieltä tiivistetty sekä muokattu yleiskieliseksi. Tällä pyrittiin paitsi selkeyteen myös siihen, että otteita ei pystyttäisi kohdistamaan tiettyjen henkilöiden lausumiksi.

Keskusteluaineisto on aina konteksti- ja tilannesidonnaista, joten tulosten yleistämisessä ei pidä liioitella ja selvityksen tekijän tulee olla tietoinen menetelmän rajoitteista. Myöskään puhtaasti aineistolähtöinen ja kaikista teoreettisista esioletuksista tai selvityksen tekijän ennako-oletuksista vapaa selvitys tai kartoitus ei ole edes mahdollista. Luotettavuuden kannalta onkin olennaista, että tekijä tiedostaa ennakoajatuksensa ja raportoi ne avoimesti. Selvityksen tekijä on mukana sekä selvitettävän ilmiön kehystämisessä että keskusteluihin ja kyselyyn valittavien teemojen valinnassa ja tilanteiden dialogissa edeten aina aineiston analyysiin, tulkintaan ja raportointiin. Selvityksen toteuttajasta tulee myös prosessin aikana ikään kuin oman kapean alueensa asiantuntija. Tämä voi lisätä tulkintojen laatua mutta myös sokaista aineiston edessä. (Vrt. Hirsjärvi & Hurme 2014, 11–12, 18.)

Laadullista selvitystä arvioitaessa tulee tarkastella myös aineiston luokittelun ja raportoinnin johdonmukaisuutta. Prosessi on kuvattava tarpeeksi yksityiskohtaisesti niin, että lukija voi arvioida sitä laaja-alaisesti. Laadullisen selvityksen luotettavuutta parantavat lisäksi esimerkiksi kollegoiden suorittama arviointi ja osallistujien sekä muiden lukijoiden kuuleminen, kerätyt palautteet ja selvityksen julkisuus (Tuomi & Sarajärvi 2009, 140–143). Tässä selvityksessä toteutui myös hypoteesittomuus: tekijöillä ei ollut aloitusvaiheessa ennako-olettamuksia selvityksen kohteesta tai tuloksista (Eskola & Suoranta 2014).

Tähän selvitystyöhön sisältyi myös kehittämistutkimuksen piirteitä. Kehittämistutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa tarkastelu kohdistuu yleensä seuraaviin asioihin: uskottavuus, siirrettävyys, vahvistettavuus, dokumentoinnin perusteellisuus ja luotettavuus sekä olosuhteiden huomiointi. Teorioiden tulisi olla siirrettävissä aitoihin olosuhteisiin ja kehittämisen olla systemaattista, syklistä ja yhteisöllistä sekä sisältää kehittämistä autenttisissa olosuhteissa. Lisäksi kehittämisestä tulee syntyä käytettävissä olevia tuloksia. (Ks. Pernaa 2017.) Tässä selvityksessä keskustelut käytiin pääsääntöisesti Teamsissa, siis useimpien osallistujien arkeen autenttisesti nivoutuvissa tiloissa, joten asetelma voidaan katsoa tarkoituksenmukaiseksi. Myös

käytetyt menetelmät ja valitut teoreettiset lähtökohdat soveltuvat kysymyksenasetteluihin: laadulliset menetelmät yhdistettyinä vaikuttavuuden teoretisointeihin muodostavat selvitykselle toimivan viitekehyksen.

Tarkasteltavaksi asettuu myös selvityksen pätevyys: tarkasteltiin sitä mitä piti ja käytettiinkö valideja käsitteitä? (Hirsjärvi & Hurme 2014, 185–187, 189.) Tämä pyrittiin varmistamaan tutustumalla kattavasti aiempaan pelastus- ja lähialojen vaikuttavuustutkimukseen, perehtymällä käsitteisiin eri näkökulmista ja käymällä monipuolisia keskusteluja asiaa tuntevien kanssa niin pelastusalan sisällä kuin ulkopuolella jo ennen varsinaisen selvitystyön alkamista.

Tekijän tulee pohtia myös selvitykseen liittyviä eettisiä kysymyksiä. Erityisesti tämä korostuu selvitettäessä kiistanalaisia tai eri syistä joko osallistuneissa ja/tai lukijoissa tunteita herättäviä ilmiöitä. Tässä selvityksessä osallistujille luvattiin anonymiteetti, joten myös tuloksia julkistettaessa henkilöllisyyden paljastumista tuli välttää niin pitkälti kuin mahdollista. Riski on tässä huomioitu ja tekijät ovat myös punninneet tulosten julkaisemisen mahdollisia seurauksia jokaisessa tulosten julkistamisvaiheessa. (Vrt. Eskola & Suoranta 2014.)

Selvitysten tuloksia on aina luettava myös kriittisesti. Tässä tapauksessa laadullisista aineistoista tehdyt tulkinnat perustuvat moninkertaiseen aineiston lähilukuun ja huolelliseen analyysiin, joten lopulta saavutettua dataa voidaan pitää luotettavana ja prosessia läpinäkyvänä. Ajatusta tukevat myös niin prosessin aikana kuin sen jälkeen käydyt keskustelut. Toisaalta on hyvä muistaa, että tähän selvitykseen osallistuneet ovat kaikki lähteneet mukaan omaehtoisesti, joten heidän voidaan jo lähtökohtaisesti olettaa olevan keskimääräistä kiinnostuneempia vaikuttavuustyön teemoista.

Selvityksen toteutuksessa ei tarvinnut käynnistää erillisiä tutkimuslupaprosesseja, koska kyse ei ollut varsinaisesta tutkimuksesta vaan pelastustoimea ohjaavan ministeriön johdolla toteutetusta esiselvityksestä. Osallistavan tiedonkeruun menetelmissä kyse oli taas yksittäisten henkilöiden vapaaehtoisesta osallistumisesta keskusteluihin ja yhteiskehittämiseen: keskusteluissa esitettyjä näkemyksiä ei tuotu esiin taustaorganisaation kantoina vaan jokainen edusti tapaamisissa itseään ja omaa asiantuntemustaan. Henkilötietoja kerättiin hankehallinnoijan ja rahoittajan vaatimusten mukaisesti mutta ainoastaan hankeviestintää ja käytännön järjestelyjä varten (liitteet 4a ja 4b). Kaikki tiedot säilytettiin Pelastusopistolla tietoturvallisesti ja ne tuhoetaan välittömästi hankkeen päätyttyä.

Lopulta voidaan todeta, että jos selvityksen avulla saadaan aikaan keskustelua ja odotettuja tuloksia ja toiminta on ollut kaikkien osallistujien kannalta hyväksyttävää, voidaan selvitystä pitää oikeutettuna (vrt. Lehtonen 2012, 209–210). Tässä hankkeessa mukana olleissa organisaatioissa on herätetty keskustelua vaikuttavuustyöstä ja lisätty siihen liittyvää yhteistä ymmärrystä ja tietämystä erilaisista mahdollisuuksista sen tehostamiseksi. Lisäksi osallistuneet pelastustoimen toimijat ovat saaneet hankkeeseen ja keskusteluihin osallistuneilta sidosryhmiltä oppia oman vaikuttavuustyönsä kehittämiseen. Myös viestintä pelastusalan vaikuttavuudesta ja vaikuttavuustyöstä on lisääntynyt hankkeen aikana, minkä lisäksi vaikuttavuustyön parissa tehtävän yhteistyön voi olettaa olevan jatkossa osallistuneiden kesken entistäkin mutkattomampaa. Tähän tarvitaan kuitenkin innostuneita ja asiasta kiinnostuneita ihmisiä, aikaa – ja jonkin verran rahaakin.